PIOTR CHARA

W KRAINIE MAJESTATYCZNEJ PRZYRODY I INTRYGUJĄCYCH HISTORII

WEEKEND W EUROREGIONIE PRO EUROPA VIADRINA

EIN REISELAND MIT ATEMBERAUBENDER NATUR UND SPANNENDEN GESCHICHTEN

AUF EIN WOCHENENDE IN DER EUROREGION PRO EUROPA VIADRINA

BYDGOSZCZ 2012

Tekst i fotografie / Text und Bilder: Piotr Chara

Współpraca / Zusammenarbeit: Elżbieta Karmazyn, Krzysztof Szydłak,
Marcin Guła, Toralf Schiwietz

Tekst i fotografie objęte są prawem autorskim / Text und Bilder sind urheberrechtlich geschützt

Materiał kartograficzny / Landkarten: Sygnatura Zielona Góra
www.sygnatura.com.pl

Tłumaczenie / Deutsche Fassung: Pro Lingua Grzegorz Załoga
Korekta tekstu w języku niemieckim / Korrektur deutsche Fassung: Matthias Menz

Wydawca / Herausgeber:
Stowarzyszenie Gmin Polskich Euroregionu „Pro Europa Viadrina"
ul. Nowa 5, 66-400 Gorzów Wielkopolski
info@euroregion-viadrina.pl
www.euroregion-viadrina.pl

Partner / Partner:
Mittlere Oder e.V.
Holzmarkt 7, D-15230 Frankfurt (Oder)
info@euroregion-viadrina.eu
www.euroregion-viadrina.de

ISBN: 978-83-927041-6-4

Projekt graficzny, skład i druk / Design, Layout und Druck:
Pomorska Oficyna Wydawniczo-Reklamowa
85-391 Bydgoszcz, ul. Nakielska 156 C
tel. +48 52 348 75 20, +48 607 151 282

Redakcja składu graficznego / Redaktion: Artur Kubasik
Projekt graficzny i skład / Grafik und Satz: Małgorzata Jonoszak

ISBN: 978-83-936300-0-4

Projekt współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego
w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Polska (Województwo Lubuskie) – Brandenburgia 2007-2013,
Fundusz Małych Projektów i Projekty Sieciowe Euroregionu Pro Europa Viadrina oraz z budżetu państwa
„Pokonywać granice poprzez wspólne inwestowanie w przyszłość"
„Grenzenüberwindendurchgemeinsame Investition in die Zukunft"

SZANOWNI PAŃSTWO,

witamy w Euroregionie Pro Europa Viadrina, obejmującym po stronie polskiej północną część województwa lubuskiego, a po niemieckiej Wschodnią Brandenburgię, gdzie można podziwiać malownicze doliny rzek, nieskazitelną urodę lasów i jezior, widowiskowe zjawiska świata zwierzęcego oraz zabytki świadczące o bogatym dziedzictwie tego regionu.

Zbliżamy się do obchodów XX-lecia powstania Euroregionu i tą publikacją chcemy udowodnić, iż miejsca, które znamy, a o których czasami nie wiemy zbyt wiele, są piękne i ciekawe.

Mamy nadzieję, że przedstawione przez nas propozycje spędzenia wolnego czasu na szlakach wiodących przez nasz Euroregion, będą dla Państwa inspiracją do odwiedzenia, a dla niektórych być może do odkrycia na nowo, miejsc o wielkiej urodzie i ciekawej historii.

Zapraszamy

Tadeusz Jędrzejczak
Przewodniczący Zarządu Stowarzyszenia Gmin Polskich Euroregionu „Pro Europa Viadrina"

Dr. Martin Wilke
Przewodniczący Zarządu Mittlere Oder e.V.

SEHR GEEHRTE DAMEN UND HERREN,

willkommen in der Euroregion „Pro Europa Viadrina", die auf der polnischen Seite einen Teil der Woiwodschaft Lubuskie und auf der deutschen das östliche Brandenburg einnimmt. Eine Region in der malerische Flussufer, unberührte Schönheit der Wälder und Seen, Baudenkmäler oder eine sehenswürdige Tierwelt sowie Zeugen der reichhaltigen Geschichte besichtigt und erlebt werden können.

Das 20jährige Jubiläum der Entstehung der Euroregion rückt immer näher und mit dieser Veröffentlichung wollen wir aufzeigen, dass die Orte die wir kennen, von denen wir aber manchmal zu wenig wissen, schön und interessant sind.

Wir möchten Ihnen empfehlen, Ihre Freizeit auf den durch unsere Euroregion führenden Touren zu verbringen und hoffen Sie zu einem Besuch bei uns zu bewegen. Um Sie so zu veranlassen diese von Schönheit und interessanter Geschichte geprägten Orte neu zu entdecken.

Wir freuen uns auf Ihren Besuch

Tadeusz Jędrzejczak
Vorsitzender der Vereinigung der Polnischen Gemeinden der Euroregion „Pro Europa Viadrina"

Dr. Martin Wilke
Vereinsvorsitzender Mittlere Oder e.V.

SPIS TREŚCI / INHALTSVERZEICHNIS:

Wstęp / Vorwort 7

O przewodniku słów kilka / Einige Worte zum Reiseführer 8

Główne cechy krajobrazu / Die Geländeform und ihre Entstehung 10

Przez stepy i mokradła w dolinie Odry / Durch Steppen und Auen im Odertal 13

MIEJSCA, KTÓRE TRZEBA ZOBACZYĆ / ORTE, DIE MAN GESEHEN HABEN MUSS 16
NA ROWER / MIT DEM FAHRRAD 31
NA KAJAK / MIT DEM BOOT 34
SAMOCHODEM I PIESZO / MIT DEM AUTO UND ZU FUSS 36

Tam, gdzie ptaków więcej niż ludzi / Wo es mehr Vögel als Menschen gibt 39

MIEJSCA, KTÓRE TRZEBA ZOBACZYĆ / ORTE, DIE MAN GESEHEN HABEN MUSS 44
NA ROWER / MIT DEM FAHRRAD 60
NA KAJAK / MIT DEM BOOT 62
SAMOCHODEM I PIESZO / MIT DEM AUTO UND ZU FUSS 63

Miasteczka w zieleni ukryte / Kleinstädte im Grünen 67

MIEJSCA, KTÓRE TRZEBA ZOBACZYĆ / ORTE, DIE MAN GESEHEN HABEN MUSS 70
NA ROWER / MIT DEM FAHRRAD 80
NA KAJAK / MIT DEM BOOT 86

Gorzów Wielkopolski i okolice / Die Stadt Gorzów Wielkopolski und ihre Umgebung 89

MIEJSCA, KTÓRE TRZEBA ZOBACZYĆ / ORTE, DIE MAN GESEHEN HABEN MUSS 92
NA ROWER / MIT DEM FAHRRAD 108

Nadnoteckie pejzaże / Landschaften entlang des Flusses Netze 117

MIEJSCA, KTÓRE TRZEBA ZOBACZYĆ / ORTE, DIE MAN GESEHEN HABEN MUSS 120
NA ROWER / MIT DEM FAHRRAD 130
NA KAJAK / MIT DEM BOOT 138
SAMOCHODEM I PIESZO / MIT DEM AUTO UND ZU FUSS 142

W meandrach rzeki Obry / An den Mäandern der Obra 145

MIEJSCA, KTÓRE TRZEBA ZOBACZYĆ / ORTE, DIE MAN GESEHEN HABEN MUSS 148
NA ROWER / MIT DEM FAHRRAD 168
NA KAJAK / MIT DEM BOOT 173
SAMOCHODEM I PIESZO / MIT DEM AUTO UND ZU FUSS 174

Bibliografia / Literaturverzeichnis 180

WSTĘP

Wiele zakątków kontynentu europejskiego cieszy się długą tradycją opiewania swego piękna. Stąd powszechnie znane są górskie turnie, nadmorskie klify czy miejskie starówki. Na tych przetartych szlakach się jednak nie kończy. Istnieją miejsca o urodzie bardziej subtelnej, budzącej podobny zachwyt, smakującej przygodą pionierskiego odkrywania. Taki jest obszar Euroregionu Pro Europa Viadrina, czyli **północna część województwa lubuskiego i wschodnia część Brandenburgii**. Kraina dwóch dużych rzek, ich szerokich dolin, rozległych lasów, setek jezior i niewielkiego zaludnienia. **Co nas tutaj oczaruje?** Przykładem niech posłużą malownicze krawędzie i stoki dolin rzecznych, widowiskowe zjawiska świata ptaków, nieskazitelna uroda leśnych uroczysk, ilość, czystość i uroda ponad pięciuset jezior oraz wielkie dzieła ludzkich rąk: od uroczych kościółków po wielkie założenia forteczne.

Jeszcze kilka lat wstecz odkrywanie urody ziem Zachodniej Polski cechowało się pewnym ekstremum. Wiele potencjalnie atrakcyjnych dla turysty miejsc znanych było garstce entuzjastów. Jednak od kilku lat gospodarze tych ziem wkładają duży wysiłek w możliwie pełne ukazanie walorów swych okolic. Oznakowano setki kilometrów ścieżek rowerowych, utworzono ścieżki edukacyjne, przetarto i opisano szlaki kajakowe, przygotowano infrastrukturę turystyczną, utworzono wypożyczalnie sprzętu turystycznego oraz wydano wiele materiałów promocyjnych. Dzięki tym wysiłkom zarówno turysta jak i mieszkaniec może wkroczyć na **pasjonującą ścieżkę odkrywania urody tej ziemi**.

VORWORT

Viele Regionen auf dem europäischen Kontinent wurden seit langem ihrer Schönheit wegen besungen. So sind zahlreiche Kämme in Berggebieten, Kliffe an Seeufern oder Altstädte weit und breit berühmt. Doch mit diesen allseits bekannten Dingen ist noch lange nicht alles entdeckt. Es gibt Orte, deren Schönheit dezent, aber dennoch bezaubernd ist und die Abenteuerlust der Menschen wecken. Zu ihnen gehört das Gebiet der Euroregion Pro Europa Viadrina, der **nördliche Teil der Woiwodschaft Lebus und der östliche Teil Brandenburgs.** Ein Land zweier großer Flüsse, breiter Täler, großflächiger Wälder und Hunderter Seen. Zwar dünn besiedelt, aber mit liebenswerten, gastfreundlichen Menschen. **Wovon lässt man sich hier verzaubern?** Als Beispiel seien nur die malerischen Ufer der Flusstäler, die faszinierende Vogelwelt, die unberührte Schönheit der Wildnis, Sauberkeit und Schönheit der mehr als 500 Seen und nicht zuletzt die großen Werke menschlichen Handelns, von den entzückenden kleinen Kirchen bis zu großen Burganlagen genannt.

Noch vor einigen Jahren war es gewissermaßen schwierig, die Schönheiten der westlichen Gebiete Polens für sich zu entdecken. Viele Orte, die sich einer großen Beliebtheit erfreuen könnten, waren nur einer Handvoll Schwärmer bekannt. Doch seit einigen Jahren geben sich die hiesigen Einwohner immer mehr Mühe, die Vorteile ihrer Gegend möglichst umfangreich sichtbar zu machen. Fahrradrouten wurden auf Hunderten von Kilometern markiert, es wurden Lehrpfade gebildet, Wasserrouten freigeräumt und beschrieben, die touristische Infrastruktur ausgebaut, mit Ausleihstationen für Ausrüstung ausgestattet und zahlreiche Informationsbroschüren herausgegeben. Dank all dieser Mühen können sowohl Touristen als auch die Einwohner dieser Gebiete **den faszinierenden Pfad betreten, auf dem sie die Schönheit der hiesigen Natur entdecken können.**

O PRZEWODNIKU SŁÓW KILKA

Niniejsza publikacja to **propozycja spędzenia wolnego czasu w północnej części województwa lubuskiego i wschodniej Brandenburgii**. Z myślą o logistyce zwiedzania, opisany teren podzielono na sześć geograficznie zwartych obszarów, tak aby odległości pomiędzy najważniejszymi atrakcjami nie były uciążliwie długie. Każdy opisano w osobnym rozdziale. Każdemu nadano tytuł nawiązujący do swej specyfiki, choć z oczywistych względów są one umowne. Ogromna rozpiętość tematyczna wymusiła skrótowe podanie informacji.

Meritum każdego rozdziału jest fragment pt.: **„Miejsca, które trzeba zobaczyć"**. Zebrano w nim najważniejsze walory turystyczne danego obszaru. Umożliwi to Czytelnikowi indywidualne, kreatywne planowanie zakresu i formy zwiedzania oraz pozwoliło autorowi na uniknięcie powielania tych samych informacji w różnych częściach książki – bywa bowiem, że ta sama atrakcja leży na trasie różnych proponowanych wycieczek.

Prezentacja walorów danego obszaru kończy się propozycją jego zwiedzania, względniającą różne formy aktywnego wypoczynku. Opisano je w podrozdziałach, których tytuły określają wybrany rodzaj aktywności: „Na rower", „Na kajak" oraz „Samochodem i pieszo". Przebieg tras wytyczono tak, aby turysta mógł poznać możliwie wiele, zwłaszcza specyfikę i swoistą urodę danego obszaru. Atrakcyjne miejsca omawianej trasy zaakcentowano pogrubioną czcionką. Aby dowiedzieć się więcej na ich temat należy wrócić do podrozdziału „Miejsca, które trzeba zobaczyć". Opisano tylko te trasy, których oznakowanie czy charakter dróg mogą zapewnić łatwo odczytywalny przebieg. Spełnienie tego kryterium spowodowało, że wiele atrakcyjnych terenów nie zostało tu ujętych, bowiem istniejąca infrastruktura jest niewystarczająca (np. zbyt niska jakość dróg), lub niekompletna (głównie oznakowania szlaków). Turysta zatem, po wyposażeniu się w dokładne mapy czy GPS (choćby w telefonie), może zakładać znaczne poszerzenie możliwości zwiedzania.

Podrozdział „Na rower" opisuje wybrane trasy, które oprócz walorów turystycznych cechują się możliwie wygodną nawierzchnią dróg oraz niskim natężeniem ewentualnego ruchu samochodowego. Ich długość mieści się zazwyczaj w przedziale 30-50 km co jest ukłonem w stronę rodzinnego zwiedzania. Taki dystans bowiem jest w stanie pokonać dziecko w wieku od 6-7 lat jadące na własnym rowerze. Odległość taka jest także przyjazna wobec rowerzystów wiozących swe pociechy w foteliku. Przebieg tras ma najczęściej charakter pętli, pozwalając na powrót w to samo miejsce. Ułatwia to organizację zwiedzania turystom, dla których rowerowa wycieczka będzie poprzedzona dojazdem samochodem z rowerami na bagażniku. Najczęściej proponowanym miejscem startu jest atrakcja turystyczna, przy której znajduje się miejsce parkingowe. W sytuacjach, kiedy trasa zwiedzania pokrywa się z dobrze oznakowanym szlakiem rowerowym, jej opis znacznie skrócono. Rowerzysta powinien wiedzieć, że większość tutejszych dróg (z wyłączeniem dróg krajowych i wojewódzkich) umożliwia realizację komfortowej technicznie i bardzo przyjemnej krajobrazowo wycieczki rowerowej. Opisywany teren cechuje się bowiem niskim zaludnieniem, co przekłada się na stosunkowo niewielki ruch samochodowy.

Uwaga. *W czasie opracowywania tekstu do niniejszej publikacji (jesień 2012) lokalne władze samorządowe realizowały projekt budowy specjalnej ścieżki dla rowerów po koronie wału Warty i Noteci, pomiędzy Kostrzynem a Krzyżem. Robocza nazwa projektu brzmi „Trasa Rowerowa Warta – Noteć" i swą infrastrukturą ma nawiązać do powszechnie cenionej niemieckiej trasy „Odra-Nysa Radweg", z którą zresztą, za pośrednictwem Kostrzyna-Kietz, będzie się łączyć. Nowa trasa pozwoli na przejechanie ponad 120 kilometrów po komfortowej nawierzchni bitumicznej bez korzystania z dróg publicznych. Realizacja tego projektu będzie niespotykanym dotąd skokiem w kierunku transgranicznej turystyki rowerowej.*

Podrozdział „Na kajak" proponuje spływy po wybranych rzekach. Ta forma spędzania czasu zyskuje szybko rosnące grono entuzjastów. Kajakarze znajdą tu bardzo zróżnicowane warunki wodne, zarówno pod względem wielkości przepływu, trudności technicznych, cech krajobrazu czy wreszcie

popularności. Od dawna dobrze znana jest Drawa, popularnością dogania ją Obra a niektóre rzeki, jak np. Pliszka, choć niezwykle piękne, znane są wciąż garstce zapaleńców. W jednym przypadku jako cel kajakowej wyprawy zaproponowano kompleks malowniczych jezior połączonych jedną rzeką. To zróżnicowanie i ilość wód pozwala określić opisywany zakątek kraju jako miejsce bardzo atrakcyjne dla turysty kajakarza. Potencjał rzek zaowocował bogatym zapleczem wypożyczalni sprzętu pływającego, oferującym jednocześnie jego transport. Właściciele najczęściej dysponują wiedzą o aktualnych zależnościach i potrafią udzielić praktycznych wskazówek, np. w kwestii trudności technicznych szlaku czy możliwości biwakowania.

„Samochodem i pieszo". Ta forma zwiedzania, w której możliwości pieszej wędrówki połączone są z mobilnością samochodu, jest bardzo efektywna i przyjemna. Podrozdział opisuje miejsca polecane zarówno na krótszy spacer jak i dłuższą pieszą wędrówkę. W dużym stopniu tę formę zwiedzania można realizować odwiedzając po kolei atrakcje wymienione w podrozdziale „Miejsca, które trzeba zobaczyć".

Informacją, która może być istotna podczas planowania pobytu jest fakt, że opisywany teren obfituje w atrakcyjne pola biwakowe i campingowe nad większością tutejszych jezior. Biorąc pod uwagę ich dużą liczbę i niepowtarzalny urok każdego z nich ta forma noclegu wydaje się być wyjątkowo atrakcyjną. Niesie uczucie nieskrępowania i radości odkrywania urody tych ziem. Ponadto noclegi nad wodami oferują liczne ośrodki wypoczynkowe, także te, o najwyższych standardach. Pozostała oferta noclegowa jest zróżnicowana od sporej liczby gospodarstw agroturystycznych na terenach wiejskich po hotele w miastach i wzdłuż większych dróg.

EINIGE WORTE ZUM REISEFÜHRER

Mit dem vorliegenden Buch wollen wir Ihnen **den Vorschlag unterbreiten, Ihre Freizeit im nördlichen Teil der Woiwodschaft Lebus und in Ostbrandenburg zu verbringen.** Um Ihnen die Planung zu erleichtern, haben wir dieses Gebiet in sechs geografisch zusammenhängende Bereiche geteilt, damit die Entfernungen zu den wichtigsten Sehenswürdigkeiten immer zumutbar bleiben. Jeder einzelne Bereich wurde in einem gesonderten Kapitel beschrieben. Jeder Bereich wurde mit einem gesonderten Titel versehen, der an seine Besonderheit anknüpft, auch wenn diese Titel verständlicherweise symbolisch zu verstehen sind. Aufgrund der Spannweite der Themen mussten die Informationen kurz und bündig dargestellt werden.

Der Hauptaspekt eines jeden Kapitels bildet jeweils der Abschnitt: **„Orte, die man gesehen haben muss".** Hier wurden die interessantesten Sehenswürdigkeiten des jeweiligen Gebietes zusammengebracht. Damit können die Leser auf eigene Faust, kreativ den Umfang und die Art ihres Besuchs planen. Während der Verfasser eine Wiederholung derselben Informationen in unterschiedlichen Teilen des Buches vermeiden konnte, denn manchmal liegt dieselbe Sehenswürdigkeit auf unterschiedlichen, hier empfohlenen Strecken.

Nachdem die Attraktionen des jeweiligen Gebietes dargestellt worden sind, kommen Vorschläge, wie sie besichtigt werden können, je nach bevorzugter Art der aktiven Erholung. Sie wurden in den entsprechenden Abschnitten beschrieben, deren Titel der jeweiligen Aktivität entsprechen: „Mit dem Fahrrad", „Mit dem Boot" und „Mit dem Auto und zu Fuß". Die Strecken wurden so abgesteckt, dass der Wanderer möglichst Vieles kennenlernen kann, insbesondere die Eigenschaften und die

einmalige Schönheit des jeweiligen Gebietes. Die Sehenswürdigkeiten der einzelnen Strecken wurden fett hervorgehoben. Um mehr über sie zu erfahren, muss auf den entsprechenden Abschnitt „Orte, die man gesehen haben muss" zurückgegriffen werden. Es wurden hier nur Strecken beschrieben, die durch ihre Kennzeichnung oder die Eigenschaften der Straßen oder Wege einen leicht nachvollziehbaren Verlauf sichern. Doch um diesem Kriterium gerecht zu werden, mussten, Aufgrund mangelnder Infrastruktur, viele Sehenswürdigkeiten ausgelassen werden. Ein Besucher, der über eine Landkarte oder einem GPS-Empfänger (etwa im Telefon) verfügt, kann so wesentlich mehr erleben und entdecken.

Der **Abschnitt „Mit dem Fahrrad"** enthält jeweils ausgewählte Strecken, die sich neben ihren Vorteilen für den Touristen auch durch eine gute Straßenqualität bei verhältnismäßig geringem Autoverkehr auszeichnen. Diese Strecken sind zwischen 30 und 50 km lang und für die ganze Familie geeignet. Diese Streckenlänge kann ein 6-7-jähriges Kind mit dem eigenen Fahrrad zurücklegen. Auch für Eltern, die ihre Kinder auf dem Kindersitz mitfahren lassen, sind solche Entfernungen zumutbar. Die meisten Strecken haben eine Schleifenform sodass sie am gleichen Ort beendet werden können, von dem aus sie losgefahren sind. So soll die Besichtigung für diejenigen erleichtert werden, die mit dem PKW anreisen und wieder am Ausgangspunkt des Fahrradausflugs ankommen möchten. Der Start einer Tour wird meistdort angelegt, an dem sich eine Sehenswürdigkeit und ein Parkplatz befinden. Wenn eine empfohlene Strecke sich mit einer gut markierten Fahrradroute deckt, fällt ihre Beschreibung wesentlich kürzer aus. Der Radler soll wissen, dass die meisten hiesigen Straßen (Land- und Woiwodschaftsstraßen ausgeschlossen) einen technisch komfortablen und landschaftlich sehr attraktiven Ausflug ermöglichen. Die gegenständlichen Gebiete zeichnen sich durch eine niedrige Bevölkerungsdichte und durch einen geringes Verkehrsaufkommen aus.

Anmerkung. *Während der Arbeit am vorliegenden Buch (Herbst 2012) haben die Behörden der Gebietskörperschaften an dem Bau eines Radweges auf der Krone des Warthe- und Netzedamms zwischen Kostrzyn und Krzyż gearbeitet. Die Arbeitsbezeichnung des Projektes lautet „Warthe-Netze-Radweg", er soll ähnlich wie der allgemein hoch geschätzte deutsche „Oder-Neiße-Radweg" ausgestattet sein und an ihn in Küstrin-Kietz anknüpfen. Auf der neuen Strecke können dann mehr als 120 km auf einer komfortablen asphaltierten Decke zurückgelegt werden, ohne dass man die öffentlichen Straßen befahren muss. Mit der Umsetzung des Projektes wird ein bis dahin beispielloser Schritt in Richtung grenzüberschreitender Fahrradtourismus getätigt .*

Der **Abschnitt „Für das Boot"** empfiehlt Ausflüge auf ausgewählten Flüssen. Diese Form der Freizeitgestaltung erfreut sich einer schnell wachsenden Popularität. Die Paddler finden hier abwechslungsreiche Wasserbedingungen, sowohl im Hinblick auf die Strömungsgeschwindigkeit und somit der technischen Anforderungen, als auch auf Landschaft oder Beliebtheit der jeweiligen Strecken. Schon seit langem ist Bootsfahrern die Drawa genauso bekannt und beliebt wie die Obra während andere Flüsse, wie etwa die Pliszka, immer noch nur eine Handvoll Enthusiasten bekannt ist. In Einzelfällen wird als Ziel eines Bootsausfluges eine Vielzahl malerischer Seen vorgeschlagen, die mit dem Fluss verbunden sind. Dank diesem Abwechslungsreichtum gilt diese Region Polens für Bootsfahrer als sehr attraktiv. Angesichts des Potenziales der Flüsse entwickelte sich auch die Infrastruktur, mit Verleih und Transport von Booten. Die Eigentümer wissen meistens viel über die aktuellen Verhältnisse und können auch mit Informationen zu den zu erwartenden Schwierigkeiten auf der Strecke oder zu den möglichen Rastplätzen dienlich sein.

„Mit dem Auto und zu Fuß". Diese Form der Besichtigung, bei der das Wandern mit der Mobilität eines Autos verbunden wird, ist sehr effektiv und angenehm. In diesem Abschnitt werden jeweils Orte für einen kürzeren Spaziergang oder aber für eine ausführliche Wanderung empfohlen. Nicht zuletzt können auf diese Art und Weise sämtliche Sehenswürdigkeiten aus dem Abschnitt „Orte, die man gesehen haben muss" besucht werden.

Die Zahlreichen Zelt- und Campingplätze entlang der hiesigen Seen sind essentiell für die Aufenthaltsplanung der Gäste. Angesichts der großen Anzahl der Seen, die unnachahmliche Besonderheiten aufweisen, scheint diese Form der Übernachtung besonders interessant zu sein. Mit ihr kommt das Gefühl der Freiheit und der Freude über die Entdeckung der Schönheit dieser Ländereien einher. Darüber hinaus gibt es an den Seen zahlreiche Ferienanlagen, zum Teil auch mit den höchsten Standards der Ausstattung. Die übrigen Unterkünfte sind sehr unterschiedlich gehalten, angefangen von zahlreichen Ferienbauernhöfen in den Dörfern bis zu Hotels in den Städten und entlang der Hauptstraßen.

GŁÓWNE CECHY KRAJOBRAZU

Krajobraz opisywanej części kontynentu ukształtowały siły związane z ostatnią epoką lodowcową, zakończoną blisko 12 tysięcy lat temu. Najbardziej widocznym po niej śladem jest ogromna bruzda w ziemi, zwana **Pradoliną Toruńsko-Eberswaldzką.** Jest to długa i bardzo szeroka dolina rozciągająca się od okolic Płocka do Eberswalde na terenie Niemiec. Została wyżłobiona, kiedy czoło lodowca, wynoszące ok. 800 metrów wysokości, zaczęło się topić uwalniając ogromne ilości kry i wody. Ich pęd żłobił w podłożu głęboką dolinę. Nauka podaje, że płynęło nią wówczas więcej wody niż dziś w Amazonce! Świadectwem tych procesów jest rozmiar Pradoliny: jej przeciętna szerokość na terenie woj. lubuskiego wynosi 11 km a głębokość około 40 – 60 metrów poniżej krawędzi. Dziś na dnie doliny fragmenty swych koryt ma m.in.: Noteć, Warta i Odra. Przez wieki wylewy tych rzek zabagniały dno Pradoliny, stąd liczba ludzkich siedzib była tam znikoma. Przełomowy był XVIII wiek, kiedy z wielkim rozmachem przeprowadzono regulację Noteci i Warty umożliwiając kolonizację dawnych bagien. Powyżej, na wysoczyznach, zarówno po północnej jak południowej stronie Pradoliny ciągną się pasy pojezierzy. W ich strukturze krajobrazu dominują sosnowe bory, lecz nie brak tu także potężnych kompleksów o drzewostanach bukowych i dębowych. Najcenniejsze fragmenty siedlisk leśnych otoczono ochroną rezerwatową. Stanowią one swoiste „okno", w którym turysta zobaczy fragment dawnych, dzikich kniei. Opisywany obszar to także kraina wód. Oprócz dużej Odry, Warty i Noteci płynie tu gęsta sieć mniejszych i niezwykle atrakcyjnych w kajakarstwie cieków. Z tego powodu Brandenburgia np. zwana jest rajem dla wodniaków. Kolejnym malowniczym elementem tutejszego krajobrazu są jeziora. Na opisywanym obszarze jest ich ponad pięćset, co w połączeniu z rozległymi kompleksami leśnymi tworzy krajobraz o dużych walorach rekreacyjnych. Część z nich zagospodarowano zabudowując nabrzeża infrastrukturą turystyczną. Duża część jednak, zachowała swój naturalny wygląd oczarowując turystę nieskazitelną urodą.
Podsumowując cechy krajobrazu można stwierdzić, że jest tu zielono od lasów i niebiesko od wód a ich urozmaiceniem są nadrzeczne łąki i niegęsto rozrzucone siedziby ludzkie.

Krawędź i stok Pradoliny w okolicy Lebus • Der Rand und die Böschung des Urstromtals bei Lebus

CHARAKTER DER LANDSCHAFT

Die Landschaft des gegenständlichen Teiles des Kontinents wurde von Kräften der letzten Eiszeit von vor über 12.000 Jahren geformt. Die bedeutendste Spur dieser Epoche ist eine riesige Furche auf der Erdoberfläche, genannt das **Eberswalder Urstromtal.** Es handelt sich um ein langes und sehr breites Tal, das sich von der Gegend um Płock in Polen bis nach Eberswalde in Deutschland erstreckt. Es wurde gebildet, als die 800 Meter hohe Gletscherstirn zu schmelzen begann und riesige Mengen von Eisschollen und Wasser frei setzte. In ihrem verlauf haben sie ein tiefes Tal ausgehöhlt. Wissenschaftler behaupten, der Fluss führte mehr Wasser, als der heutige Amazonas. Ein Zeugnis dieses Prozesses ist die Größe des Urstromtals mit einer durchschnittlichen Breite von 11 km und einer Tiefe von 40-60 m im Gebiet der Woiwodschaft Lebus. Heute führen auf dem Boden des Tales die Netze, die Oder und die Warthe ihre Gewässer. Durch Überschwemmungen dieser Gewässer wurden die Gebiete des Urstromtals mehr und mehr von Moor gesät, sodass es nur wenige menschliche Siedlungen gab. Einen Durchbruch brachte das 18. Jahrhundert mit sich, als in großem Stil eine Regulierung der Netze und Warthe durchgeführt wurde, welche die Kolonisierung der ehemaligen Feuchtgebiete ermöglichte. Auf den Hochflächen des Tals, erstrekken sich sowohl auf der südlichen, als auch auf der nördlichen Seite, große Seenplatten. In der Landschaft dazwischen herrschen Nadel- und Laubgehölze vor. In den wertvollsten Teilen dieser Wälder wurden Naturschutzgebiete eingerichtet. Sie stellen eine Art „Zeitfenster" dar, in der Fragmente unberührter Natur besichtigt werden kann. Die hiesige Landschaft ist durch zahlreiche Gewässer geprägt. Neben den großen Flüssen Oder, Warthe und Netze, gibt es hier ein dichtes Netz kleinerer Flüsse, die für Bootfahrer sehr interessant sind. Aus diesem Grund wird z. B. Brandenburg als „Paradies für Wassersportler" bezeichnet. Neben den Flüssen sind für diese Region auch die zahlreichen Seen prägend. In den hier vorgestellten Gebieten befinden sich mehr als 500 Seen die in Verbindung mit den umfangreichen Wäldern, für Touristen eine ansprechende Attraktion darstellen. Zum Teil ist hier die Infrastruktur mit Hotel- und Erholungsanlagen ausgebaut.
Zusammenfassend bleibt festzuhalten, es herrschen hier das Grün der Wälder und das Blau der Gewässer vor, abgewechselt durch Auen und zerstreute menschliche Siedlungen.

PRZEZ STEPY I MOKRADŁA W DOLINIE ODRY

DURCH STEPPEN UND AUEN IM ODERTAL

PRZEZ STEPY I MOKRADŁA W DOLINIE ODRY

OKOLICE EISENHÜTTENSTADT, FRANKFURTU NAD ODRĄ, SEELOW, CYBINKI, SŁUBIC, GÓRZYCY I KOSTRZYNA NAD ODRĄ

Charakterystyka krajobrazu. Pejzaż tego obszaru zdominowała szeroka na kilkanaście kilometrów dolina Odry. Wysoczyzny porastają sosnowe bory, a jej stoki i dno – trawiaste łąki oraz rolne zasiewy. Wzdłuż miedz rosną kępy olch i wierzb. Różnica wysokości pomiędzy dnem a krawędzią doliny waha się przeciętnie w przedziale od 50 do 70 metrów, co znacząco urozmaica krajobraz. Z krawędzi doliny rozpościerają się rozległe widoki na jej szerokie i płaskie dno. Stoki bywają bardzo cenne przyrodniczo. Wpływa na to ich duży kąt nachylenia, ograniczający gospodarcze wykorzystanie oraz silnie nasłoneczniona ekspozycja. Dzięki niej w kilku miejscach wytworzyły się siedliska stepowe porośnięte roślinnością śródziemnomorską. W innych fragmentach stok przybiera formę opadającego gwałtownie klifu. Dno doliny to malownicze równiny przecięte wijącą się wstęgą Odry. Wzdłuż rzeki wzniesiono przeciwpowodziowe wały. Biegną nimi bardzo atrakcyjne ścieżki rowerowe. Punktowo, w niewielkim zagęszczeniu, rozsiane są siedziby ludzkie, najczęściej niewielkie miejscowości o ciekawej architekturze i układzie przestrzennym.

Klify opadające do Odry nieopodal Lossow • Kliffs an der Oder bei Lossow

DURCH STEPPEN UND AUEN IM ODERTAL

IN DER NÄHE VON EISENHÜTTENSTADT, FRANKFURT (ODER), SEELOW, CYBINKA, SŁUBICE, GÓRZYCA UND KOSTRZYN

Die Landschaft. Die Landschaft dieses Gebietes ist von dem mehr als 10 km breiten Odertal geprägt. Auf den Hochflächen wachsen Kieferwälder, auf den Böschungen und dem Boden des Tals stößt man auf Wiesen, Laubgehölze und Ackerland. Der Höhenunterschied zwischen dem Boden und dem Rand des Tals schwankt zwischen 50 und 70 m, was das Landschaftsbild wesentlich prägt. Von den Erhöhungen aus erstrecken sich weite Ausblicke in das Tal. Die Böschungen sind häufig bewachsen mit seltenen einheimischen Pflanzen. So entstanden stellenweise Ansammlungen von Steppengräsern, die eher für das Mittelmeergebiet typisch sind. Stellenweise nimmt die Böschung die Gestalt eines abrupt fallenden Kliffs an. Den Talgrund zeichnen malerische Ebenen mit der mäandernden Oder aus. Entlang des Flusses wurden Dämme errichtet, auf denen attraktive Radwege angelegt wurden. Vereinzelt lassen sich dünn besiedelte Orte mit interessanter Architektur und räumlichen Anordnungen entdecken.

Panorama Fürstenberg • Blick auf Fürstenberg

Uliczki Fürstenbergu • Gassen in Fürstenberg

Pocysterski klasztor w Neuzelle • Ehemaliges Zisterzienserkloster in Neuzelle

MIEJSCA, KTÓRE TRZEBA ZOBACZYĆ

Po lewej stronie Odry. Odkąd Polska dołączyła do państw z tzw. „Układu z Schengen" podróżowanie przez polsko-niemiecką granicę przestało być uciążliwe. Z turystycznego punktu widzenia było to niczym odkrycie nowego lądu. Turystę z Polski mile zaskoczy fakt, że ziemie po drugiej stronie Odry kryją w sobie wiele fascynujących historii, malowniczych widoków oraz, co nie mniej ważne, są świetnie przygotowane do przyjęcia turysty.

Fürstenberg, dzielnica Eisenhüttenstadt (dawniej samodzielne miasteczko) posiadająca interesujący układ przestrzenny sieci uliczek z rynekczkiem, niewielkim bulwarem i portem. W obrębie starej zabudowy rynku działa muzeum. Dzielnica ta jest położona nad ujściem kanału Odra – Sprewa. Nieopodal, w górze kanału wzniesiono ogromną konstrukcję śluzy niwelującej różnicę poziomu wód Sprewy względem poziomu wód Odry. Miasto jest położone ok. 20 km na południe od przejścia granicznego w Słubicach. Stamtąd można dojechać samochodem drogą nr 112 lub rowerem po specjalnej, bardzo atrakcyjnej ścieżce rowerowej (opisana poniżej) „Odra – Nysa" (niem. Neiße-Radweg).

W pobliżu Eisenhüttenstadt (7 km na południe drogą nr 112 lub dalej ścieżką rowerową) znajduje się następna turystyczna perełka – „barokowy cud Brandenburgii", czyli **pocysterski klasztor w Neuzelle.** Warto poznać jego XVIII-wieczny barokowy wystrój, efektowne założenie parkowe oraz przyklasztorny browar.

Około 28 km na zachód od Eisenhüttenstadt (drogą nr 246) znajduje się znana ze swego uroku **historyczna starówka** miasteczka **Beeskow.** W połowie drogi zaś leży **Park Natury Schlaubetal.** Jego świetnie przygotowana infrastruktura turystyczna oraz malownicza dolinka rzeczki Schlauby stanowią idealne miejsce na rowerową wycieczkę. Polecanym miejscem startu jest miasteczko Müllrose.

ORTE, DIE MAN GESEHEN HABEN MUSS

Auf dem linken Oderufer. Seitdem die Republik Polen dem sog. Schengenabkommen beitrat, ist das Reisen über die deutsch-polnische Grenze unkompliziert geworden. Besucher aus Polen sind wenig überrascht dass die Ländereien auf der deutschen Oderseite faszinierende Geschichten, malerische Blicke und eine hervorragende Infrastruktur für die Touristen bereitstellt.

Fürstenberg, ein Ortsteil von Eisenhüttenstadt (früher eine selbstständige Stadt), zeichnet sich durch eine interessante räumliche Anordnung der Straßen, einem kleinen Markt, winzigen Boulevard und einer Hafenanlage aus. In der Altstadt befindet sich ein Museum Der Ort liegt an der Mündung des Oder-Spree-Kanals. Ganz in der Nähe, befindet sich eine riesige Schleuse zur Reduzierung des Höhenunterschieds zwischen den Gewässern der Spree und der Oder. Die Stadt liegt ca. 20 km südlich vom Grenzübergang Słubice – Frankfurt (Oder). Dort kann der attraktive Oder-Neiße-Radweg erreicht werden.

Nicht weit von Eisenhüttenstadt (7 km südlich von der Bundesstraße B112) befindet sich eine wahre Perle für Touristen – das „Barockwunder von Brandenburg" das **ehemalige Zisterzienserkloster in Neuzelle**. Es lohnt die Mühe, die barocke Ausstattung aus dem 18. Jahrhundert, die eindrucksvolle Parkanlage oder die Klosterbrauerei kennenzulernen.

Etwa 28 km westlich von Eisenhüttenstadt (Bundesstraße 246) befindet sich das durch seine **Altstadt** bekannte Städtchen **Beeskow**. Auf halben Weg nach Beeskow liegt der **Naturpark Schlaubetal**. Mit seiner ausgezeichneten touristischen Infrastruktur und dem malerischen Verlauf des Flusses Schlaube ist der Naturpark das perfekte Ziel eines Fahrradausflugs. Als Startpunkt empfiehlt sich die Kleinstadt Müllrose .

Panorama Frankfurtu • Blick nach Frankfurt (Oder)

Frankfurt nad Odrą. W tym dużym (ponad 60 tys. mieszkańców) mieście zachowało się wiele cennych zabytków oraz urbanistyka o ciekawym układzie przestrzennym. Wygodną wskazówką dla odwiedzających miasto po raz pierwszy, lub tych, którzy na zwiedzanie mają niewiele czasu jest obranie trasy w niedużej odległości (od kilku do ok. 200 metrów) od linii brzegowej rzeki. Przemieszczając się od południa w stronę przejścia granicznego warto przespacerować się uliczką rybacką (niem. **Fischer Strasse** – ok. 1 km w górę Odry od mostu na Odrze), następnie posuwając się w dół rzeki warto zwrócić uwagę na monumentalny budynek **Uniwersytetu Viadrina**, odrestaurowane po zniszczeniach wojennych zabytki: **ratusz** i **kościół Mariacki** (niem. St. Marien Kirche). W jego wnętrzu zachwyt budzą oryginalne witraże. Bliżej Odry znajduje się **Kleistmuseum** poświęcone Heinrichowi von Kleist, wybitnemu dramatopisarzowi, urodzonemu we Frankfurcie w 1777 roku. Nad Odrą biegnie promenada, którą można dotrzeć do **Muzeum Viadrina**, przedstawiającego m.in. historię tego handlowego i hanzeatyckiego miasta. Mijając drogę w kierunku przejścia granicznego promenada dociera do budynku **dawnego kościoła franciszkańskiego** z XIII wieku. Dziś mieści się w nim hala koncertowa (niem. Konzerthalle Carl-Philipp-Emanuel-Bach). Przez Frankfurt przebiega wspomniana ścieżka rowerowa „Odra – Nysa" (niem. Neiße-Radweg). Wiele atrakcji turystycznych opatrzono polskojęzycznymi tablicami informacyjnymi. Frankfurt posiada przystań portową. Przy południowowschodniej granicy miasta leży jezioro **Hellensee**. Jego wyjątkowym walorem rekreacyjnym są niczym nadmorskie, szerokie piaszczyste plaże.

Około 30 km na zachód, w stronę Berlina, nad wielkim jeziorem Scharmutzelsee leży niewielkie miasteczko **Bad Saarow**. Poza swymi licznymi walorami krajobrazowymi słynie ono jako efektowny kurort wykorzystujący solankowe wody termalne.

Panorama Frankfurtu • Blick nach Frankfurt (Oder)

Frankfurt (Oder). In der Stadt Frankfurt (Oder) mit seinen mehr als 60 Tsd. Einwohnern befinden sind viele wertvolle Baudenkmäler und eine interessante räumliche Straßenanordnung. Die Promenade entlang der Oder ist eine der ersten Adressen für Touristen die die Stadt zum ersten Mal besuchen. Richtung Süden laufend gelangt der Besucher zum monumentalen Gebäude der Europa-Universität Viadrina. Unmittelbar an der Universität angrenzend befindet sich die im zweiten Weltkrieg zerstörte und wiedererrichtete Maienkirche. Besonders beeindruckend sind die aus dem 14 Jahrhundert stammenden Bleiglasfenster. Die im Stil der Gotik gefertigten Fenster bestehen aus insgesamt 117 Bildern. Keine 100 m entfernt befindet sich das Rathaus der Stadt Frankfurt (Oder) welches im 13 Jahrhundert in norddeutscher Backsteingotik erbaut wurde und eines der ältesten und größten Rathäuser Deutschlands ist. Östlich vom Rathaus in Richtung Oder befindet sich das dem 1777 in Frankfurt (Oder) geborenen Dramaturgen Bernd Heinrich Wilhelm von Kleist gewidmete **Kleistmuseum**. Ein kurzes Stück entlang der Oderpromenade steht das **Viadrina-Museum**. Hier wird die Geschichte der Handels- und Hansestadt ausgestellt. In Richtung Norden, an der Oderbrücke, dem ehemaligen Grenzübergang, vorbei wandernd steht das Gebäude der ehemaligen Franziskanerkirche welche im 13. Jahrhundert errichtet wurde. Heute befindet sich dort die Konzerthalle Carl-Philipp-Emanuel-Bach. Viele Sehenswürdigkeiten sowie der ebenfalls durch Frankfurt (Oder) führende Oder-Neiße-Radweg, sind mit Informationstafeln in polnischer Sprache versehen. Im nördlichen Teil der Stadt befindet sich eine intakte kleine Hafenanlage, (die in der kommenden Zeit ausgebaut und in Ihrer Funktion erweitert wird). Abschließend lohnt sich immer ein Besuch des Helenesees am südöstlichen Rand des Stadtgebietes. Die breiten Sandstrände machen seinen besonderen Reiz aus.

Etwa 30 km westlich, in Richtung Berlin, liegt die die kleine Stadt **Bad Saarow.** Neben dem großen Scharmützelsee, der der zweitgrößte See in Brandenburg ist, besticht die Stadt und ihr Umland mit einer ausdrucksvollen Landschaft und ihrem Thermalbad welches die Stadt als Kurort berühmt werden ließ.

Ratusz we Frankfurcie • Rathaus in Frankfurt (Oder)

Panorama Lebus • Blick auf Lebus

Lebus (hist. Lubusz). To niewielkie miasteczko, zawdzięczające swą malowniczość położeniu na stokach doliny Odry, było niegdyś stolicą historycznej Ziemi Lubuskiej, zamieszkiwanej przez plemię Lubuszan. W XIII-wiecznych kronikach nazwano Lubusz *„kluczem do Królestwa Polskiego"*. Ten „klucz" to zarówno ówczesny pierwszy od zachodu polski przyczółek jak i stosunkowo niewielki dystans pomiędzy krawędziami doliny, pozwalający na możliwie szybkie przedarcie się przez leżące na jej dnie bagna. Nawet dziś obserwując otoczenie z krawędzi doliny nad kościołem w Lebus, można ocenić owe „kluczowe" położenie dawnego Lubusza. Miejscowość położona jest przy drodze nr 112, 10 km na północ od przejścia granicznego w Słubicach i 20 km na południe od przejścia w Kostrzynie. Przez Lebus przebiega ścieżka rowerowa „Odra-Nysa". Atrakcyjna panorama miejscowości widoczna jest z trasy rowerowej biegnącej po polskiej stronie. Lebus posiada przystań portową.

Ok. 1 km w górę rzeki (na południe) od centrum Lebus, na stokach doliny Odry mieści się **ośrodek edukacji przyrodniczej „Oderberge Lebus"**. Jednym z walorów przyrodniczych okolic ośrodka jest kwitnący w kwietniu **miłek wiosenny** (*Adonis vernalis*). Innym znanym i podziwianym miejscem występowania miłka są oddalone o 4 km na północny zachód od Lebus łąki w pobliżu miejscowości **Mallnow**.

Ok. 0,5 km w dół rzeki (na północ) od przystani portowej w Lebus krawędź doliny Odry przybiera formę **ostrego stoku** z kilkoma niewielkimi klifowymi wychodniami. Rozpościera się stamtąd rozległy i malowniczy widok. Dotarcie w to miejsce utrudnia jednak brak oznakowanej drogi. Natomiast u podnóża tego malowniczego fragmentu stoku biegnie wspominana trasa rowerowa „Odra – Nysa".

Lebus (poln. Lubusz). Diese kleine Stadt verdankt ihren pittoresken Charakter der Lage am Rande des Odertals. Einst war sie Hauptstadt des historischen Lebuser Landes, bewohnt durch den Stamm der Leubuzzi (Lebuser). In den Chroniken aus dem 13. Jahrhundert wurde Lebus als *„der Schlüssel zum Königreich Polen"* bezeichnet. Unter diesem „Schlüssel" ist sowohl das polnische Bollwerk im Westen als auch die verhältnismäßig kleine Entfernung zwischen den Rändern des Tals zu verstehen., Von dort aus war ein schnelles Überqueren desmit Sümpfen bedeckten Tals möglich.. Noch heute ist die besondere Lage des Ortes erkennbar. Lebus liegt an der Bundesstraße B112, ca. 10 km nördlich des Grenzüberganges Słubice - Frankfurt (Oder) und 20 km südlich des Grenzüberganges Kostrzyn - Küstrin. Der Oder-Neiße-Radweg führt durch den Ort hindurch. Das sehenswerte Panorama der Stadt ist von dem Radweg auf der polnischen Straße gut einsichtbar. Lebus verfügt über eine Anlegestelle für Boote Ca. 1 km flussaufwärts (Richtung Süden) vom Stadtzentrum entfernt, liegt auf den Rändern des Odertals das -Flora-Fauna-Habitat-Gebiet **„Oderberge Lebus",** zu dessen Besonderheiten das im April blühende **Frühlings-Adonisröschen** (*Adonis vernalis*) gehört. Diese seltene Pflanze kann sonst noch auf den von Lebus aus ca. 4 km in Richtung Nordwesten entfernten Auen, in der Nähe des Ortes **Mallnow,** bewundert werden.

Etwa einen halben Kilometer flussabwärts (von Lebus aus Richtung Norden) nimmt der Rand des Odertals die Form eines **scharfen, Klippen ähnlichen Hanges** an. Von dort aus erstreckt sich ein weiter malerischer Blick in das Oderbruch. Mangels Beschilderung ist dieser Ort jedoch nur schwer zu finden.

Ostróg (Cypel) Reitwein (niem. Sporn Reitwein), to osobliwy twór geologiczny powstały w wyniku topnienia lodowców (ok 11,7 tys. lat temu), kiedy ogromne masy wody wyżłobiły znaną dziś (szeroką na kilkanaście km) dolinę Odry. Te silnie erozyjne procesy oszczędziły skrawek dawnej powierzchni ziemi – dzisiejszy Ostróg, przez co wygląda on jak wzniesienie o charakterystycznym długim, wąskim kształcie, głębokich wąwozach i stromych zboczach. Nad jedną z takich stromizn, **o pionowych, klifowych ścianach**, znajduje się atrakcyjny **punkt widokowy**. Ukształtowanie Ostrogu i jego lokalizacja pośród niżej położonych mokradeł wykorzystali już w VIII – X wieku Słowianie. Pozostało po nich **okazałe grodzisko** znajdujące się przy wschodniej krawędzi Ostrogu (ok.1,5 km od Reitwein). Są to dwa dobrze zachowane pierścienie wałów obronnych dających wyobrażenie o wielkości grodu. W zachodniej części Ostrogu znajdują się tzw. **„Bunkry Żukowa"**, wojenne umocnienia terenowe służące wiosną 1945 roku wojskom sowieckim podczas marszu na Berlin. Wszystkie wspomniane miejsca zostały oznakowane i można do nich trafić bez problemów z leżącej u podnóża Ostrogu wsi **Reitwein**. Wizytując w tej miejscowości, warto obejrzeć malowniczo wkomponowany w stok Ostrogu **kościół** z wysoką, charakterystyczną wieżą. Uroda tej kompozycji sprawiła, że był on niegdyś źródłem natchnienia dla artystów malarzy. Dobre drogi (szutrowe i gruntowe) oraz niewielkie odległości sprawiają, że najważniejsze walory turystyczne Ostrogu można zwiedzić w ciągu dwóch, trzech godzin idąc krokiem spacerowym. Drogi po Ostrogu nadają się także na wycieczkę rowerową.

Der Sporn Reitwein ist eine außergewöhnliche geologische Formation, entstanden durch das Abschmelzen der Gletscher (vor ca. 11,7 Tsd. Jahre), als riesige Wassermassen das heute bekannte Odertal bildeten. Diese starken Erosionsprozesse haben einen kleinen Abschnitt der Erdoberfläche verschont – den heutigen Sporn. Der wie ein in die Länge gezogener Hügel, mit tiefen Schluchten und Hängen aussieht. An einem dieser Steilabhänge **mit senkrechten Klippen** befindet sich ein lohnenswerter **Aussichtspunkt.** Die Form des Sporns und dessen Lage über den im Tal befindlichen Sümpfen haben die Slaven schon im 8.-10. Jahrhundert ausgenutzt. Ihre **große Burganlage** befindet sich am östlichen Rand des Sporns (ca. 1,5 km von Reitwein entfernt). Es handelt sich um zwei gut erhaltene Wallringe, die eine Einsicht in die vermeintliche Größe der Burg verleihen. Im westlichen Teil des Sporn befinden sich der sog. **„Schukow-Bunker"**, eine Befestigung, die das sowjetische Heer bei seinem Marsch nach Berlin anlegte und von wo aus die Angriffe koordiniert wurden. All diese Stellen wurden entsprechend beschildert und können ohne Probleme von dem am Fuße des Sporns liegenden Dorf **Reitwein** erreicht werden. Bei einem Besuch in diesem Dorf lohnt es, die sich idyllisch in die Böschung einfügende **Kirche** mit dem charakteristischen, hohen Turm zu besichtigen. Dieses Bild war einst eine Inspiration für Maler. Den gut ausgebauten Wegen sowie den kurzen Entfernungen ist es zu verdanken, dass die wichtigsten Sehenswürdigkeiten Reitweins bei einem 2-3 Stunden dauernden Spaziergang besichtigt werden können. Die hiesigen Wege und Straßen eignen sich auch gut für einen Fahrradausflug.

Sowieckie umocnienia na Ostrogu Reitwein (niem. Reitweiner Sporn)
Sowjetische Befestigungen auf dem Reitweiner Sporn

Punkt widokowy nad klifem • Aussichtspunkt am Kliff

Klif na Ostrogu Reitwein • Kliff am Reitweiner Sporn

Muzeum na Wzgórzach Seelow • Das Museum auf den Seelower Höhen

Kościół w Lietzen • Kirche in Lietzen

Muzeum na wzgórzach Seelow. Około 15 km od Kostrzyna w kierunku zachodnim miała miejsce największa na terenie Niemiec bitwa II wojny światowej. Poległo tu łącznie 100 000 żołnierzy. Dla upamiętnienia tych wydarzeń wzniesiono tu pomnik oraz założono muzeum. Składa się ono z zewnętrznej wystawy sowieckiego sprzętu wojennego i budynku ekspozycyjnego wzorowanego na radzieckich umocnieniach terenowych zbudowanych na Cyplu Reitwein. Muzeum zlokalizowane jest na przedmieściach Sellow, przy drodze z centrum w kierunku Kostrzyna (przy Kustriner Str.).
W pobliżu Seelow, 7 km na południowy zachód, w niewielkiej miejscowości **Lietzen** znajduje się cenny **średniowieczny zabytek po zakonie templariuszy** – kamienny kościół i spichlerz.
W kierunku północno-zachodnim względem Sellow rozciąga się malowniczy **Park Natury Märkische Schwiez** (pol. „Szwajcaria Marchijska"). Nazwa nawiązuje do silnie pofalowanego krajobrazu. Zwiedzanie najlepiej zacząć od uroczego miasteczka **Buckow** (ok. 30 km od Seelow drogą nr 1 i 168), skąd warto dotrzeć do Garzau, gdzie odrestaurowano ciekawy element dawnego parku dworskiego – kamienną piramidę. Urodzie Parku warto poświęcić osobną, najlepiej rowerową, wycieczkę.

Fort Gorgast. Najlepiej zachowany spośród czterech fortów Twierdzy Kostrzyn. Odrestaurowany i przygotowany do zwiedzania. W pomieszczeniach ekspozycje opisane także w języku polskim. Otoczony fosą wypełnioną wodą. Wstęp płatny: dorośli 2, dzieci 1 euro. Istnieje możliwość wynajęcia usługi przewodnika. Tel. 033472-51632. Muzeum zlokalizowane jest 5,5 km od przejścia granicznego w Kostrzynie, przy głównej drodze (nr 1) na Berlin.

Das Museum auf den Seelower Höhen Ca. 15 km westlich von Kostrzyn fand die größte Schlacht des 2. Weltkrieges auf deutschem Boden statt. Es fielen hier insgesamt 100 000 Soldaten. Zum Gedenken dieser Ereignisse wurde in Seelow ein Denkmal gebaut und ein Museum errichtet. Es besteht aus einer Ausstellung der sowjetischen Kriegsgeräte im Außenbereich sowie einem Ausstellungsgebäude welches dem der sowjetischen Befestigungen auf dem Reitweiner Sporn nachempfunden wurde. Das Museum befindet sich in Seelow, an der Hauptstraße vom Stadtzentrum in Richtung Kostrzyn (in der Küstriner Straße).
Ca. 7 Km südwestlich von Seelow, befindet sich in dem kleinen Ort **Lietzen** das wertvolle Denkmal einer Steinkirche und eines Speichers des **ehemaligen Templerordens.**
Nordwestlich von Seelow erstreckt sich der idyllische **Naturpark Märkische Schweiz.** Der Name soll auf die stark wellige Landschaft, die an die Schweiz erinnerthinweisen. Inmitten des Naturparks liegt das entzückende Städtchen **Buckow** (ca. 30 km von Seelow entfernt, entlang der Bundesstraße 1 und 168), Von Buckow und der Märkischen Schweiz aus lohnt sich ein Besuch des Örtchens Garzau. Dort befinden sich ein interessanter, restaurierter Hofpark sowie eine Steinpyramide und ein herrlicher englischer Garten.

Fort Gorgast. Ist eine von vier äußeren Festungsanlagen der Festung Küstrin Das Fort wurde restauriert und steht für Besucher offen. Die Informationstafeln zur Ausstellung sind auch in polnischer Sprache gehalten. Das Fort ist von einem Wassergraben umgeben. Der Eintritt kostet 2 Euro für Erwachsene und 1 Euro für Kinder. Interessierte Besucher, die etwas Zeit mitbringen, können die Dienste eines Fremdenführers in Anspruch nehmen und sich ausführlich über die Funktionen und Besonderheiten des Forts aufklären lassen. (Tel. 033472-51632). Das Museum liegt etwa 5 km vom Grenzübergang Küstrin – Kostrzyn entfernt, entlang der Bundesstraße (B1) Richtung Berlin.

Rynek w Buckow • Markt in Buckow

Rozległe łąki Krzesińskiego Parku Krajobrazowego • Ausgedehnte Auen des Krzesiński- Landschaftsparks

Po prawej stronie Odry

Krzesiński Park Krajobrazowy to jedno z bardziej malowniczych miejsc Zachodniej Polski. Obiektem ochrony są rozległe, okresowo zalewane łąki, stanowiące siedlisko życia wielu cennych gatunków fauny i flory oraz bór sosnowy ze śródleśnymi torfowiskami i jeziorkami. W świecie zwierząt na szczególną uwagę zasługuje awifauna. Poza wartością przyrodniczą swą urodą zapada w pamięć Polder Krzesińsko-Bytomiecki. Na jego terenie istnieje tajemnicze miejsce po dawnej osadzie **Szydłów (niem. Schiedlo)**. Są to ruiny wsi i miejsce po dawnym grodzie słowiańskim. U ujścia Nysy Łużyckiej, na prawym brzegu Odry we wczesnym średniowieczu zlokalizowana była jedna z najważniejszych warowni państwa piastowskiego. Położenie u zbiegu dwóch dużych rzek miało także istotne znaczenie gospodarcze. Powstała na miejscu Szydłowa niemiecka miejscowość Schiedlo została na zawsze opuszczona przez mieszkańców po niszczycielskiej powodzi w 1909 roku. Dociekliwi turyści odnajdą dziś po Schiedlo ruiny: kościoła, ewangelickiego cmentarza, pozostałości murów i budynków. Do miejsca po osadzie dojechać najłatwiej przez Polder Krzesińsko-Bytomiecki, drogą gruntową z Krzesina na południe w stronę Odry. Miejsce zostało oznakowane tablicą informacyjną. Nieco dalej na północ znajduje się **Muzeum Bociana Białego** w Kłopocie (gmina Cybinka). Prezentuje ono ekspozycję poświęconą temu ptakowi oraz okolicznej przyrodzie. Muzeum prowadzi działalność edukacyjną, oferuje bazę noclegową oraz pełni funkcję informacji turystycznej. W sąsiedztwie usytuowana jest wieża widokowa, z której można podziwiać bocianią wieś i jej mieszkańców – bociany białe, które gnieżdżą się tu w ilości około 20 par. Kolejną atrakcją Parku są **ruiny mostu w Kłopocie**. Wybudowany w okresie międzywojennym most łączył Kłopot (Kloppitz) z Fürstenbergiem (obecnie nadbrzeżna dzielnica Eisenhüttenstadt). W roku 1945, podczas odwrotu wojsk niemieckich, środkowa – stalowa część mostu została wysadzona w powietrze. Powstał w ten sposób specyficzny w swym wyglądzie przerwany most. Wchodząc głęboko w koryto Odry, stanowi dziś specyficzny punkt widokowy na jej dolinę.

Auf dem rechten Oderufer

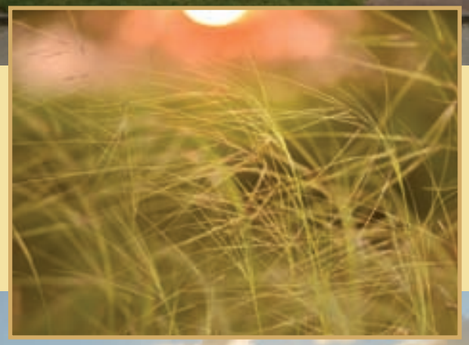
Der Krzesiński Landschaftsschutzpark ist einer der paradiesischen Orte im Westen Polens. Geschützt werden hier riesige, periodisch überschwemmte Wiesen, auf denen viele seltene Tier und Pflanzenarten ihre Habitate haben. Ferner erstreckt sich ein Kiefernwald mit vereinzelten Torfgruben und kleinen Seen. Von der Tierwelt her ist die Avifauna vom besonderen Interesse. Nicht nur aufgrund seiner Bedeutung für die Natur, sondern auch seiner Schönheit wegen prägt sich der Polder Krzesińsko-Bytomiecki ins Gedächtnis ein. Inmitten des Landschaftsschutzparkes sind die Spuren des geheimnisvollen Ortes **Szydłów** (deutsch: **Schiedlo**) zu finden. Es handelt sich dabei um Überreste eines Dorfes welches im Jahre 1909 nach einer verheerenden Flut für immer verlassen wurde. Am selben Standort befand sich zuvor eine ehemalige slavische Burg. An der Mündung der Lausitzer Neiße, auf dem rechten Ufer der Oder, stand im frühen Mittelalter eine der wichtigsten Festungen des Piasten-Staates. Die Lage an der Gabelung zweier Flüsse war auch wirtschaftlich von großer Bedeutung. Wer interessiert ist und suchen will, findet heute in Schiedlo die Ruinen einer Kirche, eines evangelischen Friedhofes sowie Überreste von Mauern und Gebäuden. Der Ort wird am besten über den Polder Krzesińsko-Bytomiecki, über einer unbefestigten Straße aus Krzesin in Richtung Süden, zur Oder hin erreicht. Die Stelle wurde mit einer Informationstafel versehen. Etwas weiter nördlich befindet sich das **Museum des Weißstorches** in Kłopot (Gemeinde Cybinka). Zu sehen ist dort eine dem Weißstorch und der hiesigen Natur gewidmeten Ausstellung. Das Museum ist pädagogisch tätig und es bietet Unterbringung sowie touristische Informationen an. In der unmittelbaren Nachbarschaft steht ein Aussichtsturm, von dem aus das Storchdorf und dessen Einwohner beobachtet werden kann Zu den weiteren Sehenswürdigkeiten des Parks gehört die **Brückenruine in Kłopot**. Die in den 1920er Jahren errichtete Brücke verband Kłopot (Kloppitz) mit Fürstenberg (heute Stadtviertel von Eisenhüttenstadt am Oderufer). Im Jahre 1945, während des Rückzugs der deutschen Armee wurde der mittlere Teil der Brücke gesprengt. Auf diese Weise erhielt die Brücke ihr besonderes Aussehen – denn sie ist in der Mitte unterbrochen. Indem sie tief in den Fluss hinein ragt, stellt sie einen außergewöhnlichen Aussichtspunkt auf das Odertal dar.

Obszar chroniony Klubu Przyrodników „Owczary" to teren o powierzchni 18 ha, na którym objęto ochroną sucholubne murawy oraz lasy zboczowe. Spotkać tu można unikalne gatunki flory a wśród nich chronione: ostnica Jana, ostnica włosowata, ostrołódka kosmata, pajęcznica liliowata. Najpiękniej murawy wyglądają wiosną w maju i czerwcu, kiedy kwitną stepowe trawy. Zwiedzanie muraw najlepiej rozpocząć od **Muzeum Łąki** w Owczarach w gminie Górzyca (przy głównej drodze nr 31). Ekspozycje muzealne poświęcone są: ekosystemom trawiastym świata, Polski, okolic Owczar, mieszkańcom łąk i sposobom ich użytkowania. Czynne codziennie, oprócz poniedziałków w godz. 10.00 – 16.00. Muzeum prowadzi także sprzedaż publikacji dotyczących regionu, dysponuje rowerami do wypożyczenia i służy informacją turystyczną. Tel. (95) 759 12 20.

Das Schutzgebiet des Naturforscherklubs „Owczary" ist ein Gebiet von 18 ha größe, auf dem xerophile Rasen und Böschungswälder vorhanden sind. Hier kann der Besucher seltene Gattungen der Pflanzen- und Tierwelt betrachten darunter geschützte Arten wie (Stipa joannis, Haar-Pfriemengras, Zottiger Spitzkiel, Traubige Graslilie). Die Gräser entfalten im Mai und Juni ihre ganze Pracht und stehen in voller Blüte. Die Besichtigung kann am **Wiesenmuseum** in Owczary, Gemeinde Górzyca (an der Hauptstraße 31) beginnen. Die Ausstellungen im Museum ist den Gras-Ökosystemen der Welt, Polens und der Umgebung von Owczary gewidmet. Dem Besucher werden die Einheimische Tier- und Pflanzenwelt sowie die Bewirtschaftung der Wiesen erläutert. Das Museum ist außer Montags täglich von 10.00 bis 16.00 Uhr geöffnet. Der Besucher kann dort Broschüren über die Region sowie touristische Informationen erhalten und Fahrräder für längere Ausflüge ausleihen. Tel. (95) 7591220.

Muzeum Łąki w Owczarach • Wiesenmuseum Owczary

Sucholubne łąki w okolicy Owczar • Xerophile Wiesen bei Owczary

Stara zabudowa Słubic • Alte Bebauung von Słubice

Fort „Żabice". Jest to jedyny (z trzech) fort po polskiej stronie, którego stan techniczny umożliwia bezpieczne zwiedzanie. Można tu przejść podziemnym korytarzem (poterną) na wewnętrzny dziedziniec, skąd górnym poziomem obejść i poznać zakres umocnień. Fort powstał w latach 1887-1890 na wzniesieniu pozwalającym kontrolować drogi ze Słubic do Kostrzyna i Słońska. Zwiedzając ten obiekt, warto wiedzieć dlaczego powstał? Otóż był jednym z czterech (początkowo miało być osiem) samodzielnych obiektów, tworzących pierścień wokół Twierdzy Kostrzyn (stąd nazwa „twierdza pierścieniowa"). Forty strzelając w swoim kierunku, mogły tworzyć ścianę ognia uniemożliwiającą zbliżenie się wroga do rdzenia, w tym przypadku Twierdzy Kostrzyn. W skład pierścienia fortów wchodzą ponadto: „Czarnów", „Gorgast" i Fort „Sarbinowo". Fort znajduje się przy szosie Górzyca – Żabice, naprzeciw wylotu drogi do stacji kolejowej Ługi Górzyckie, gdzie stoi dobrze widoczna wiata i tablica informacyjna.

Fort „Żabice". Es handelt sich um das einzige Fort (von ursprünglich drei), auf der polnischen Seite, dessen technischer Zustand eine sichere Besichtigung ermöglicht. Über einen unterirdischen Gang (eine Poterne) kann der Besucher zum Innenhof gelangen, von wo aus der obere Teil der Befestigung und dessen Umfang besichtigt werden kann. Das Fort ist in den Jahren 1887-90 auf einem Hügel errichtet worden, damit die Straße von Słubice nach Kostrzyn und Słońsk kontrollieren werden konnte. Bei der Besichtigung dieses Objektes ist es von Vorteil, wenn der Grund seiner Errichtung bekannt ist. Es war nämlich eines von vier (ursprünglich geplant waren acht) selbstständigen Objekten, die einen Ring um die Festung Küstrin bilden sollten (daher die Bezeichnung: Ringfestung). Indem die Forts in die jeweils eigene Richtung gefeuert haben, konnten sie eine Feuerwand bilden, die verhindern sollte, den Kern, also die Festung Küstrin, zu erreichen. Die anderen Forts des Ringes sind: „Czarnów", „Gorgast" und „Sarbinowo". Das Fort befindet sich an der Straße Górzyca – Żabice, gegenüber der Mündung der Straße zur Bahnstation Ługi Górzyckie, wo eine deutlich sichtbare Überdachung mit einer Informationstafel steht.

Wyjście poterny na wewnętrzny dziedziniec Fortu Żabice • Ausgang aus der Poterne auf den inneren Hof des Forts Żabice

Twierdza Kostrzyn • Festung Küstrin

Twierdza Kostrzyn. Przez kilka stuleci Kostrzyn był kojarzony z nowoczesną, imponującą i niezdobytą fortecą. Wniesiono ją w latach 1537--1568, nadając kształt wydłużonego sześcioboku. Jej znaczenie militarne niewątpliwie wpływało w ciągu wieków na rozwój miasta i regionu. Na przykład podczas wojny trzydziestoletniej żadna z przeciągających przez Nową Marchię armii nie zaryzykowała jej oblężenia. Po raz pierwszy została wypróbowana w 1758 roku, w czasie wojny siedmioletniej, przez wojska rosyjskie. Wróg jej nie zdobył, lecz ostrzał wywołał pożary, niszcząc miasto. Tu warto zaznaczyć, że funkcjonowanie twierdzy i miasta w jednym miejscu bywało dla tego drugiego katastrofalne w skutkach. Podczas kolejnej wojny, francusko-pruskiej w 1806 roku, najprawdopodobniej właśnie pamięć sprzed pół wieku o dotkliwych zniszczeniach miasta doprowadziła do oddania Francuzom twierdzy bez walki. 25 listopada 1806 roku z wizytą do Kostrzyna przybył Napoleon. Twierdza zrobiła na nim duże wrażenie. W 1872 roku Kostrzyn uznano za jedną z najważniejszych twierdz i przeprowadzono rozbudowę. Wzniesiono wówczas pierścień fortów (min. opisany wcześniej Fort Żabice i Gorgast), a po wybuchu pierwszej wojny światowej dodatkowo prawie trzydzieści mniejszych schronów. Na początku 1945 roku Twierdzę przysposobiono do obrony przed zbliżającymi się wojskami sowieckimi. Walki o Stary Kostrzyn (zamknięty murami twierdzy) trwały dwa miesiące. Stąd do dziś przetrwały tylko jego ruiny: pozostałości ulic, domów, zamku i kościoła. Stanowią poligon dla wyobraźni podsuwającej obrazy tętniącego niegdyś życiem i pełnego uroku Starego Kostrzyna. Po powojennych latach powolnego niszczenia i stagnacji Twierdza przeżywa dziś swoją „drugą młodość". Trwają szeroko zakrojone prace badawcze, remontowe i adaptujące obiekt do zwiedzania.

Festung Küstrin (Kostrzyn). Mehrere Jahrhunderte lang galt Küstrin als eine moderne, beeindruckende und unüberwindbare Festung. Sie wurde in den Jahren 1537-1568 in der Form eines verlängerten Sechsecks errichtet. Ihre militärische Bedeutung hatte zweifelsohne Jahrhunderte lang einen großen Einfluss auf die Entwicklung der Stadt und der Region. Und so hat während des Dreißigjährigen Krieges keine der durch die Neumark ziehenden Armeen auch nur versucht, sie zu belagern. Der ersten Probe wurde sie 1758, während des Siebenjährigen Krieges, vom russischen Heer unterworfen. Dem Feind ist es nicht gelungen, die Festung zu nehmen, doch der durch den Beschuss verursachte Brand zerstörte die Stadt vollständig. Es ist hier hervorzuheben, dass es für die Stadt mehrmals katastrophale Folgen nach sich gezogen hat, dass die Festung und die Stadt als eins funktionierten. Während des nächsten, französisch-preußischen Krieges von 1806, war die Erinnerung an die empfindlichen Verluste der Stadt dafür ausschlaggebend, dass man die Festung ohne Kampf übergab. Am 25. November 1806 wurde Küstrin von Napoleon besucht. Die Festung hat ihn sehr beeindruckt. Im Jahre 1872 wurde sie zu eine der wichtigsten Festungen erklärt und weiter ausgebaut. Es wurde damals der Ring aus Forts errichtet (u. a. die oben erwähnten Żabice und Gorgast) sowie nach dem Ausbruch des 1. Weltkrieges durch 30 weitere kleinere Bunker ergänzt. Anfang 1945 wurde die Festung gegen die heranrückenden sowjetischen Truppen aufgerüstet. Die Kämpfe und das alte Küstrin (die Stadt innerhalb der Festungsmauer) dauerten zwei Monate lang. Bis heute sind nur noch Ruinen erhalten geblieben: vornehmlich Spuren von Straßen, Häusern, dem Schloss und der Kirche. Hier kann ein jeder sein Vorstellungsvermögen testen und versuchen, vor seinem geistigen Auge Bilder aus der einst lebendigen und entzückenden Altstadt Küstrin zu zeichnen. Nach den Nachkriegsjahren, in denen die Festung langsam zugrunde ging, erlebt sie heute ihre „zweite Jugend". Es werden umfangreiche Forschungs-, Sanierungs- und Anpassungsarbeiten durchgeführt, um das Objekt für den Tourismus zu erschließen.

Promenada kostrzyńskiej Twierdzy • Spazierweg auf der Küstriner Festung

Ruiny kościoła na terenie Starego Miasta Kostrzyn
Ruinen der Kirche in der Küstriner Altstadt

Przed wejściem w mury Twierdzy warto przespacerować się po moście na Odrze a nawet wzdłuż przeciwległego brzegu rzeki, by ocenić wielkość obiektu. Po zejściu z mostu należy skierować się do Bramy Berlińskiej. Mieści się w niej niewielka salka muzealna (czynna od wtorku do niedzieli w godz. 10.00 – 16.00), w której można uzyskać więcej informacji czy też skorzystać z usług przewodnika. Zależnie od ilości posiadanego czasu Twierdzę i ruiny starego miasta można zwiedzać od jednej do kilku godzin. Należy zwrócić uwagę, by oprócz Bramy Berlińskiej przejść przez Bramę Chyżańską, wejść na Bastion Filip (skąd roztacza się malowniczy widok), zejść w jego podziemne dawne kazamaty (gdzie od 2013 roku prawdopodobnie będzie funkcjonować muzeum), przespacerować się promenadą, wejść na Bastion Król oraz przystanąć przy ruinach zamku i kościoła. Władze miasta i Muzeum Twierdzy Kostrzyn od kilku lat organizują „Dni Twierdzy", imprezę przybliżającą historię tego miejsca. Jej program jest bardzo różnorodny w swej formie. Od sesji popularnonaukowych, przez inscenizacje historyczne po występy popularnych artystów. Impreza odbywa się zazwyczaj na przełomie sierpnia i września.

Bevor die Mauern der Festung betreten werden, empfiehlt es sich einen Spaziergang über die Oderbrücke zu tätigen, um die Größe der Festung von der anderen Flussseite aus zu beurteilen. Nachdem die Brücke verlassen wurde, kann sich dem Berliner Tor(?) zugewandt werden. Dort befindet sich ein kleines Museum (geöffnet Dienstag bis Sonntag 10.00 bis 16.00 Uhr), indem mehr Informationen eingeholt oder die Dienste eines Fremdenführers in Anspruch genommen werden können. Je nach der zur Verfügung stehenden Zeit können die Ruinen der alten Stadt und der Festung in einer aber auch in mehreren Stunden besichtigt werden. Dabei kann neben dem Berliner Tor auch das Kietzer Tor besucht werden. Die Stadtverwaltung und die Leitung des Festungsmuseums veranstalten seit mehreren Jahren die „Tage der Festung", die die Geschichte dieses Ortes den Besuchern näher bringen soll. Ihr Programm wird unterschiedlich gestaltet: Es gibt populärwissenschaftliche Tagungen, historische Inszenierungen und Darbietungen beliebter Künstler. Die Veranstaltung findet üblicherweise Ende August Anfang September statt.

Trasa koroną wału w Krzesińskim Parku Krajobrazowym
Wanderstrecke auf der Dammkrone im Krzesiński Landschaftsschutzpark

Ruiny mostu w Kłopocie • Ruinen der Brücke in Kłopot

NA ROWER

„Po Krzesińskim Parku Krajobrazowym". Zarówno charakter terenu – malownicze nadodrzańskie łąki i lasy, jak i charakter dróg – utwardzone wzdłuż Odry i asfaltowe o nikłym natężeniu ruchu samochodowego predysponują ów zakątek do szczególnie polecanych rowerzystom, także rowerzystom z dziećmi. Którędy rowerem? Bardzo atrakcyjna jest droga koroną wału wzdłuż Odry, od miejscowości Rąpice w dół rzeki. Po drodze atrakcje: tereny chronionej przyrody, **ruiny mostu w Kłopocie**, w samej wsi **Muzeum Bociana**. Dalej wałem można jechać do Uradu, Słubic czy Górzycy. Warto jednak pokręcić się po tej okolicy i z Kłopotu wrócić do Rąpic. Atrakcyjną jest droga z Rąpic wzdłuż podnóża doliny Odry przez Bytomiec, Miłów, Rybaki. Nieco bardziej uciążliwa, momentami piaszczysta, jest droga w głąb polderów zalewowych Parku Krajobrazowego, z Krzesina do ruin opuszczonej wsi **Schiedlo**. Ruiny położone są na przeciwległym brzegu ujścia Nysy i kryją w sobie szereg ciekawych historii. Trasy Parku oferują jeden pełny lub dwa dni spokojnej, niespiesznej jazdy.

MIT DEM FAHRRAD

„Durch den Krzesiński Landschaftsschutzpark". Sowohl der Charakter des Geländes – die malerischen Auen und Wälder an der Oder – als auch die Qualität der Straßen – (asphaltiert, mit nur wenig Autoverkehr) – machen den Park zu einem den Radlern besonders zu empfehlenden Ort. Sehr attraktiv gestaltet sich der Weg entlang der Dammkrone der Oder, von dem Ort Rąpice aus fährt der Radler am besten flussabwärts. Die Sehenswürdigkeiten unterwegs: Naturschutzgebiete, **Ruinen der Brücke in Kłopot**, im Dorf Kłopot das **Storchmuseum**. Auf dem Damm kann dann weiter nach Urad, Słubice oder Górzyca fahren, doch lohnt es sich, ein bisschen in dieser Umgebung zu verweilen. Sehenswert ist auch der Weg aus Rąpice, den Fuß des Odertals entlang über Bytomiec, Miłów und Rybaki. Etwas beschwerlicher, ist der Weg ins Innere der Polder des Landschaftsschutzparks, von Krzesin aus zu den Ruinen des verlassenen Dorfes **Schiedlo**. Die Ruinen liegen auf dem gegenüberliegenden Ufer der Neißemündung und bergen zahlreiche interessante Geschichten. Die Strecken im Park reichen für einen vollen oder zwei ruhige Tage Fahrt.

„Po obu stronach Odry". Komfortowa trasa rowerowa obfitująca w rozległe krajobrazy nadodrzańskich łąk. Możliwe jest wykonanie „pętli" z przekroczeniem granicy w Kostrzynie i Słubicach. Po niemieckiej stronie miasta te łączy świetnie przygotowany szlak rowerowy „Odra – Nysa". Biegnie on głównie po koronie przeciwpowodziowego wału wzdłuż Odry, drogą tylko dla rowerów. Trasę można rozpocząć np. we **Frankfurcie**, gdzie przy Odrze znajdują się oznakowania szlaku. Następnie przez **Lebus** aż do Kostrzyna. Kilka kilometrów od szlaku znajduje się **Ostróg Reitwein** i **Fort Gorgast**. Przekraczając granicę w Kostrzynie, można zwiedzić pobliską **Twierdzę Kostrzyn**. Po polskiej stronie utworzono szlak lustrzany, wiodący także po wale Odry. Zaczyna się on jednak w Górzycy, 10 km od Kostrzyna. Między tymi miejscowościami wiedzie ruchliwa droga nr 31. Warto wybrać alternatywną, choć dłuższą o kilka kilometrów trasę przez Czarnów, drogą nr 22 (z Kostrzyna na Poznań). Trasa na odcinku 9 km, do zjazdu na Górzycę (na Czarnowskiej Górce) także cechuje się sporym natężeniem ruchu samochodowego, później jednak, do Górzycy, ruch jest znikomy a na pewnym odcinku wzdłuż szosy biegnie specjalna ścieżka dla rowerów. Korzyścią wybrania tej opcji to: widoki na **Park Narodowy „Ujście Warty", wieże widokowe w Chyrzynie i na Czarnowskiej Górce, Fort Żabice** i **widoki z krawędzi Pradoliny**. W Górzycy można wjechać już na wał i ścieżką po nim jechać do Słubic, lub pojechać alternatywną, równoległą ścieżką rowerową do oddalonych o 2 km Owczar. Można tam zobaczyć **stepową roślinność** i krajobraz doliny Odry z jej krawędzi. Zwiedzanie warto rozpocząć od **Muzeum Łąki.** Z Owczar widać nadodrzański wał i dojazd do niego. Drogą po wale można wrócić w miejsce startu. Opisana pętla w wersji bez zwiedzania Ostrogu Reitwein, Fortu Gorgast, ale przez Czarnowską Górkę i Owczary wynosi około 80 km. Pokonuje się ją jednak zaskakująco szybko, bowiem nawierzchnia jest bardzo wygodna, w połowie asfaltowa (głównie po specjalnej ścieżce rowerowej), w połowie szutrowa. Trasa, obfitując w wiele atrakcyjnych miejsc godnych bliższego poznania sugeruje, by ją podzielić na dwa dni, z noclegiem na trasie. Poza wspomnianą niedogodnością ruchliwego odcinka drogi (9 km), ogólnie trasa jest komfortowa i umożliwia jazdę z dziećmi.

Osobną trasą turystyczną, świetnie nadającą się na krótką wycieczkę rowerową są drogi po **Ostrogu Reitwein**. Docierają one do czterech oznakowanych atrakcji tego miejsca (patrz wyżej: „Miejsca, które trzeba zobaczyć"). Wycieczkę można rozpocząć w miejscowości Reitwein. Od skrzyżowania szutrowych dróg u podnóża Ostrogu prowadzą turystyczne drogowskazy. Miejscowość jest oddalona ok. 10 km (drogą nr 112) od przejścia granicznego w Kostrzynie. Może być ono alternatywnym miejscem startu, wówczas do dojazdu można wykorzystać bardzo wygodną ścieżkę „Odra-Nysa". Długość dróg docierających do wszystkich atrakcji na Ostrogu wynosi kilka kilometrów.

Ścieżka rowerowa „Odra-Nysa" • Radweg „Oder-Neiße"

Trasa wałem po wschodniej stronie Odry, na wysokości Nowego Lubusza • Radweg auf dem Damm östlich der Oder, auf der Höhe von Nowy Lubusz

„Auf den beiden Seiten der Oder". Ein bequemer Radweg voller ausgedehnter Auen an der Oder. Es ist möglich, eine „Schleife" zu fahren, indem der Besucher die Grenze in Kostrzyn und Słubice passiert. Auf der deutschen Seite sind diese Orte durch den perfekt eingerichteten Oder-Neiße-Radweg verbunden. Er verläuft meist auf der Krone des Damms entlang der Oder, auf dem nur Fahrräder zugelassen sind. Den Ausflug kann etwa in **Frankfurt (Oder)** beginnen. den Markierungen folgend. gelangt der Radler zum Städtchen **Lebus** von wo aus die Stadt Kostrzyn erreicht werden kann. Einige Kilometer von der Strecke entfernt befinden sich der **Reitweiner Sporn** und das **Fort Gorgast.** In Kostrzyn befindet sich die **Festung Küstrin** die zur Besichtigung frei gegeben wurde. Auf der polnischen Seite wurde auf dem Oderdamm eine Schwesternstrecke errichtet. Sie beginnt aber erst in Górzyca, ca. 10 km von Kostrzyn entfernt (Richtung?). Die beiden Orte sind durch die verkehrsreiche Straße Nr. 31 verbunden. Deswegen lohnt es sich die einige Kilometer längere alternative Straße über Czarnów, auf der Straße Nr. 22 (Kostrzyn nach Poznań). Etwa 9 Kilometer lang, bis zum Abzweig nach Górzyca (bei Czarnowska Górka) herrscht zwar auch hier reger Verkehr, doch steht auf einem Abschnitt ein Radweg zur Verfügung. Die Vorteile dieser Route sind: **Blick auf den Nationalpark „Ujście Warty", die Aussichtstürme in Chyrzyna und Czarnowska Górka, das Fort „Żabice" und die Aussichten auf den Rand des Urstromtals.** Ab Górzyca kann der dem Damm angelegten Radweg weitergefahren werden und erreicht so die Stadt Słubice. Hier kann die **Steppenflora** besichtigen und die Landschaft des Odertals von dessen Rand bewundert werden.. Die Besichtigung kann mit dem **Wiesenmuseum** beginnen. Auf diesem Weg, entlang des Dammes gelangt der Radfahrer zum Ausgangspunkt zurück. Die Schleife, ohne den Reitweiner Sporn, das Fort Gorgast, aber über Czarnowska Górka und Owczary, ist 80 km lang. Die Strecke wird allerdings überraschend schnell zurückgelegt, denn die Deckschichten sind sehr angenehm zu befahren. Sie sind zur Hälfte asphaltiert (vor allem auf dem Radweg) und zur Hälfte mit Schotter befestigt. Die Strecke steckt voller attraktiver Orte, die es wert sind, näher kennengelernt zu werden, deswegen wird empfohlen, sie in zwei Tagen, mit einer Übernachtung zwischendurch , zu bezwingen. Außer dem problematischen verkehrsreichen Abschnitt der Landstraße (welche, Nr. 22?) (9 km) ist die Strecke recht komfortabel und kinderfreundlich.

Eine gesonderte Strecke, die sich perfekt für einen kurzen Ausflug mit dem Rad eignet, machen die Wege auf dem Reitweiner Sporn aus. Sie bringen den Radler zu den vier markierten Sehenswürdigkeiten dieser Gegend (siehe oben: „Orte, die man gesehen haben muss"). Der Ausflug beginnt zum Beispiel in dem Ort Reitwein. Bis zu der Kreuzung der Wege am Fuße des Sporns folgt der Besucher den touristischen Wegweisern. Der Ort ist ca. 10 km (Bundesstraße B112) vom Grenzübergang in Kostrzyn gelegen. Reitwein kann als alternativer Ausgangspunkt betrachtet, werden von dem aus der sehr bequeme Oder-Neiße-Radweg erreicht wird. Die Gesamtlänge der Strecken, die zu den Sehenswürdigkeiten des Sporns führen, beträgt einige Kilometer.

Odra • Die Oder

NA KAJAK

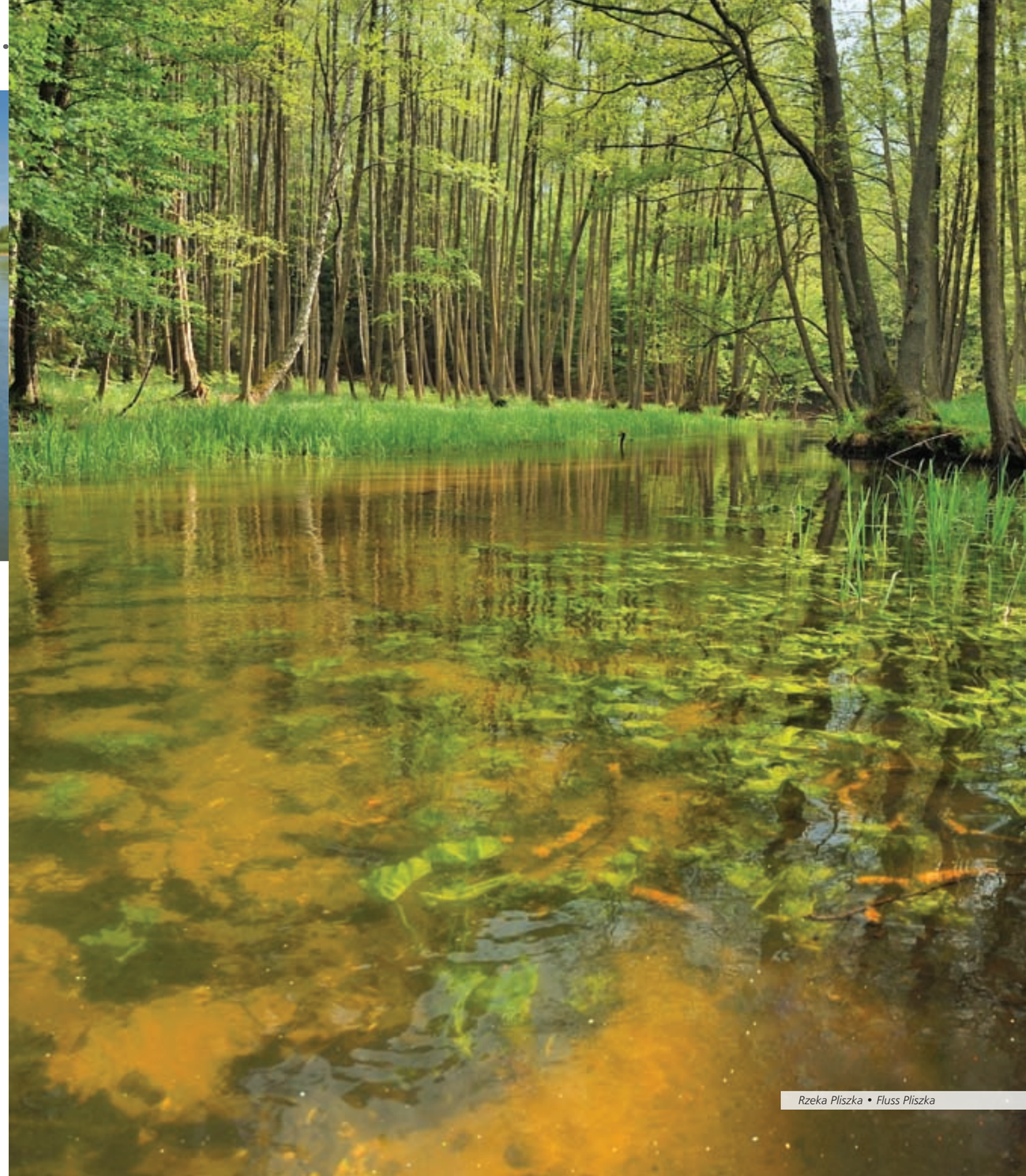
Odra. Jako rzeka duża może wydawać się monotonną, lecz w istocie jest inaczej. Niosący kajak spokojny acz stanowczy nurt Odry wywołuje wrażenie kina niemego, gdzie w ciszy i pełnym spokoju przesuwają się obrazy. Krajobraz zmienia się od leśnego, przez wydmowy po zaskakujące formy nabrzeża. Odra jest rzeką bardzo łatwą do spływu, stąd jego przeszkodą może być chyba tylko pogoda (w tym silny wiatr). Ze względu na dobry dojazd do większości odcinków rzeki przygodę można rozpocząć w dowolnym miejscu i podobnie zakończyć. Najciekawsze fragmenty nabrzeża znajdują się na wysokości Kłopotu (ruiny mostu), Lossow (klif), Frankfuru (miasto), Lebus (miasto i strome stoki), Górzycy (wyspy) i Kostrzyna (Twierdza, efektownie wyglądająca z tej perspektywy). Ponadto w górze rzeki, 5 km wyżej od Krosna Odrzańskiego (w Gostchorzu) znajdują się najwyższe w dolinie Odry klify a w dół, na wysokości Porzecza, najwyższe wydmy.

Pliszka. Szlak łatwy lecz miejscami uciążliwy, bowiem stosunkowo często kajak należy przenosić przez zwalone pnie drzew itp. Najatrakcyjniejszy odcinek rozpoczyna się poniżej Kosobudek, skąd spływ może trwać nawet kilka dni. Najwięcej walorów krajobrazowych zapewnia spływ wiosenny, w kwietniu lub maju, kiedy wody w rzece jest sporo (po wiosennych roztopach), a wegetacja nie zasłania jeszcze szerszych widoków. Warto wiedzieć, że Pliszka stanowi w skali regionu unikalną wartość przyrodniczą. Właściwości fizykochemiczne jej wód decydują o występowaniu minoga strumieniowego, pstrąga potokowego, lipienia i bardzo rzadko spotykanej w regionie piekielnicy. Podobnie jej walory krajobrazowe należą do najwyższych. W dolinie znajdują się liczne źródła, rozległe szuwary, torfowiska i lasy bagienne.

MIT DEM BOOT

Die Oder. Die ruhige, wenn auch entschieden fließende Strömung der Oder erinnert an einen Stummfilm, in dem die Bilder sich lautlos nacheinander reihen. Die Landschaft wechselt: vom Wald über Sanddünen bis zu überraschenden Formen des Ufers. Die Oder ist gut geeignet für Bootstouren, das einzige Hindernis kann nur das Wetter sein (darunter der starke Wind). Da die meisten Abschnitte des Flusses gut vom Land zu erreichen sind, kann auch jeder Ausflug an einer beliebigen Stelle beginnen und enden. Die interessantesten Stellen befinden sich auf der Höhe von Kłopot (Überreste der Brücke), Lossow (Klippe), die Stadt Frankfurt (Oder), Lebus (die Stadt und ihre steilen Böschungen), Górzyca (Inseln) und Kostrzyn (die Festung, die vom Fluss aus besonders eindrucksvoll erscheint). Weiter flussaufwärts, etwa 5 km vor Krosno Odrzańskie (in Gastchorz) befinden sich die höchsten Klippen der Oder, während weiter unten, bei Porzecze, die höchsten Sanddünen anzutreffen sind.

Pliszka. Eine einfache, manchmal aber etwas beschwerliche Strecke, da man das Boot oft über gefallene Bäume usw. tragen muss. Der interessanteste Abschnitt beginnt unter Kosobudki – die Bootsfahrt von hier aus kann sogar mehrere Tage dauern. Die Landschaft sollte vor allem im Frühjahr, (April / Mai), bewundert werden, wenn der Fluss viel (Schmelz) Wasser führt und die Pflanzen die weiten Aussichten noch nicht verbergen. Es ist anzumerken, dass Pliszka für die Region einen einmaligen Wert darstellt. Dank den physich-chemischen Eigenschaften der hiesigen Gewässer leben hier Bachneunaugen, Bachforellen, Äschen und die hier sonst sehr seltenen Schneider?. Auch landschaftlich ist der Fluss hochinteressant. In dem Tal befinden sich zahlreiche Quellen, ausgedehnte Riede?, Torfgruben und Moorwälder.

Rzeka Pliszka • Fluss Pliszka

SAMOCHODEM I PIESZO

Krajobraz Warowny Doliny Dolnej Warty. Trasa prezentuje umocnienia terenowe związane ze strategicznym położeniem ujścia Warty. W sumie, nie licząc umocnień powstałych podczas II wojny światowej, znajduje się tu szesnastowieczna **Twierdza Kostrzyn,** wokół której dla skuteczniejszej ochrony wzniesiono pod koniec XIX wieku **cztery forty** a nieopodal nich, w 1914 roku, wybudowano **blisko trzydzieści schronów bojowych** (schronów piechoty i składów amunicji czyli prochowni). Niestety, ze względu na zły stan techniczny lub trudny dojazd większość obiektów nie nadaje się w obecnym czasie do zwiedzania. Stąd niżej proponowana trasa omija Fort Sarbinowo, Fort Czarnów i niemal wszystkie schrony. Entuzjaści pragnący odnaleźć te miejsca powinni skorzystać z bardziej szczegółowych opracowań, np. mapy „Błota Warciańskie – mapa dociekliwego turysty" czy skontaktować się z pracownikami Muzeum Twierdzy Kostrzyn.

Zwiedzanie tej trasy powinno rozpocząć się od serca wszystkich umocnień a zarazem najstarszej konstrukcji, czyli **Twierdzy Kostrzyn.** Zarys dziejów i zakres jej zwiedzania przedstawiono w podrozdziale „Miejsca, które trzeba zobaczyć". Miejsc parkingowych w pobliżu jest sporo, polecanym jest sąsiedztwo Urzędu Miasta, skąd blisko do mostu i Bramy Berlińskiej.

Kontynuacją wycieczki będzie spacer po **Forcie Żabice.** Jest to najlepiej zachowany fort po polskiej stronie. Aby z Twierdzy się do niego dostać, należy wyjechać z miasta drogą nr 31 w kierunku Górzycy (Słubic) i po około 7 km zjechać z niej w lewo w kierunku Żabic (na krzyżówce widoczny będzie drogowskaz z napisem „Schronisko"). Owa wąska droga, biegnąca po stoku Pradoliny dociera na jej krawędź do skrzyżowania z drogą relacji Górzyca – Żabice. Na wprost skrzyżowania znajduje się wiata, tablice informacyjne i miejsce postoju, skąd można rozpocząć zwiedzanie Fortu. Brukiem w dół turysta dociera do suchej fosy (można nią przejść dookoła, najlepiej poza sezonem wegetacyjnym). Droga na wprost wiedzie do podziemnego korytarza (poterny), którym można bezpiecznie przedostać się (dobrze mieć latarkę!) do wewnętrznego dziedzińca. Stamtąd warto wejść na górny poziom i ocenić skalę całego założenia. Powrót tą samą drogą.

Prochownia. Z Fortu należy kierować się na Żabice i dalej przez Czarnów dojechać do Czarnowskiej Górki. Około sto metrów przed skrzyżowaniem z główną drogą nr 22, na lekkim zakręcie w prawo należy się zatrzymać. Od zewnętrznej strony łuku drogi, po lewej (północnej) stronie uchodzi w las niewielka ścieżka. Po niecałych stu metrach dociera ona do składu amunicji (zwanego prochownią). W jego wnętrzu utworzyły się stalaktyty i stalagmity, co jest efektem dużej ilości wapnia znajdującego się w betonie stropu. Powrót tą samą drogą. Na Górce, oprócz prochowni, znajdują się jeszcze dwa większe, silnie zerodowane schrony piechoty. Zlokalizowane są one ok. 800 metrów na wschód od prochowni, jednak nie prowadzi do nich żadna ścieżka i stąd ich poszukiwania są uciążliwe.

Fort Gorgast. Z Górki Czarnowskiej drogą nr 22 przez Kostrzyn, przejście graniczne i drogą nr 1 należy dotrzeć do oddalonej od Kostrzyna o 6 km miejscowości Manschnow. Stamtąd od głównego skrzyżowania do położonego nieopodal Fortu prowadzi drogowskaz. Ze względu na dobry stan techniczny, ekspozycje muzealne we wnętrzach oraz materiały polskojęzyczne, jest to bardzo dobre zwieńczenie wycieczki. Tu można zobaczyć, jak forty wyglądały w czasach swej świetności. Wstęp do Fortu jest płatny: dorośli – 2, dzieci – 1 euro.

Turyści zorientowani na historię lub tematykę militarną będą zainteresowani dwoma kolejnymi miejscami w pobliżu: **„Bunkrami Żukowa"** na Ostrogu Reitwein (około 5 km od Fortu Gorgast) i muzeum na **Wzgórzach Seelow** (ok. 10 km od Fortu Gorgast). Dojazd jest bardzo prosty, do Reitwein, drogą 112 na Lebus, do muzeum, dalej drogą nr 1 na centrum Seelow. Korzystając z samochodu całą trasę, wraz z jej historycznymi atrakcjami można zwiedzić w ciągu 4 – 8 godzin.

MIT DEM AUTO UND ZU FUSS

Militärarchitektur im Unteren Warthetal. Die Strecke konzentriert sich auf Befestigungen im Zusammenhang mit der strategischen Lage der Warthemündung. Die während des 2. Weltkrieges entstandenen Befestigungen nicht mitgerechnet, sind hier die **Festung Küstrin** aus dem 16. Jahrhundert , mit den um sie herum stehenden vier Forts aus dem 19. Jahrhundert, die der besseren Verteidigung der Festung dienen sollten. Zudem befinden sich in der Nähe **fast dreißig Bunker** (für die Infanterie und das Schießpulver) aus dem Jahre 1914. Leider eignen sich heute die meisten Objekte – aufgrund eines sehr schlechten technischen Zustandes oder einer erschwerten Zufahrt, nicht zur Besichtigung. Aus diesem Grund werden bei der unten empfohlenen Strecke das Fort Sarbinowo, Fort Czarnów sowie fast alle Bunker ausgelassen. Die Enthusiasten, die diese Orte trotzdem besuchen wollen, sollen mehr ins Detail eingehende Veröffentlichungen ins Auge fassen, zum Beispiel die Landkarten „Błota Warciańskie – mapa dociekliwego turysty", oder sich mit den Mitarbeitern der Festung Küstrin in Verbindung setzen.

Es empfiehlt sich, die Besichtigung mit dem Kern aller sämtlicher Befestigungen und gleichzeitig mit der ältesten Konstruktion der Festung Küstrin zu beginnen. Einen Umriss der Geschichte und die Hinweise auf den möglichen Besuch findet der Leser in dem Abschnitt „Orte, die man gesehen haben muss". An Parkplätzen in der Nähe mangelt es nicht, zu empfehlen wären diejenigen in der Nähe der Stadtverwaltung, von wo aus die Brücke und das Berliner Tor leicht erreichet werden kann.

Fortgesetzt wird der Ausflug im **Fort Żabice**. Es ist die am besten erhaltene Anlage auf der polnischen Seite. Um sie von der Festung aus zu erreichen, muss man die Stadt auf der Straße 31 in Richtung Górzyca (Słubice) verlassen und nach etwa 7 km links in Richtung Żabice einzubiegen (an der Kreuzung ist der Wegweiser mit der Anschrift „Schronisko" – „Jugendherberge" sichtbar). Diese schmale Straße führt an der Böschung des Urstromtals und erreicht dessen Rand an der Kreuzung mit dem Weg Górzyca – Żabice. Gegenüber der Kreuzung befinden sich eine Überdachung, Informationstafeln und ein Parkplatz, von dem aus man die Besichtigung des Fortes beginnen kann. Man geht die Pflasterstraße nach unten und erreicht den trockenen Fortgraben, um den man herumlaufen kann, am besten außerhalb der Vegetationszeit. Gerade aus kommt man zum unterirdischen Korridor (Poterne), mit dem man sicher – doch lieber mit einer Taschenlampe! – Den inneren Hof erreicht. Es verlor die Mühe, von hier aus die obige Ebene zu erklimmen, um die Größe der gesamten Anlage beurteilen zu können. Zurück kommt man auf demselben Weg.

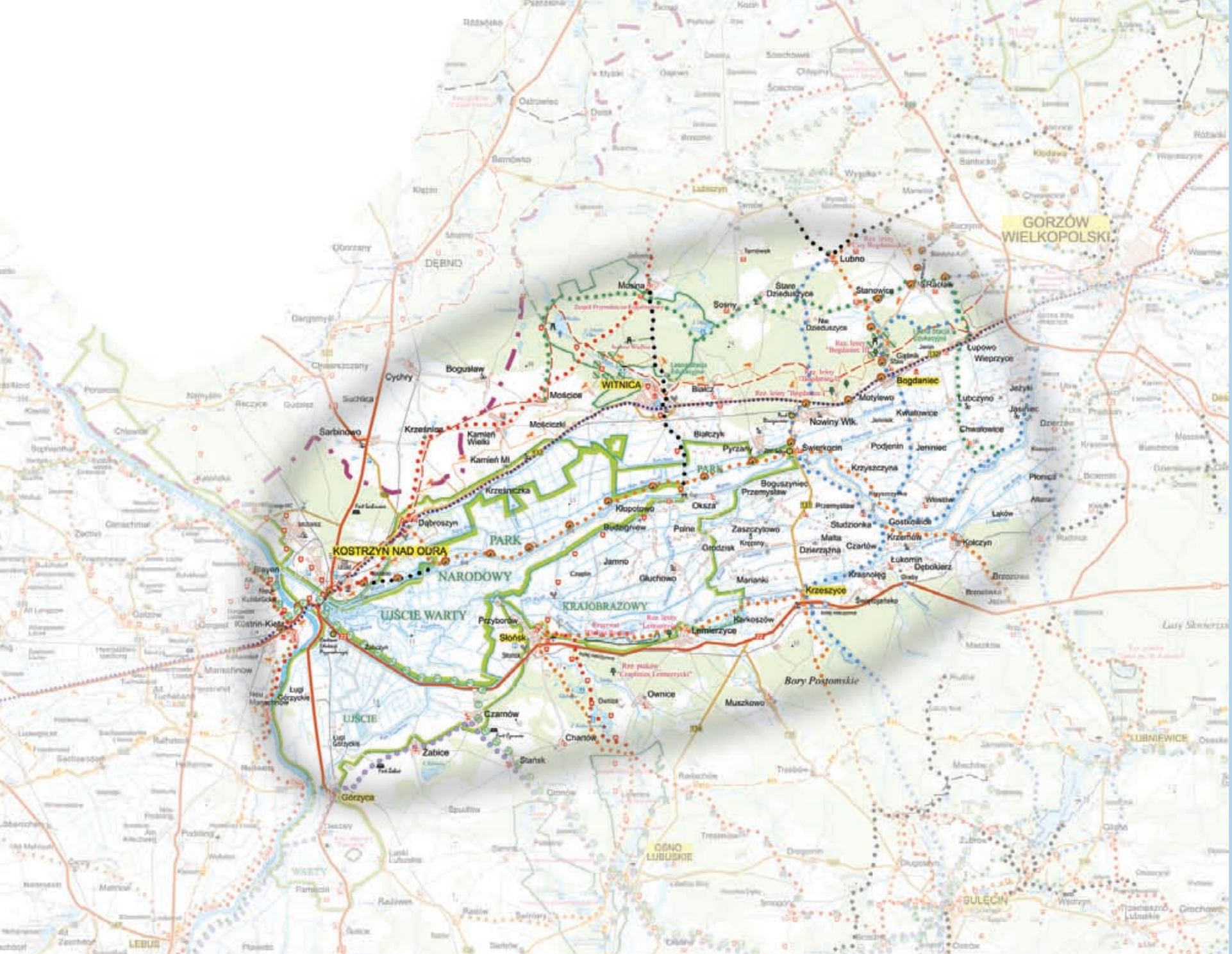
Pulvermagazin. Von dem Fort aus soll man sich nach Żabice richten und dann über Czarnów nach Czarnowska Górka kommen. Ca. einhundert Meter vor der Kreuzung mit der Hauptstraße Nr. 22 soll man an einer leichten Rechtskurve anhalten. Am äußeren Rand des Straßenbogens, auf der linken (nördlichen) Seite, führt ein kleiner Pfad in den Wald. Nach knapp 100 m kommt man zum Munitionslager (Pulvermagazin genannt). In seinem Inneren haben sich hängende und stehende Tropfsteine gebildet, verursacht durch die großen Mengen Kalk im Dekkenbeton. Zurück kommt man auf demselben Weg. In Górka befinden sich, neben dem Pulvermagazin, noch zwei größere, stark erodierte Infanteriebunker. Sie befinden sich ca. 800 östlich des Pulvermagazins, doch es führt kein Pfand dahin, sodass die Suche sich als beschwerlich erweisen könnte.

Fort Gorgast. Von Górka Czarnkowska soll man die Straße Nr. 22 nehmen, und durch den Grenzübergang in Kostrzyn und die Bundesstraße Nr. 1 den von Kostrzyn 6 km entfernten Ort Manschnow zu erreichen. Von der dort befindlichen Straßenkreuzung führt zu dem nah gelegenen Fort ein Wegweiser. Angesichts des sehr guten technischen Zustands, der Ausstellungen im Inneren sowie Lesestoff in der polnischen Sprache ist das eine sehr schöne Krönung des Ausflugs. Hier kann man sehen, wie die Forts zur Zeit ihrer Blüte ausgesehen haben. Der Eintritt in das Fort ist gebührenpflichtig: 2 Euro für Erwachsene und 1 Euro für Kinder.

Besucher, die sich für die Geschichte oder die Militärgeschichte interessieren, finden bestimmt zwei weitere Orte in der Gegend sehenswert: die **„Schukow-Bunker"** am Reitweiner Sporn (ca. 5 km vom Fort Gorgast) und das Museum an den **Seelower Höhen** (ca. 10 km vom Fort Gorgast). Die Zufahrt ist sehr einfach, von Reitwein aus auf der Straße 112 nach Lebus, dann zum Museum mit der Bundesstraße B1 bis zum Zentrum von Seelow. Mit einem Auto kann die gesamte Strecke samt Besichtigung der Sehenswürdigkeiten innerhalb von 4-8 Stunden zurückgelegt werden.

Podziemny korytarz Fortu „Żabice" • Unterirdischer Gang des Forts „Żabice"

GORZÓW WIELKOPOLSKI
DĘBNO
WITNICA
KOSTRZYN NAD ODRĄ
PARK NARODOWY
UJŚCIE WARTY
KRAJOBRAZOWY
UJŚCIE
Bory Pogomskie
OSNO LUBUSKIE
SULĘCIN
LUBNIEWICE
Lubno
Stanowice
Bogdaniec
Nowiny Wlk.
Motylewo
Świerkocin
Podjenin
Jenniec
Krzyszczyna
Gostkowice
Krzeńsko
Kołczyn
Łukomin
Dębokierz
Krzeszyce
Lemierzyce
Kerkoszów
Muszkowo
Owinice
Chanów
Czarnów
Żabice
Górzyca
Słońsk
Przybortów
Gliuchowo
Jamno
Budzigniew
Klępotowo
Oksza
Pólnie
Zaszczytowo
Grodzisk
Mościce
Mościczki
Białczyk
Pyrzany
Krzesnica
Krzesnicka
Kamień Wielki
Kamień Mł.
Sarbinowo
Dąbroszyn
Cychry
Bogusław
Chwarszczany
Dargomyśl
Ostrowiec
Dosna
Barnówko
Lubrzyn
Wyszka
Santocko
Chwarstnica
Kłodawa
Nowiny
Wiejkowo
Lubiechowo
Sowiny
Mosina
Stare Dzieduszyce
Nowe Dzieduszyce
Lupowo
Wieprzyce
Lubczyno
Jeżyki
Jasnoc
Chwalowice
Kwiatowice
Dzierzów
Piotrkowice
Łąków
Studzionka
Malta
Dzierzążna
Czartów
Krajnik
Mańanki
Krasnołęg
Brzozowa
Bronisławka
Jastrzębsko
Lucy Słowieńskie
Ostrowiec
Radlichów
Trzebów
Głomów
Trzebiszów
Grochowo
Westrzyn
Długomyśl
Zbrów
Głuchy
Ostrów
Ostrowiec
Ostrowiec
Ostrowiec

TAM, GDZIE PTAKÓW WIĘCEJ NIŻ LUDZI

OKOLICE SŁOŃSKA, KRZESZYC, WITNICY I BOGDAŃCA

Charakterystyka krajobrazu. Kraina zdominowana przez „bezkresne" łąkowe równiny Błot Warciańskich, czyli szerokiego na kilkanaście kilometrów dna Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej. W odróżnieniu od innych jej fragmentów, tutaj znaczne obszary poddawane są cyklicznym zalewom wód rzecznych. Ten czynnik decyduje o wybitnej wartości przyrodniczej regionu. Utworzono tu wszystkie najważniejsze formy ochrony przyrody: Park Narodowy, Park Krajobrazowy oraz obszar Natura 2000 noszące wspólną nazwę: „Ujście Warty". Mokradła tej rzeki pełnią bowiem wyjątkowo istotną rolę w świecie przyrody. Od północy i południa dolinę zamykają strome stoki i krawędzie wysoczyzn. Wznoszą się przeciętnie 50 – 60 metrów nad jej dno. Krajobraz stoków jest urozmaicony, miejscami wyróżnia się dużym kątem nachylenia i licznymi wąwozami. Trudno dostępne fragmenty porastają atrakcyjne przyrodniczo lasy, głównie dąbrowy i buczyny. Na wysoczyznach w krajobrazie dominują bory sosnowe. Miłym, choć stosunkowo nielicznym urozmaiceniem pejzażu wysoczyzn są jeziora i dolinki małych rzek.

WO ES MEHR VÖGEL ALS MENSCHEN GIBT

DIE GEGEND UM SŁOŃSK, KRZESZYCE, WITNICA UND BOGDANIEC

Die Landschaft. Diese Gegend ist von den „grenzenlosen" Auen des Warthebruchs geprägt, als eines mehr als 10 km breiten Bodens des Eberswalder Urstromtals. Im Gegenteil zu dessen anderen Abschnitten werden hier große Flächen regelmäßig von den Gewässern des Flusses überschwemmt. Dies macht aber die Gegend vom Blickpunkt der Naturfreunde besonders wertvoll. Es wurden hier sämtliche wichtigen Formen der Naturschutzgebiete gegründet: ein Nationalpark, ein Landschaftsschutzpark und ein Natura-2000-Gebiet, alle mit dem gemeinsamen Namen: „Ujście Warty" – „Warthemündung". Die Sümpfe dieses Flusses spielen nämlich eine besonders wichtige Rolle in der Welt der Natur. Vom Norden und von Süden aus wird das Tal durch steile Böschungen und Hochflächen geschlossen. Sie ragen durchschnittlich 50-60 m über den Boden empor. Die Landschaft der Böschungen ist abwechslungsreich, manchmal mit steilen Steigungen und zahlreichen Schluchten. Auf den schwer erreichbaren Gebieten wachsen sehenswürdige Wälder, meist Eichen- und Buchenwälder. Auf den Hochflächen herrschen in der Landschaft Kiefernwälder vor. Eine angenehme Abwechslung bilden Seen und Täler kleiner Flüsse, die jedoch verhältnismäßig selten vertreten sind.

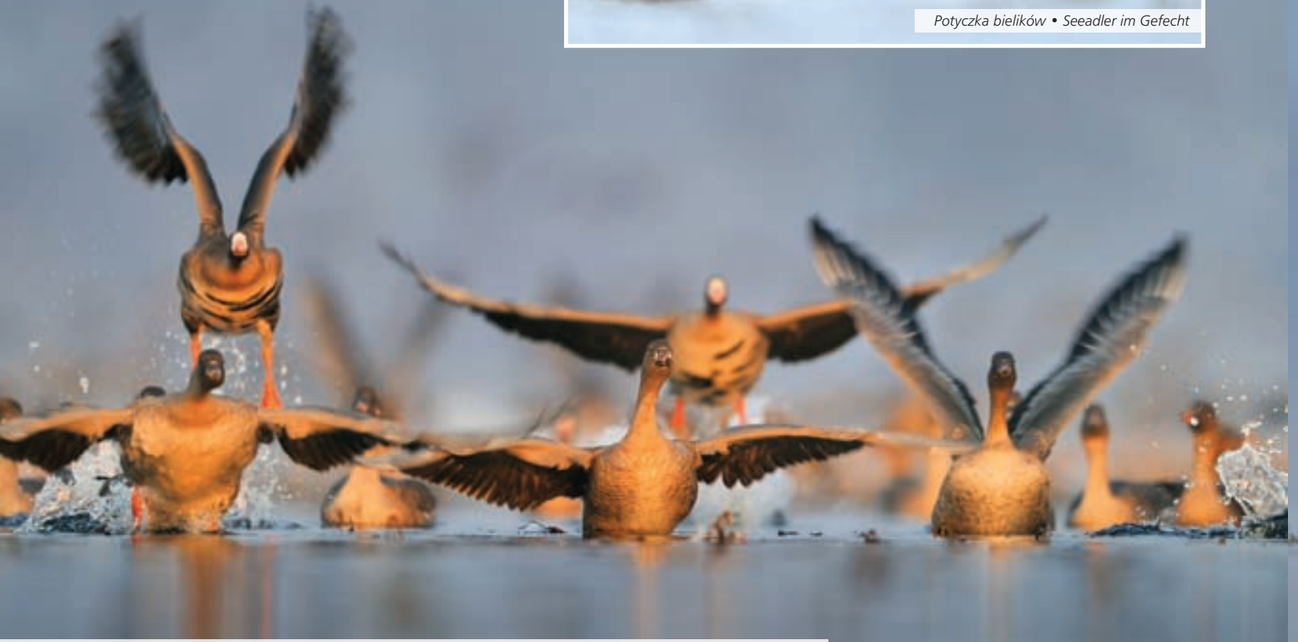
Rozlewiska Warty pomiędzy Kostrzynem a Słońskiem • Überschwemmungsgebiete der Warthe zwischen Kostrzyn und Słońsk

MIEJSCA, KTÓRE TRZEBA ZOBACZYĆ

Park Narodowy „Ujście Warty" to forma ochrony przyrody, którą powołano na powierzchni ok. 8 tys. ha, by ocalić jedno z ostatnich w Europie rozległych, śródlądowych mokradeł. Obiektem ochrony nie są jednak owe podmokłe siedliska tylko zamieszkujące je ptaki. Wśród nich są gatunki, które uznano za rzadkie i zagrożone wyginięciem. Atrakcyjność przyrodnicza Parku (i turystyczna zarazem) jest zmienna w ciągu roku. Świat ptaków najbardziej zachwyca wiosną, kiedy migrują, tokują i odbywają lęgi, następnie jesienią, kiedy ogromne ich stada zatrzymują się na rozlewiskach, by uzupełnić zapasy energii przed dalszą wędrówką na zimowiska. **Gdzie najskuteczniej obserwować ptaki?** Generalnie najciekawszym terenem prowadzenia obserwacji są okolice Słońska: „Betonka", następnie okolice „II (drugiego) mostu", „II (druga) górka". Okresowo atrakcyjne są drogi prowadzące od mostków na Kanale Czerwonym zlokalizowanych wzdłuż szosy relacji Kostrzyn – Słońsk. Wiosną, bardzo atrakcyjne mogą być rozległe kałuże wzdłuż Żółtej Drogi na Polderze Północnym. Wszystkie wymienione drogi w myśl regulaminu są udostępnione turystycznie pod warunkiem, że nie znajdują się pod wodą (w czasie zalewu) i tylko w ciągu dnia (szczegółowy regulamin udostępnienia: *www.pnujsciewarty.gov.pl* oraz przy drogach wejściowych do Parku). Kiedy woda jest wysoka i wypełnia niemal cały teren zalewowy, warto się wybrać na Wał Wschodni i okolice „Pierwszej Górki". Świat ptaków Parku jest interesujący przez większą część roku jednak najtrudniej prowadzić obserwacje przez dwa miesiące lata, kiedy pomimo niemałej liczebności ptaków trudno jest je dostrzec.

Potyczka bielików • Seeadler im Gefecht

Gęsi zbożowe i białoczelne podczas jesiennej migracji • Saatgänse und Blässgänse bei der Herbstwanderung

Jesienne zlotowisko żurawi • Herbstversammlung der Kraniche

ORTE, DIE MAN GESEHEN HABEN MUSS

Beim Nationalpark „Ujście Warty" handelt es sich im ein Naturschutzgebiet von 8 Tsd. ha Fläche; es wurde gegründet, um einen der letzten ausgedehnten, landumschlossenen Sümpfe zu schützen. Geschützt werden allerdings nicht diese feuchten Lebensräume, sondern die hier lebenden Vögel. Es gibt unter ihnen Gattungen, die als selten und vom Aussterben bedroht gelten. Vom Gesichtspunkt eines Touristen unterliegt die Attraktivität des Parks Schwankungen im Laufe des Jahres. Die Vogelwelt begeistert vor allem im Frühjahr, wenn die Vögel wandern, balzen und Eier legen, und dann im Herbst, wenn große Vogelscharen auf den Überschwemmungsgebieten haltmachen, um hier Energie für ihre weitere Wanderung zu den Winterquartieren zu schöpfen. **Wo soll man die Vögel am besten beobachten?** Im Allgemeinen ist die Umgebung von Słońsk für die Vogelbeobachtungen am besten geeignet: die sog. „Betonka", dann die „2. Brücke" und der „2. Hügel". In bestimmten Perioden sind auch die Wege in dieser Hinsicht gut geeignet, von zu den Brücken über dem „Roten Kanal" entlang der Strecke Kostrzyn - Słońsk führen. Im Frühjahr können sich die ausgedehnten Lachen entlang dem Gelben Weg auf dem Nordpolder als besonders attraktiv erweisen. Alle oben genannten Wege dürfen von Touristen laut der Besichtigungsordnung nur unter der Bedingung benutzt werden, dass sie sich nicht unter Wasser befinden (während der Überschwemmungen) und nur am Tage (die Ordnung kann im Detail von der Internetseite www.pnujsciewarty.gov.pl heruntergeladen oder an den Tafeln bei den Parkeingängen eingesehen werden). Steht das Wasser so hoch, dass fast das gesamte Überschwemmungsgebiet überschwemmt ist, soll man den Ostdamm und den „Ersten Hügel" besuchen. Die Vogelwelt im Park ist das ganze Jahr lang interessant, doch sind die Beobachtungen in den zwei Sommermonaten besonders schwer, da die Vögel, wenn auch zahlreich vertreten, nur schwer zu erspähen sind.

Para rożeńców i cyraneczek podczas wiosennej migracji • Ein Paar Spießenten und Krickenten während der Frühlingswanderung

Na „Ptasim Szlaku" • Auf der „Vogelroute"

Na ścieżce „Olszynki" • Wanderpfad „Olszynki"

Z myślą o turystach odwiedzających Park wytyczono, oznakowano i wyposażono w infrastrukturę (tablice, wieże widokowe, wiaty itp.) kilka przyrodniczych ścieżek. Najbardziej znaną i popularną jest **„Ptasi Szlak"**. Prowadzi betonową drogą (wspominaną „Betonką") przez najbardziej charakterystyczne siedliska zalewowych łąk. Poza swymi walorami krajobrazowymi jest ona dla amatorów ornitologii drogą „kultową". Długość trasy wynosi nieco ponad 2 km, powrót tą samą drogą. Dojazd od strony Słońska przez Przyborów. Wybierając się na ścieżkę warto mieć przy sobie lornetkę i atlas ptaków. Bardzo interesującą i pod pewnymi względami wyjątkową, jest ścieżka pod nazwą **„Olszynki"**. Jej atrakcją są kładki nad mokradłami. Dzięki nim możliwe jest wkroczenie w typ siedliska, którego wysoki stopień uwodnienia zazwyczaj uniemożliwia lub utrudnia dostęp człowiekowi. Kładka jest bardzo wygodna, prowadzi turystę „suchą stopą" przez dwa typy mokradeł: okresowo podtapiany las oraz rozległe podmokłe łąki. Ścieżka ma charakter pętli o długości ok. 3,5 km. Przy ścieżce znajduje się parking. Dojazd od Kamienia Małego w stronę Warty (na skrzyżowaniu widnieją drewniany drogowskaz) drogą zwaną Kamieńską Groblą. Jest wyboista, ale przejezdna dla przeciętnego samochodu osobowego. Do ścieżek przyrodniczych wydano kieszonkowe przewodniki dostępne w siedzibie Parku, adres: Chyrzyno 1, 69-113 Górzyca, tel. 95 752 40 27, *www.pnujsciewarty.gov.pl*.

Um den Touristen den Besuch zu erleichtern, hat man die Wege im Park markiert und mit Infrastruktur (Tafeln, Aussichtstürme, Bedachungen usw.) ausgestattet sowie einige Lehrpfade eingerichtet. Der bekannteste und beliebteste ist die **„Vogelstrecke"**. Sie führt auf dem Betonweg (der oben erwähnten „Betonka") durch die charakteristischsten Siedlungen auf den Auen. Sie ist nicht nur wegen ihrer Landschaft besonders wertvoll: Unter den Laienornitologen gilt sie geradezu als „Kult". Dabei ist sie kaum mehr als 2 km lang; zurück muss man dieselbe Strecke nehmen. Erreicht wird sie von der Richtung Słońsk über Przyborów. Will man den Pfad entlanggehen, so soll man sich mit einem Feldglas und einem Vogelatlas ausstatten. Unter bestimmten Aspekten ist der Naturpfad **„Olszynki"** besonders interessant. Sie führt nämlich auf Stegen über den Sümpfen. Somit ist das Betreten von Lebensräumen möglich, die normalerweise wegen des hohen Wassers für den Menschen nicht oder nur schwer zugänglich sind. Die Stege sind sehr bequem und führen den Besucher „trockenen Fußes" über zwei Arten von Sümpfen: einen regelmäßig überschwemmten Wald und ausgedehnte Auen. Bei dem Pfad handelt es sich um eine Schleife von 3,5 km Länge. Nebenbei befindet sich ein Parkplatz. Zufahrt über Kamień Mały in Richtung Warthe (an der Kreuzung steht ein Wegweiser aus Holz), auf dem Weg „Kamieńska Grobla". Er ist holprig, aber für die meisten Pkw befahrbar. Die Naturpfade sind in speziellen Taschen-Reiseführern beschrieben. Sie können im Sitz des Nationalparks erstanden werden, Anschrift: Chyrzyno 1, 69 – 113 Górzyca, Tel. 95 752 40 27 www.pnujsciewarty.gov.pl

Pałac w Dąbroszynie • Schloss in Dąbroszyn

Zespół pałacowo-parkowy oraz kościół w Dąbroszynie. Jak napisał Theodor Fontane – pisarz i poeta niemiecki: *„wiele majątków nowomarchijskich mogło się równać z dąbroszyńskim wielkością i sławą właścicieli, ale żaden tak długo, bo przez sześć pokoleń, świadomie pielęgnował i tworzył wielką sztukę"*. Obecnie można podziwiać pozostałości po wielkim niegdyś założeniu parkowo-pałacowym, w skład którego wchodzą: pałac, folwark i park pałacowy, podzielony na Park Górny i Park Dolny. W Parku Dolnym zachowała się **rzeźba Wiktorii – bogini zwycięstwa**, wzniesiona w roku 1840 na cześć Fryderyka Wielkiego. W Parku Górnym, na krawędzi stoku, znajduje się **Świątynia Cecylii** – otwarty pawilon, którego kopuła wsparta na ośmiu toskańskich kolumnach osłania postać boga czasu – Chronosa. Park Górny przecina głęboki wąwóz, dnem którego przebiega droga do Sarbinowa. Po wschodniej stronie wąwozu (prawej, idąc pod górę) stoi **obelisk** wzniesiony pod koniec XVIII wieku na cześć księcia Henryka Pruskiego, brata Fryderyka II. Jego uroczyste odsłonięcie ubarwiono wystawieniem widowiskowego spektaklu teatralnego przedstawiającego bohaterskie dokonania wojenne księcia. Część spektaklu odbyła się na wiszącym nad wąwozem moście, po którym została murowana nasada. **Pałac** zbudowany został w 1690 roku. Pierwotnie barokowy, obecnie neogotycki. Wewnątrz

Schloss- und Parkanlage sowie Kirche in Dąbroszyn. Beim großen deutschen Schriftsteller und Dichter Theodor Fontane heißt es: *„Es gibt märkische Schlösser, aus denen berühmtere Feldherrn als Feldmarschall von Schöning, schönere Frauen als Frau von Wreech und glänzendere Poeten als Graf Ludwig Wreech oder Graf Hermann Schwerin hervorgegangen sind, aber es gibt keinen Landsitz, der, wie Tamsel, durch sechs Generationen hin, in bewusster Ausübung und Pflege jeglicher Kunst sich immer gleich geblieben wäre."* Heute können nur Überreste dieser einst großen Schloss- und Parkanlagen bewundert werden, bestehend aus einem Schloss, einem Gehöft und der in den Oberen und den Unteren Park geteilten Parkanlage. Im Unteren Park hat sich die Skulptur von **Viktoria – Siegesgöttin** erhalten, die 1840 zum Ehren Friedrich des Großen errichtet wurde. Im Obigen Park, am Rande der Böschung, befindet sich der **Cecilientempel** – ein offener Pavillon, dessen Kuppel auf acht toskanischen Säulen ruht und die Gestalt von Chronos, dem Zeitgott, schützt. Durch den Oberen Park verläuft eine tiefe Schlucht mit dem Weg nach Sarbinowo auf dem Boden. An der östlichen Seite der Schlucht (rechts, wenn man aufwärts geht), steht ein **Obelisk** vom Ende des 18. Jahrhunderts, aufgestellt zu Ehren Heinrich dem Preußen, Bruder Friedrich II. Bei einer feierlichen Enthüllung des Steines wurde ein attraktives Theaterstück aufgeführt, bei dem die Heldentaten des Fürsten beim Krieg dargestellt wurden. Ein Teil des Stücks fand unter der damals über der Schlucht hängenden

Kościół w Dąbroszynie • Kirche in Dąbroszyn

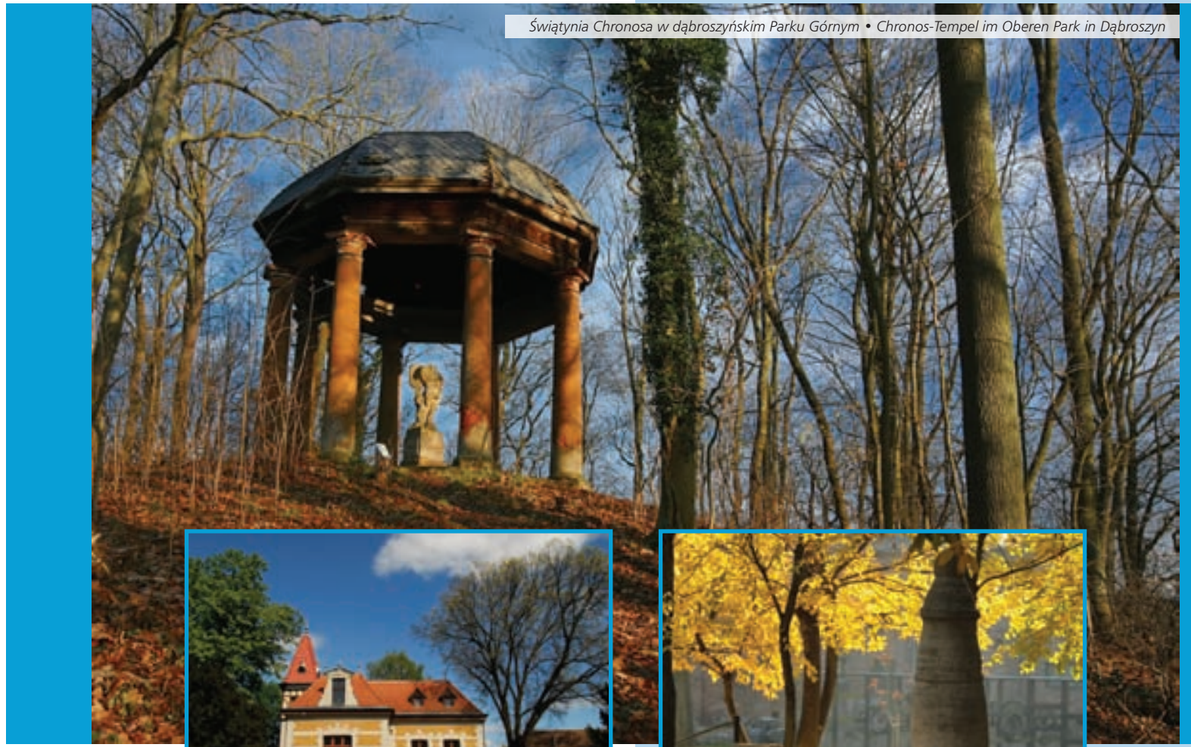
Krypta grobowa w dąbroszyńskim kościele
Gruftgewölbe in der Kirche in Dąbroszyn

zachowały się zabytkowe gipsowe sztukaterie, kominki, boazeria, malowidła. Nieopodal pałacu znajduje się wzniesiony w stylu neogotyckim **kościół** z 1827 roku. We wnętrzach umiejscowione jest **mauzoleum** z wybitnymi dziełami sztuki baroku – naturalnej wielkości pomniki pierwszych właścicieli – marszałka Hansa Adama II von Schöning i jego małżonki Johanne Margarete. W podziemiach zaś znajduje się **krypta** z okazałym barokowym sarkofagiem marszałka oraz ekspozycja ozdób trumiennych. **Kościelne krypty i mauzoleum są udostępnione do zwiedzania za pośrednictwem Urzędu Gminy Witnica, nr tel. 95 721 64 40.** Bogactwo kulturowe Dąbroszyna stało się przedmiotem kilku popularnonaukowych opracowań. Interesującą opowieść o historiach majątku i ich nietuzinkowych właścicielach zawiera wcześniej cytowane dzieło Theodora Fontane „Po tamtej stronie Odry". W formie popularnej temat podejmują dwa przewodniki: „Kostrzyn nad Odrą – bastion historii i przyrody" oraz „Błota Warciańskie – przewodnik dociekliwego turysty".

Zwiedzanie dawnego Dąbroszyńskiego majątku najlepiej rozpocząć od Parku Dolnego. Nieopodal widocznego z drogi pałacu można bezpiecznie zaparkować samochód (drogą brukową od szosy nr 132). Warto obejść park, pałac, zwiedzić kościół, po czym należy się udać na drugą stronę głównej szosy, ku wąskiej drodze brukowej na Sarbinowo. Po około 150 metrach będzie widoczny po prawej stronie nad wąwozem obelisk księcia Henryka. Należy się wspiąć do niego i podążyć widoczną, leśną drogą dalej wzdłuż wąwozu. Droga, meandrując (omija kolejny, mniejszy wąwóz) dociera po kilkuset metrach do Świątyni Cecylii. Stamtąd można zejść stromą drogą w dół i wzdłuż ogrodzenia dawnego folwarku dotrzeć do znajomej drogi brukowej.

Brücke statt, von der heute nur noch der gemauerte Ansatz geblieben ist. Das Schloss wurde 1690 errichtet, ursprünglich im Barock- heute im neugotischen Stil. In seinem Inneren konnten Stuckverzierungen aus Gips, Kamine, Täfelung und Malereien über die Zeit gerettet werden. In der Nähe des Schlosses befindet sich eine im neogotischen Stil gebauten **Kirche** von 1827. Darin gibt es ein **Mausoleum** mit hervorragenden Werken der barocken Kunst – naturgroße Denkmäler der ersten Eigentümer: Marschall Hans Adam II. von Schöning und seiner Frau Johanne Margarete. Im Kellergewölbe befindet sich dagegen eine **Krypta** mit einem umfangreichen barocken Sarkophag des Marschalls und einer Ausstellung von Sargverzierungen. **Die Krypta und das Mausoleum können mit Vermittlung des Gemeindeamtes von Witnica, Tel. 95 721 64 40, besichtigt werden.** Der kulturelle Reichtum von Dąbroszyn wurde zum Gegenstand mehrerer populärwissenschaftlichen Veröffentlichungen. Eine interessante Geschichte des Landgutes und dessen außergewöhnlicher Eigentümer spannt Theodor Fontane in seinem „Jenseits der Oder". Auch zwei Reiseführer nehmen sich des Themas in einer populären Form an: „Kostrzyn nad Odrą – bastion historii i przyrody" und „Błota Warciańskie – przewodnik dociekliwego turysty".

Eine Besichtigung des ehemaligen Grundsitzes von Dąbroszyn beginnt man am besten mit dem Unteren Park. In der Nähe des von der Straße her gut sichtbaren Schlosses kann man sicher seinen Wagen parken (Pflasterstraße, von der Straße Nr. 132 her). Es lohnt die Mühe, die Park- und Schlossanlage zu umgehen und die Kirche zu besichtigen, um dann die Hauptstraße zu überqueren, zu der engen Pflasterstraße nach Sarbinowo. Nach etwa 150 m sieht man dann auf der rechten Seite den Obelisk des Fürsten Heinrich. Man soll zu ihm emporsteigen und den gut sichtbaren Weg die Schlucht entlang weiter wandern. Der Weg mäandert (an einer weiteren, kleineren Schlucht vobei) und erreicht nach mehreren Hundert Metern den Cecilientempel. Von dort aus geht man den steilen Weg nach unten, die Umzäunung des ehemaligen Vorwerks entlang, und dann zum ersten Pflasterweg zu kommen.

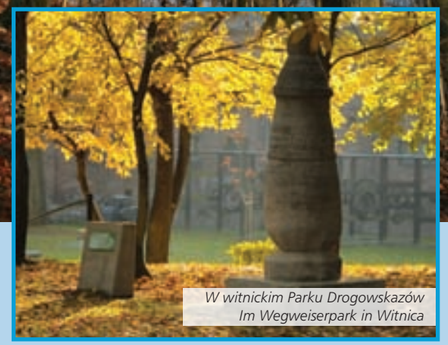
Świątynia Chronosa w dąbroszyńskim Parku Górnym • Chronos-Tempel im Oberen Park in Dąbroszyn

„Żółty Pałacyk" w Witnicy • „Gelbes Schlösschen" in Witnica

Park Drogowskazów w Witnicy. Kilkuhektarowy park miejski, w którym zgromadzono oryginalną ekspozycję związaną z historycznym traktem: Berlin – Królewiec, na trasie którego znajdowała się Witnica. Zgromadzone eksponaty prezentowane są w czterech kolekcjach: przestrzeń kultury drogi, słupów milowych cywilizacji, refleksji oraz fantazji. Park Drogowskazów jest oryginalnym sposobem na przekazanie wiedzy o historii techniki, refleksyjnych myśli dotyczących wielkich przemian dziejowych, historii Ziem Zachodnich i towarzyszących im cierpieniom całych narodów. W sąsiedztwie Parku, przy ul. Sikorskiego 6 znajduje się tzw. **„Żółty Pałcyk"** – estetycznie odrestaurowana willa fabrykancka. Wewnątrz mieści się m.in. **Regionalna Izba Tradycji** z ekspozycją pamiątek historii miasta i okolic gromadzoną przez Towarzystwo Przyjaciół Witnicy. Ekspozycję można obejrzeć po wcześniejszym uzgodnieniu, tel.: 95 751 50 18, 95 721 64 76.

Osiem km na wschód od Witnicy, w Nowinach Wielkich znajduje się ciekawie urządzony **„Dino-Park"**. Oprócz tytułowych gadów można tam zobaczyć modele megafauny, pierwszych owadów itp. Bardzo interesującym elementem Parku jest **„Geo-Muzeum".**

W witnickim Parku Drogowskazów
Im Wegweiserpark in Witnica

Wegweiserpark in Witnica. Ein mehrere Hektar großer Stadtpark mit der einmaligen Ausstellung im Zusammenhang mit der historischen Strecke Berlin-Königsberg, an der Witnica lag. Die hier gesammelten Gegenstände werden in vier Gruppen präsentiert: die Kultur des Weges, die Meilensteine der Zivilisation, der Reflexion und des Abenteuers. Der Wegweiserpark ist eine einmalige Methode, Wissen um die Geschichte der Technik, aber auch Überlegungen zu großen historischen Umwandlungen, zur Geschichte der ehemaligen ostdeutschen Gebiete und über die Leiden ganzer Völker zu übermitteln. In der Nachbarschaft des Parks, und der ul. Sikorskiego 6 befindet sich die sog. **„Gelbe Villa"** – eine schön restauriertes Fabrikantenhaus. Darin befindet sich u. a. die **Kammer der Regionaltradition**, mit einer Ausstellung von Gegenständen aus der Geschichte der Stadt und der Gegend, die vom Verein der Freunde von Witnica gesammelt worden sind. Die Ausstellung kann nach einer Vereinbarung besucht werden, Tel. 95 751 50 18, 95 721 64 76.

Acht Kilometer östlich von Witnica, in Nowiny Wielkie, befindet sich ein interessant eingerichteter **„Dino-Park"**. Neben den historischen Reptilien kann man hier Modelle der Megafauna, der ersten Insekten usw. sehen. Zu den interessantesten Teilen des Parks gehört das **„Geo-Museum"**.

Rezerwaty: ,,Bogdaniec I" o powierzchni 20,83 ha, **„Bogdaniec II"** o powierzchni 39,66 ha, **„Bogdaniec III"** o powierzchni 12,23 ha chronią wielogatunkową dąbrowę z bogatym i typowym dla niej runem. Rezerwaty położone są na północnej krawędzi i stoku Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej, cechującej się na tym odcinku znacznym zróżnicowaniem rzeźby terenu, od łagodnych pagórków po wzniesienia o stromych stokach pociętych wąwozami. Rzeźba ta dodaje rezerwatom malowniczości oraz odpowiada za mozaikowatość siedlisk i zespołów leśnych. Zachwyt budzą drzewostany liściaste z dębami w wieku blisko 200 lat o wysokości 30 – 35 metrów, potężne buki i graby o wys. nawet 40 m. Władze Nadleśnictwa utworzyły w rezerwacie Bogdaniec III ścieżkę edukacyjną prezentującą różnorodność siedlisk i krajobrazu tego interesującego fragmentu naszej przyrody. Jej długość wynosi 4 km, początek przy siedzibie Nadleśnictwa przy ul. Leśnej 17 w Bogdańcu. Szczegóły praktyczne dotyczące zwiedzania „Bogdańca I" i „Bogdańca II" opisano w podrozdziale „Samochodem i pieszo".
Nadleśnictwo Bogdaniec jest autorem kilku innych inicjatyw popularyzujących walory okolicznej przyrody, min. powstałej w ostatnim czasie bardzo interesującej **ścieżki przyrodniczej** ukazującej najciekawsze miejsca Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego „Jezioro Wielkie" koło Witnicy. Jej elementami są min. wieże widokowe nad malowniczym i rozległym **torfowiskiem** oraz nad perełką krajobrazową okolicy – **jeziorem Wielkim.** Szczegółów należy szukać w siedzibie Nadleśnictwa.

Naturschutzgebiete: „Bogdaniec I" von 20,83 ha Fläche, **„Bogdaniec II"** von 39,66 ha, **„Bogdaniec III"** von 12,23 ha schützen die aus vielen Pflanzenarten bestehenden Eichenwälder mit dem reichhaltigen und für diese Wälder typischen Vlies. Die Naturschutzgebiete liegen auf dem nördlichen Rand und auf der Böschung des Eberswalder Urstromtals, das in diesem Abschnitt landschaftlich besonders abwechslungsreich ist: von den sanften Hügeln bis zu steilen Erhöhungen mit Schluchten. So sind diese Naturschutzgebiete besonders malerisch, während die Siedlungen und Wälder mosaikhaft zerstreut sind. Für Begeisterung sorgen Baumbestände mit beinahe 200 Jahre alten Eichen von 30-35 m Höhe, mächtige Buchen und Hainbuchen von bis zu 40 m Höhe. Die Leitung der Oberförsterei haben im Naturschutzgebiet Bogdaniec III einen Lehrpfad eingerichtet, in dem die Vielfältigkeit der Lebensräume und Landschaften dieses Gebietes dargestellt wird. Er ist 4 km lang und beginnt am Sitz der Oberförsterei in der ul. Leśna 17 in Bogdaniec. Die praktischen Einzelheiten bezüglich der Besichtigung von „Bogdaniec I" und „Bogdaniec II" findet der Leser im Abschnitt „Mit dem Auto und zu Fuß".
Die Oberförsterei Bogdaniec hat auch mehrere andere Maßnahmen ergriffen, um den hohen Wert der hiesigen Natur zu popularisieren, sie hat u. a. den sehr interessanten **Naturpfad** eingerichtet, wo die schönsten Orte des Landschafts- und Naturschutzgebietes „Jezioro Wielkie" bei Witnica dargestellt werden. Dazu gehören u. a. die Aussichtstürme über dem malerischen und umfangreichen **Torflager** sowie über der Perle der hiesigen Landschaft – dem **See Wielkie**. Einzelheiten findet man im Sitz der Oberförstere.

Dąbrowa w rezerwacie Bogdaniec II
Eichenmischwald im Naturschutzgebiet Bogdaniec II

Wąwóz w rezerwacie Bogdaniec I • Schlucht im Naturschutzgebiet Bogdaniec I

Trasa Nordic Walking wzdłuż potoku Bogdanka • Nordic-Walking-Strecke am Bogdanka-Bach

Arboretum w Bogdańcu • Arboretum in Bogdaniec

Muzeum Kultury i Techniki Wiejskiej w Bogdańcu przy ul. Leśnej. Eksponuje młyn wzniesiony w 1826 roku w konstrukcji ryglowej, jego wyposażenie, pomieszczenia gospodarcze, mieszkanie młynarza, kuźnię i przedmioty związane z dawną wsią. Muzeum jest organizatorem popularnej imprezy „Święto chleba". Otwarte od wtorku do niedzieli w godz. 9.00 – 16.00. W pobliżu muzeum znajduje się sporo kolejnych atrakcji: założone przez pobliskie Nadleśnictwo Bogdaniec **arboretum**, **ścieżka edukacyjna** przez rezerwat Bogdaniec III oraz wiele kilometrów **tras spacerowych Nordic Walking**. Niektóre z nich bieżą wzdłuż perełki krajobrazowej – niezwykle malowniczej dolinki rzeczki o nazwie Bogdanka. Cztery kilometry od muzeum, drogą na północ można dotrzeć do efektownie wyglądającego **zespołu parkowo-pałacowego w Stanowicach**. Głównym obiektem jest w XVIII wieku i rozbudowany w XIX wieku duży i piękny w swej architekturze pałac. Należał niegdyś do właścicieli funkcjonującej tu od 1708 roku huty szkła butelkowego. Dzięki przeprowadzonym w ostatnich latach pracom porządkowym zarówno pałac jak i jego otoczenie odzyskuje urok. Zagospodarowano budynki folwarczne a przylegający park uprzątnięto, dzięki czemu w dużym stopniu odzyskał blask. Jeżeli bramy (funkcjonującej w przypałacowych budynkach firmy) są otwarte istnieje możliwość spaceru po parku, wokół jeziorka i wokół pałacu. Nieopodal, na głównym skrzyżowaniu dróg widać **kościół z szachulcową wieżą** wzniesioną w 1771 roku.

Ekspozycja Izby Regionalnej w Witnicy
Ausstellung des Heimatmuseums in Witnica

Pałac w Stanowicach • Schloss in Stanowice

Kościół w Stanowicach • Kirche in Stanowice

Museum der Ländlichen Kultur und Technik in Bogdaniec, in der ul. Leśna. Besichtigt werden können eine Fachwerkmühle von 1826, ihre Ausstattung, Wirtschaftsräume, Wohnung des Müllers, die Schmiede und Gegenstände besichtigt werden, die im Zusammenhang mit dem ländlichen Leben vor vielen Jahren stehen. Das Museum organisiert das beliebte „Brotfest". Geöffnet dienstags bis sonntags 9.00 bis 16.00 Uhr. In der Nähe des Museums befinden sich weitere Sehenswürdigkeiten: das von der benachbarten Oberförsterei Bogdaniec gegründete **Arboretum, ein Lehrpfad** durch das Naturschutzgebiet Bogdaniec III und mehrere Kilometer **Spazier- und Nordic-Walking-Strecken**. Manche von ihnen verlaufen an dem landschaftlich besonders interessanten Tal des Flusses Bogdanka. Vier Kilometer nördlich von Museum erreicht man auf der Straße die beeindruckende **Schloss- und Parkanlage in Stanowice**. Das Hauptobjekt ist das im 18. Jahrhundert errichtete und im 19. Jahrhundert ausgebaute große und architektonisch schöne Schloss. Er gehörte den Eigentümern der hier seit 1708 tätigen Flaschenglashütte. Dank den in den letzten Jahren vorgenommenen Aufräumungsarbeiten gewinnen sowohl das Schloss als auch dessen Umgebung den alten Reiz zurück. Die Wirtschaftsgebäude wurden eingerichtet und der anliegende Park aufgeräumt, sodass er wieder seinen verlorenen Glanz erlangte. Sofern die Tore (der in den Wirtschaftsgebäuden tätigen Firma) geöffnet sind, kann man den Park besichtigen und um den kleinen See und das Schloss herumspazieren. In de Nähe, an der Hauptkreuzung, steht die **Fachwerkkirche mit Turm** von 1771.

Kościółek w Chwałowicach • Kirche in Chałowice

Nowa Ameryka. Jest taka niewielka kraina nad Wartą, gdzie jeszcze całkiem niedawno można było jednego dnia zawitać w Nowym Yorku, Pensylwanii i Filadelfii. Aż do zmiany granic w 1945 roku funkcjonowały tu osady o nazwach: Jamajka – dzisiejsze Jamno, Ceylon – dzisiejszy Czaplin, Hampshire – dzisiejszy Budzigniew, Pensylwania – dzisiejsze Polne itd. Geneza nadania tych nazw nie jest znana, ale jest kilka domysłów w tej sprawie. Otóż sprowadzając osadników pod koniec XVIII wieku na świeżo wydarte rzece grunty (dotychczasowe tereny zalewowe), ówczesny król Fryderyk II starał się nadać tej sprawie rozgłosu. Zależało mu na nim z kilku powodów. Poza prestiżem inwestora gigantycznych prac melioracyjnych, pragnął upowszechnienia idei, które zamierzał tu wdrożyć. Dotyczyły one m in. zamiany pańszczyzny na system czynszowy. Do celów propagandowych używał hasła mówiącego o podbiciu (tudzież odkryciu) nowych ziem drogą pokojową! Podkreślał, że powiększył granice swego państwa bez użycia przemocy. Zatem niejako odkrył dla swojego narodu nową ziemię. Może dlatego nazwał ją „Nową Ameryką". Wdrażał tam nowe zasady, a chcąc skupić na tym możliwie dużą uwagę społeczną nadał osadom egzotyczne nazwy. **Czym dziś się wyróżnia ta swoista kraina?** Pamiętając genezę powstania z dawnych rzecznych terenów zalewowych, można zrozumieć, dlaczego jest tu tak płasko. W krajobrazie dominują bezkresne łąki i pola, pocięte długimi prostymi liniami dróg, pól i miedz. Wzdłuż nich rosną jedyne tutaj skupiska drzew, najczęściej są to głowiaste wierzby. Wioseczki, oprócz typowych ulicówek, to bardzo luźne w swym układzie przestrzennym osady. Wyróżniają się także architekturą. W przeciwieństwie bowiem do okolicznych wsi, zakładanych w średniowieczu i rozbudowywanych przez stulecia, te powstały w jednym czasie, w XVIII wieku. Aby poczuć atmosferę Nowej Ameryki – krainy z błot powstałej, warto odwiedzić kilka miejsc:

Studzionka. Najstarsza wieś, powstała w 1722 roku (45 lat przed wielkimi melioracjami!), w obrębie Krzeszyckich Łęgów Zakonnych. Osiedlono tu wówczas 40 osadników na prawach olęderskich. Do dziś Studzionka swym bagiennym charakterem podsuwa wyobraźni trud zakładania osad na dawnych mokradłach. Na dzwonnicy kościoła w Studzionce wisi dzwon ufundowany w 1793 roku przez baliwa zakonu joannitów – księcia Ferdynanda.

Kościół w Okszy. Swą skromną, lecz piękną architekturą może symbolizować trudne warunki życia okolicznych osadników. Posiada konstrukcję szkieletową wypełnioną murem ceglanym – tzw. pruskim murem. Wybudowany w latach 1860 – 1863.

Kościół w Chwałowicach. Uroczy kościółek z 1790 roku, wzniesiony w konstrukcji ryglowej. Wewnątrz barokowy ołtarz. Dojazd od Łupowa.

Dom „mistrza wałowego". Ok. 0,5 km na zachód od Kołczyna, na wale przeciwpowodziowym Warty znajduje się murowany budynek (jedyny budynek w okolicy ulokowany na zboczu wału) o architekturze charakterystycznej dla obiektów administracji państwowej. Budynek ów został niegdyś wzniesiony jako miejsce pracy i zamieszkania dla człowieka, któremu ówczesne władze nadały funkcję opiekuna wałów, odpowiedzialnego za kontrolę i utrzymanie ich właściwego stanu technicznego.

Ze względów krajobrazowych warto zwiedzić: Głuchowo, Polne, Maltę, Piskorzno, Czartów, Krzemów oraz **najciekawsze krajobrazowo drogi:** z Krzeszyc przez Piskorzno do Malty, z Czartowa do Dzierżaznej, z Lemierzyc do Słońska (wałem wzdłuż prawego brzegu Postomii), ze Słońska do Kołczyna (wałem wzdłuż Warty), z Zaszczytowa przez Polne do Kłopotowa. W rozdziale „Na rower" zaproponowano trasę rowerową pt. „W Nowej Ameryce".

Kręcąc się po okolicy warto zajrzeć do malowniczej wsi **Kołczyn**, by zobaczyć pochodzący z XVIII wieku ryglowy kościół. W stojącej obok drewnianej dzwonnicy zachował się oryginalny, XVIII-wieczny dzwon.

Malownicze drogi Nowej Ameryki • Malerische Straßen des Neuen Amerika

Neues Amerika. Es gibt ein kleines Landstück an der Warthe, wo man noch vor Kurzem an einem Tag New York, Pennsylvania und Philadelphia besuchen konnte. Bis zur Verschiebung der Grenze im Jahre 1945 konnte man hier auf Jamaika (heute Jamno), Ceylon (heute Czaplin), Hampshire (Budzigniew), Pennsylvania (Polne) usw. stoßen. Warum diese Ortschaften so hießen, ist unklar, es gibt aber mehrere Theorien dazu. Eine davon besagt, als Friedrich II. zum Ende des 18. Jahrhunderts Siedler auf die dem Flusse erst gerade entrissenen Gebiete (bisherige Überschwemmungsgebiete) anziehen wollte, versuchte er um die Sache möglichst viel Lärm machen. Dies tat er aus mehreren Gründen. Er wollte nicht nur sein Prestige als Träger riesiger Trocknungsunternehmungen hervorheben, sondern auch die Ideen verbreiten, die er beabsichtigte, hier einzuführen. Unter anderem wollte er den Frondienst durch Zinssystem ersetzen. Zu Propagandazwecken sprach er über eine friedliche Eroberung (bzw. Entdeckung) neuer Ländereien. Er betonte, die Grenzen seines Landes ohne Gewalt erweitert zu haben. Somit entdeckte er quasi neues Land für sein Volk. Vielleicht war das der Grund, warum es „Neues Amerika" hieß. Hier setzte er neue Grundsätze um und wollte die öffentliche Aufmerksamkeit darauf lenken, deswegen verlieh er den Siedlungen exotische Namen. **Wodurch zeichnen sich diese Ländereien heute aus?** Wenn man an die Herkunft dieser ehemaligen Überschwemmungsgebiete denkt, versteht man, warum es hier so flach ist. Es herrschen in der Landschaft grenzenlose Auen und Felder vor, mit langen geraden Linien der Straßen, Felder und Rainen. Entlang diesen Linien wachsen nur Gruppen von Bäumen, meisten großköpfige Weiden. Die kleinen Dörfer sind entweder typische Einstraßendörfer oder aber Siedlungen mit überall zerstreuten Häusern. Sie zeichnen sich auch durch ihre Architektur aus. Im Gegensatz zu den benachbarten Dörfern, die im Mittelalter errichtet und Jahrhunderte lang ausgebaut wurden, entstanden diese alle in einer Epoche, im 18. Jahrhundert. Um die Atmosphäre des aus Schlamm entstandenen Neuen Amerika zu empfinden, soll man folgende Orte besuchen:

Studzionka. Das älteste Dorf, entstanden 1722 (45 Jahre vor den großen Wasserbauarbeiten!), innerhalb des Ordenbruchs von Krzeszyce. Es wurden hier damals 40 Siedler nach dem Hauländer Recht angesiedelt. Die Sümpfe um Studzionka herum führen uns heute die Mühen vor Augen, die die Gründung der Siedlungen auf den ehemaligen Feuchtgebieten begleiteten. Im Glockenturm der Kirche in Studzionka hängt immer noch die 1793 vom Hochmeister des Johanniterordens – Fürst Ferdinand – gestiftete Glocke.

Kirche in Oksza. Seine einfache, aber wunderschöne Architektur kann als Symbol für die schwierigen Lebensbedingungen der hiesigen Siedler stehen. Es handelt sich um ein Fachwerkgebäude mit Ziegelwänden. Sie wurden in den Jahren 1860-1863 errichtet.

Kirche in Chałowice. Eine entzückende Fachwerkkirche von 1790. Barokker Altar. Zufahrt aus Łupów.

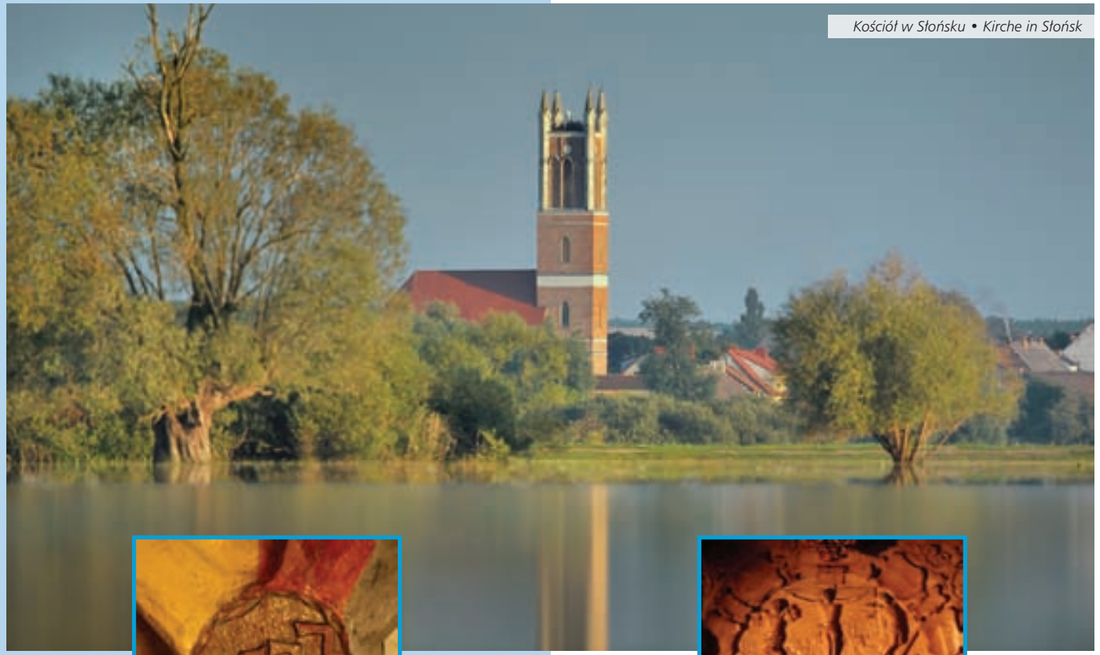
Haus des „Dammmeisters". Ca. 0.5 km westlich von Kołczyn steht auf dem Damm an der Warthe ein gemauertes Gebäude (das einzige an der Dammböschung), dessen Bauweise für die behördlichen Bauwerke typisch ist. Dieses Gebäude wurde einst als Arbeitsstätte und Wohnsitz eines Mannes errichtet, der von den damaligen Behörden als Dammbetreuer eingestellt wurde, zuständig für die Kontrolle und Instandhaltung des Damms.

Aufgrund der Landschaft sehenswert: Głuchowo, Polne, Malta, Piskorzno, Czartów, Krzemów sowie die **landschaftlich interessantesten Straßen:** von Krzeszyce über Piskorzno nach Malta, von Czartów nach Dzierżazna, aus Lemierzyce nach Słońsk (auf dem Damm, rechtes Ufer der Postomia), von Słońsk nach Kołczyn (auf dem Damm die Warthe entlang), aus Zaszczytów über Polne nach Kłopotów. In dem Kapitel „MIT DEM FAHRRAD" habe ich die Strecke „Im Neuen Amerika" vorgeschlagen.

Treibt man sich in der Gegend herum, so soll man das Dorf **Kołczyn** besuchen, um die aus dem 18. Jahrhundert stammende **Fachwerkkirche** zu besichtigen. In dem nebenan stehenden Glockenturm ist die ursprüngliche Glocke aus dem 18. Jahrhundert erhalten geblieben.

Pejzaż Nowej Ameryki • Landschaften des Neuen Amerika

Kościół w Słońsku • Kirche in Słońsk

Słońsk. Szczególna miejscowość na mapie regionu. Ze względu na swą lokalizację pełni funkcję „bramy" do Parku Narodowego „Ujście Warty", jest także skarbnicą walorów historycznych. Warto się tam wybrać, by bliżej poznać datowaną na rok 1522 **świątynię Zakonu Joannitów,** której architektura wieży nawiązuje do londyńskiej katedry Westminster. Dziś pełni funkcję katolickiego kościoła. Wnętrze zawiera niezwykłej urody dzieła sztuki. Wśród nich dominuje ołtarz tworzony przez XVI-wieczne, alabastrowe płaskorzeźby ułożone w sześciu poziomach. Ich wartość artystyczną określają pieczołowicie wykonane detale, jak np. emocje na twarzach wyrzeźbionych postaci. Misterne ożebrowania sklepienia układają się w maltańskie krzyże, wypełnione malowidłami, głównie herbami rodów szlacheckich związanych z zakonem. Cennym zabytkiem jest pięciostronna ambona w kształcie kielicha, wykonana ze śląskiego czarnego marmuru w roku 1773 oraz barokowa chrzcielnica z 1658 roku. Nieopodal kościoła znajdują się **ruiny pałacu** zakonnego oraz założona (w ładnym, szachulcowym budynku przy kościelnym placu) przez lokalne stowarzyszenie **Izba Pamięci z ekspozycją pamiątek Słońska.** Kolejną atrakcją jest **młyn**, sporych rozmiarów budynek o autentycznej, pierwotnej architekturze. Fenomenem młyna jest fakt, że wciąż pracuje na oryginalnym przedwojennym wyposażeniu! Jego wnętrze to **„żyjący skansen"**, co nadaje mu niepowtarzalnego uroku, zwłaszcza że efektem jego pracy jest pieczony na miejscu, według starych receptur, chleb. Dzięki uprzejmości młynarza (i opiekuna zarazem) zwiedzanie wnętrza młyna jest możliwe, kontakt tel. 781 700 103. W Słońsku ponadto znajdują się dwa lapidaria, muzeum martyrologii, a nieopodal miejscowości, na Wale Wschodnim, **Pompownia „Słońsk"**. Jest to pochodzący z początku XX wieku obiekt hydrotechniczny, harmonijnie wkomponowany swą piękną architekturą w krajobraz okolicznych, podmokłych łąk. Jego zadaniem jest przenoszenie wody z polderów leżących po zewnętrznej stronie wałów na teren zbiornika zalewowego. Przed wymianą napędu, z parowego na elektryczny, podczas stanów powodziowych, zużywano kilkanaście ton węgla dziennie, co czasem wymagało zaangażowania mieszkańców okolicy.

Rezerwat „Dolina Postomii", o powierzchni 68,65 ha obejmuje południową krawędź, stok i fragment dna Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej. Dno doliny zajmują zbiorowiska szuwarowe, łąkowe i koryto Postomi. Na wyższych terasach i na stromych krawędziach doliny zachowały się dobrze wykształcone fragmenty lasów grądowych oraz dąbrów. Rezerwat stanowi ostoję starych drzew. Najgrubszy dąb osiąga obwód ponad 600 cm. Przez rezerwat wiedzie, utworzona przez Nadleśnictwo Ośno, ścieżka edukacyjna. Szczegóły praktyczne dotyczące zwiedzania rezerwatu opisano w podrozdziale „Samochodem i pieszo".

Słońsk (ehem. Sonnenburg). Ein für die Region besonderer Ort. Durch seine Lage gilt er als das „Tor" zum Nationalpark „Ujście Warty", er steckt aber auch voller historischer Sehenswürdigkeiten. Ein Besuch dort lohnt schon deshalb, weil man die auf 1522 datierte **Johanniter-Kirche** sehen soll, deren Architektur an die Londoner Westminster-Kathedrale anknüpft. Der Tempel dient heute als katholische Kirche. In seinem Inneren stößt man auf Kunstwerke einmaliger Schönheit. Unter ihnen – auf den im 16. Jahrhundert hergestellten Altar mit Alabaster-Flachreliefen auf sechs Ebenen. Den künstlerischen Wert verleihen ihnen sorgfältig ausgeführte Details, wie etwa Gefühle auf den Gesichtern der Menschengestalten. Die meisterlich ausgeführten Rippen auf der Decke fügen sich zu Malteser Kreuzen zusammen, dazwischen Malereien, vor allem Wappen der mit dem Orden verbundenen Adelsfamilien. Ein wertvolles Artefakt ist die in fünf Seiten gerichtete Kanzel in Form eines Kelches, ausgeführt 1773 aus dem schlesischen schwarzen Marmor, sowie das barocke Taufbecken von 1658. Unweit der Kirche befinden sich die **Ruinen des Ordensschlosses** und die **Heimatstube** mit Artefakten aus der Geschichte von Słońsk-Sonnenburg, gegründet (in einem schönen Fachwerkhaus am Kirchenplatz) vom lokalen Verein. Sehenswert ist auch die **Mühle**, ein beachtliches Gebäude mit der ursprünglichen Architektur. Und sie ist immer noch tätig, und zwar unter Einsatz der ursprünglichen, noch von den Vorkriegsjahren stammenden Einrichtung! Sie ist also ein **„lebendiges Museum"**, was ihr einen besonderen Reiz verleiht. Zumal aus dem hier hergestellten Mehl gleich auch Brot nach den traditionellen Rezepturen gebacken wird. Das Innere der Mühle kann – dank dem Entgegenkommen des Müllers und Betreuers der Mühle – besichtigt werden, Tel. 781 700 103. In Słońsk gibt es außerdem zwei Lapidarien, ein Museum des Märtyrertums und in der Nähe, am Ostdamm, die **Pumpenstation „Słońsk"**. Es handelt sich um ein aus dem 20. Jahrhundert stammendes hydrotechnisches Bauwerk, das sich mit seiner Architektur harmonisch in die benachbarten Auen einfügt. Seine Aufgabe besteht darin, das Wasser aus den Poldern außerhalb des Damms in den Stausee zu pumpen. Bevor den Dampfantrieb durch den Strom ersetzt wurde, hat man bei Hochwasser bis mehr als ein Dutzend Tonnen Kohle täglich verbraucht, manchmal musste man auch die Einwohner der Gegend um Unterstützung bitten.

Pompownia „Słońsk" • Pumpenstation „Słońsk"

Das Naturschutzgebiet „Dolina Postomii" („Postomia-Tal") hat eine Fläche von 68,65 ha und umfast den südlichen Rand, die Böschung und einen Teil des Bodens des hiesigen Abschnitts des Eberswalder Urstromtals. Unten im Teil befinden sich Röhricht, Auen und das Bett der Postomia. Auf den höheren Terrassen und dem steilen Rand des Tals sind ausgedehnte Eichen-Hainbuchen-Wälder sowie Eichenwälder zu finden. Im Naturschutzgebiet sind auch alte Bäume vorhanden. Die größte Eiche hat einen Umfang von 600 cm. Durch das Naturschutzgebiet führt ein von der Oberförsterei Ośno gebildeter Lehrpfad. Praktische Hinweise bezüglich der Besichtigung des Naturschutzgebietes findet der Leser im Abschnitt „Mit dem Auto und zu Fuß".

Rezerwat „Dolina Postomii" • Naturschutzgebiet „Dolina Postomii"

NA ROWER

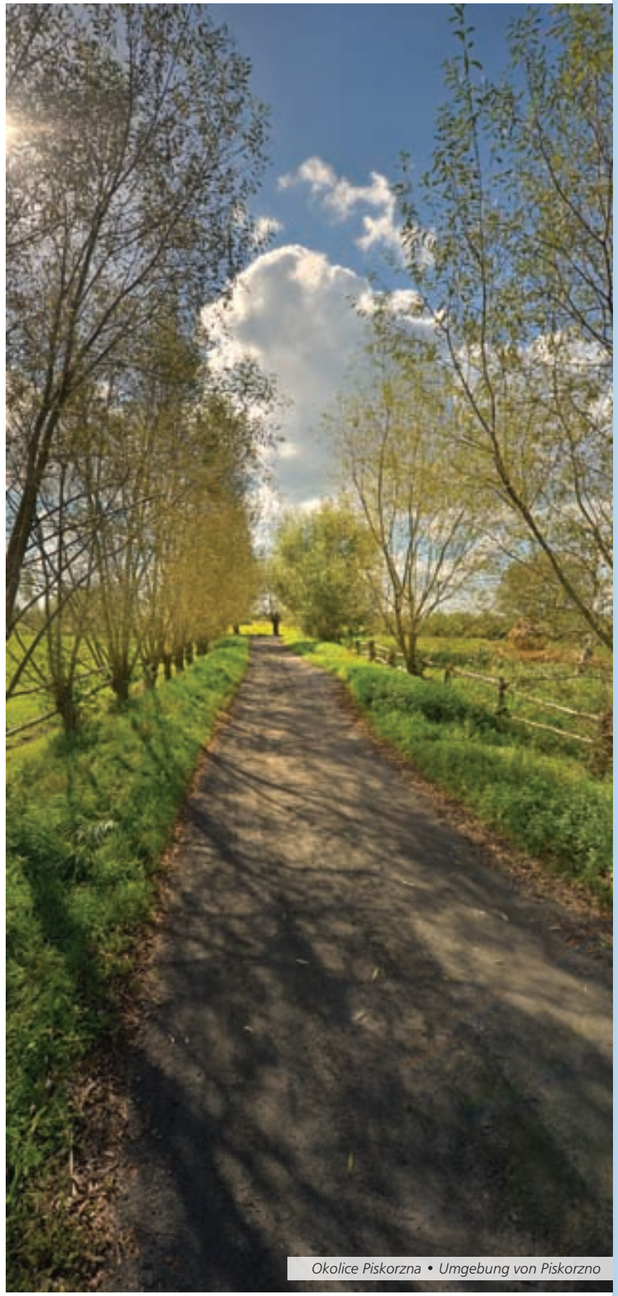
„W Nowej Ameryce". Łatwa i bardzo malownicza trasa o długości ok. 50 km. Posiadając mapę, trasę można skrócić. Należy wówczas jedynie uwzględnić fakt, iż ze względu na znaczny ruch samochodowy należy unikać przejazdu drogą nr 131. Zasadniczym walorem trasy jest charakterystyczny krajobraz wiosek fryderycjańskich, zakładanych w XVIII wieku po przeprowadzeniu wielkiej akcji osuszania mokradeł nad Wartą. Trasa ma charakter pętli, co pozwala na rozpoczęcie i zakończenie wycieczki w tym samym miejscu. Opis zakłada start w Słońsku, lecz równie dogodnym miejscem startu jest Kołczyn lub Lemierzyce.

Trasa rozpoczyna się przy **kościele w Słońsku.** Stamtąd, przez mostek na Łęczy, ul. Poniatowskiego, a następnie Chopina należy wjechać na Wał Wschodni. Trasa na długości 10 km wiedzie nieco wyboistą drogą po koronie wału. Na tym odcinku mija **pompownię „Słońsk"** oraz bieży wzdłuż granicy **Parku Narodowego**. Dociera do przeprawy promowej, odkąd trasa, wciąż koroną wału, będzie biegła po nawierzchni asfaltowej. Na trasie, ok. 1,5 km od przeprawy znajduje się specyficznej architektury **kościół w Okszy.** Następnie należy przeciąć drogę nr 131 z pierwszeństwem przejazdu i kontynuować jazdę dalej koroną wału. Tak będzie do osady **Studzionka**. Przy zjeździe z wału do tej wsi znajduje się tablica informacyjna. Należy opuścić wał i trzymając się głównej drogi przejechać przez tę specyficzną dawną osadę olęderską. Po ok. 1,5 km droga wraca łukiem do wału, gdzie należy skręcić w prawo i kontynuować trasę jego koroną. Na trasie pojawi się specyficzna budowla, jedyna zbudowana na stoku wału, przypominająca ponadto budynki urzędowe. To dawny **dom mistrza wałowego.** Stamtąd, pół kilometra dalej droga dociera do wsi **Kołczyn**. Jej walorem jest malowniczy układ przestrzenny i zabytkowy **kościół.** Jadąc chwilę główną drogą należy z niej zjechać w prawo, na Dębokierz. Na skrzyżowaniu widnieje drogowskaz. Odtąd droga ma nawierzchnię szutrową. Po 2 km skrzyżowanie, na którym należy skręcić o 90 stopni w prawo w gruntową drogę. Wzdłuż niej rośnie szpaler głowiastych wierzb. Odtąd 0,5 km niezbyt komfortowej drogi do następnego skrzyżowania, na którym także należy skręcić w prawo w wygodną szutrówkę. Po chwili droga dociera do Krzemowa. Na skrzyżowaniu skręt w lewo i asfaltową drogą aż do zjazdu (będzie widoczny drogowskaz) na wieś Czartów. Cały czas główną drogą, do skrzyżowania, przy którym będzie widać drogowskaz na miejscowość Malta. Należy wybrać tę drogę. Po 0,5 km droga skrzyżuje się z większą, gdzie należy skręcić w lewo i jechać nią cały czas prosto przez wieś Dzierżązna aż do skrzyżowania z główną drogą nr 131. Stamtąd wjazd w oznaczoną drogę na Marianki. Długą prostą drogą dojeżdża się do końca tej wsi, gdzie droga skręca pod kątem prostym w prawo. Należy nią podążyć, by dotrzeć do Krępin. Na skrzyżowaniu w lewo. Przejazd przez tę wieś do następnego dużego skrzyżowania, gdzie należy skręcić w lewo na Lemierzyce. Po dwóch kilometrach jazdy droga dociera do mostu na Postomii. Widać przed nim gruntową drogę w prawo, na wał rzeki. Należy tam skręcić i jechać bardzo malowniczą trasą po kornie wału. Po lewej stronie, za rzeką rozpościera się dorodny drzewostan rezerwatu „Dolina Postomii". Wał dociera do prostej drogi na Słońsk. Należy nią pojechać, by po 2 km dotrzeć na przykościelny plac – miejsce startu.

Na terenie Parku Narodowego wytyczono rowerową ścieżkę edukacyjną pod nazwą **„Na dwóch kółkach przez Polder Północny".** Jej długość wynosi prawie 32 km, z możliwością skrócenia do 20 km. Jest to trasa trudna, miejscami wiedzie przez wąski tunel w roślinności zielnej i wyboistą nawierzchnię. Zainteresowanym zaleca się wizytę w siedzibie dyrekcji Parku Narodowego w Chyrzynie celem nabycia przewodnika i poznania szczegółowej mapki tej trasy.

Okolice Czartowa • Umgebung von Czartów

Okolice Piskorzna • Umgebung von Piskorzno

MIT DEM FAHRRAD

„Im neuen Amerika". Eine einfache und sehr malerische Strecke von 50 km Länge. Mit einer Landkarte vor Augen kann man sie auch leicht verkürzen. Dann muss man die Straße Nr. 131 mit ihrem regen Verkehr vermeiden. Sehenswert ist die Strecke vor allem wegen der charakteristischen Landschaft der im 18 Jh. von Friedrich dem Großen gegründeten Dörfer, nachdem das Warthebruch mit hohem Aufwand trocken gelegt worden war. Die Strecke ist eine Schleife, man kann also den Ausflug dort beenden, wo man ihn begonnen hat. Die Schilderung unten geht von einem Start in Słońsk aus, genauso gut kann man aber von Kołczyn oder Lemierzyce aus aufbrechen.

Die Strecke beginnt an der **Kirche in Słońsk**. Von dort aus muss man die Brücke über Łęcza, ul. Poniatowskiego, überqueren und dann über die ul. Chopina auf den Ostdamm zu gelangen. Die weiteren 10 km führen auf einem etwas holprigen Weg auf der Dammkrone. Man fährt an der **Pumpenstation „Słońsk"** vorbei und der Grenze des **Nationalparkes** entlang. Anschließend erreicht man die Fähre, von wo aus man, immer noch auf dem Damm, eine asphaltierte Decke genießt. Ca. 1,5 km weiter befindet sich die eigenartige **Kirche in Oksza**. Danach kann man die Straße 131 überqueren – Vorfahrt gewähren! - und die Fahrt auf dem Damm fortsetzen. So verläuft es bis nach **Studzionka**. Hier verlässt man den Damm, um die Informationstafel im Dorf zu lesen. Von der Hauptstraße aus kann man diese eigenartige alte Hauländer Ortschaft besichtigen. Nach ca. 1,5 km kommt die Straße mit einem Bogen zum Damm zurück, wo man rechts einbiegen muss und wieder die Krone befahren. Weiter findet man ein außergewöhnliches Gebäude, das einzige Bauwerk auf der Böschung, das an behördliche Gebäude erinnert. Es ist das ehemalige **Haus des „Dammmeisters".** Von dort aus braucht man 0,5 km bis nach **Kołczyn**. Hier sind die malerische räumliche Anordnung und die alte **Kirche** sehenswert. Nachdem man kurz die Hauptstraße gefahren hat, soll man nach rechts, nach Dębokierz abbiegen. An der Kreuzung steht ein entsprechender Wegweiser. Von nun an fährt man auf einem Schotterweg. Nach 2 km kommt eine Kreuzung, an der man in einem rechten Winkel in eine Wirtschaftsstraße einbiegen muss. An deren Rand wächst eine Gruppe großköpfiger Weiden. Von hier aus braucht man 0,5 km eine nicht gerade komfortable Straße bis zur nächsten Kreuzung zu nehmen, an der man wieder rechts, auf einen bequemen Schotterweg wechselt. In Kürze erreicht man Krzemów. Hier biegt man an der Kreuzung links in eine asphaltierte Straße ein und fährt sie bis zum Abstecher nach Czartów (ein entsprechender Wegweiser ist vorhanden). Mit der Hauptstraße kommt man zur Kreuzung, an der ein Wegweiser auf den Ort Malta hinweist. Diese Straße ist zu nehmen. Nach 0,5 km mündet die Straße in eine größere, dort muss man nach links abbiegen und geradeaus fahren, bis man Dzierżązna erreicht, und weiter bis zur Kreuzung mit der Hauptstraße 131. Weiter mit der markierten Straße nach Marienki. Nach einer langen Geraden kommt man zum Ende des Dorfes, wo die Straße im rechten Winkel nach rechts abbiegt. Mit ihr kommt man nach Krępin. An der Kreuzung nach links abbiegen. Dann durch das Dorf bis zur nächsten großen Kreuzung, an der man in die Straße nach links, nach Lemierzyce fährt. Nach etwa zwei Kilometern erreicht man die Brücke über Postomia. Vor ihr ist ein Wirtschaftsweg sichtbar, Richtung Damm. Diesen Weg soll man nehmen und die malerische Strecke in der Krönung des Damms besichtigen. Links, am Fluss, erstreckt sich der groß gewachsene Wald des Naturschutzgebietes „Dolina Postomii". Der Damm kommt geradeaus zur Straße nach Słońsk. Diese muss man nehmen, um nach ca. 2 km den Ausgangspunkt an der Kirche wieder zu erreichen.

Auf dem Gebiet des Nationalparks wurde ein Fahrrad-Lehrpfad unter dem Namen **„Auf zwei Rädern durch den Nordpolder"** eingerichtet. Er ist fast 32 km lang, kann aber auf 20 km verkürzt werden. Es ist keine einfache Strecke, ab und zu muss man sich durch einen engen Tunnel aus Pflanzen und eine holprige Decke durchdrängen. Interessierten wird empfohlen, den Sitz der Nationalparkdirektion in Chyrzyna aufzusuchen, um dort einen Reiseführer zu erwerben und die Strecke auf der Landkarte genau durchzustudieren.

NA KAJAK

„W dolinie (dobrej) Myśli". Wyjątkowej urody trasa kajakowa krętym, naturalnym korytem rzeki o nazwie Myśla. Długość całkowita spławnego odcinka wynosi 85 km i zaczyna się w miejscowości Lipiany. Szlak należy do łatwych o zróżnicowanym stopniu uciążliwości. Na uwagę zasługuje różnorodność siedlisk w dolinie Myśli obejmująca np.: urwiste, podmywane stoki, strome brzegi porośnięte buczyną czy wielohektarowe otwarte siedliska szuwarowe. Do najatrakcyjniejszych pod względem krajobrazowym należy odcinek pomiędzy Więcławiem a Chwarszczanami (około 8-10 godz. spływu) oraz poniżej Reczyc do swego ujścia (około 5-6 godz. spływu). Powolny, niespieszny spływ tymi odcinkami pozytywnie zaskoczy ilością estetycznych wrażeń. Ciekawostką jest fakt, że przed rokiem 1945 Myśla była popularną trasą kajakową. W pobliskim Namyślinie, na przykład, pensjonariusze mogli odbyć przejażdżkę gondolą. Następnie, przez długie lata, rzeka była doceniana przez garstkę swych miłośników. Od kilku lat jednak jej popularność szybko rośnie. Stąd dziś, wzdłuż Myśli sprawnie funkcjonują już wypożyczalnie kajaków.
Szlakami kajakowymi bardzo łatwymi i o niewielkiej uciążliwości są pozostałe dwa niewielkie cieki obszaru: **Kanał Maszówek** (także w granicach Parku Narodowego) **i Postomia** (poza Parkiem Narodowym). Płyną uregulowanymi przez człowieka prostymi odcinkami, więc wydać się mogą nieco monotonne, lecz każda ma swój niepowtarzalny urok: Postomia płynie przez rezerwat „Dolina Postomii", u podnóża stromego stoku porośniętego okazałym drzewostanem. Spływ Kanałem Maszówek przy wysokim stanie wody (!) to sielankowa podróż przez spokojne krajobrazy żyznych, podmokłych łąk.

MIT DEM BOOT

„Im Tal der Myśla". Eine besonders schöne Paddelstrecke auf der kurvigen, nicht regulierten Myśla. Die Gesamtlänge des befahrbaren Abschnitts beträgt 85 km und beginnt in Lipiany. Die Strecke ist leicht, kann sich aber auch als beschwerlich erweisen. Bemerkenswert sind die abwechslungsreichen Lebensräume im Tal der Myśla, so etwa steile, unterspülte Böschungen, steile, mit Buchen bewachsene Ufer oder mehrere Hektar einnehmende, offene Röhrichte. Landschaftlich am interessantesten ist der Abschnitt zwischen Więcław und Chwarszczany (ca. 8-10 Stunden Fahrt) und unter Reczyce bis zur Mündung des Flusses (ca. 5-6 Stunden). Die Fahrt ist langsam, dafür aber ästhetisch sehr beeindruckend. Erwähnenswert ist dabei, dass die Myśla vor 1945 zu beliebten Paddelboot-Routen gehörte. Im nah gelegenen Namyślin konnten etwa sie Gäste eine Gondelfahrt in Anspruch nehmen. Der Fluss war dann, jahrelang nur von einer Handvoll Enthusiasten hoch geschätzt. Seit mehreren Jahren wird er aber immer beliebter. Deswegen sind heute an der Myśla auch Paddelbootsverleihe vorhanden.
In dem Gebiet gibt es noch zwei weitere einfache und wenig beschwerliche Strecken: den **Kanal Maszówek** (auch in den Grenzen des Nationalparks) und **Postomia** (außerhalb dieser Grenzen). Sie führen durch regulierte Abschnitte und können daher etwas monoton erscheinen, sie haben aber doch ihren einmaligen Reiz: Die Postomia fließt durch das Naturschutzgebiet „Dolina Postomii" am Fuße einer Böschung mit groß gewachsenen Bäumen. Fährt man den Kanal Maszówek bei einem hohen Wasserstand (!), so erlebt man eine idyllische reise durch fruchtbare Auen.

Postomia

SAMOCHODEM I PIESZO

„Przyrodnicze perełki Błot Warciańskich". Trasa wiodąca przez najatrakcyjniejsze przyrodniczo i krajobrazowo miejsca opisywanego obszaru. Sumaryczny czas zwiedzania wynosi około 8 – 10 godzin. W sytuacji braku czasu można ją podzielić na dwa dzienne etapy: północny i południowy.
Trasa rozpoczyna się przed leśniczówką Nowiny, do której można dojechać z drogi nr 132 (relacji Kostrzyn – Gorzów) nieopodal Motylewa. Przy szosie widnieje niewielka, lecz widoczna tabliczka kierunkowa z napisem „Rezerwat Bogdaniec I, „Bogdaniec II". Przy leśniczówce znajduje się niewielki parking. Stamtąd do rezerwatu jest już kilkaset metrów. Na parkingu należy zostawić samochód i udać się dalej prosto, drogą szutrową. Po kilkudziesięciu metrach marszu należy skręcić w pierwszą wyraźną drogę w prawo. Droga wspina się ku górze po czym rozwidla. Należy iść główną drogą lekkim łukiem w lewo aż do tablicy informacyjnej rezerwatu **„Bogdaniec II".** Za tablicą widoczna jest droga przebiegająca grzbietem wzniesienia. Spacer nią pozwoli zobaczyć niezwykle malownicze ukształtowanie terenu: wąwozy i strome stoki porośnięte okazałą dąbrową. Spacer trwa od godziny do dwóch. Powrót tą samą drogą. Następnym punktem wycieczki jest wizyta w rezerwacie **„Bogdaniec I".** Znajduje się on po sąsiedzku, więc samochód należy zostawić na parkingu i udać się główną szutrową drogą w kierunku szosy nr 132. Kilkadziesiąt metrów przed skrzyżowaniem widoczna jest droga w prawo. Należy się nią udać, by po około pięciuset metrach ponownie stanąć na krawędzi wysoczyzny, skąd rozpościerają się malownicze widoki na stary drzewostan bukowy i dębowy. Tą samą drogą można kontynuować spacer aż do granic rezerwatu. Czas przejścia wynosi około 1 – 1,5 godziny. Następnym punktem wycieczki jest ścieżka przyrodnicza pn. **„Olszynki".** Drogą 132 należy dojechać do Kamienia Małego i skręcić w lewo za stacją paliw w brukową drogę. Następnie minąć przejazd kolejowy i prosto wyboistą drogą dojechać do oddalonego o 2 km parkingu z wieżą widokową. Stamtąd należy pieszo wrócić drogą ok. 900 metrów w kierunku Kamienia Małego, do drewnianego mostku na przydrożnym kanale. Tu zaczyna się kładka ścieżki przyrodniczej. Wkrótce dociera ona do lasu bagiennego, którego nie sposób w innych okolicznościach przejść suchą stopą. Ścieżka ma charakter pętli, więc do parkingu dociera inną drogą. Po drodze turysta mija tabliczki edukacyjne pomagające poznać specyfikę otaczających go siedlisk i zjawisk przyrodniczych. Czas przejścia wynosi około 1,5 godz. Następnym punktem wycieczki jest wizyta na ścieżce przyrodniczej **„Ptasim Szlakiem"**. Z Kamienia Małego przez Kostrzyn lub przeprawę promową na Warcie w okolicy Witnicy należy dojechać do Słońska. Tam na głównym rondzie w centrum znajdują się drogowskazy do ścieżki „Ptasim Szlakiem". Wiodą one przez Przyborów, do drogi z płyt betonowych („Betonki") i dalej, do dużej, sześciobocznej wiaty turystycznej i parkingu. Stamtąd należy się udać na 2,5-kilometrowy spacer mijając po drodze najcenniejsze siedliska Parku Narodowego „Ujście Warty". Na szlaku znajdują się tablice, platforma widokowa, a przy końcu trasy czatownia ornitologiczna. Czas przejścia wynosi około 2 godzin. Nieopodal Słońska znajduje się ostatni punkt wycieczki: rezerwat **„Dolina Postomii"**. Aby do niego dotrzeć należy wyjechać ze Słońska drogą na Głuchowo (spod kościoła przez mostek na Łęczy ul. Poniatowskiego i dalej cały czas prosto główną drogą). Kiedy pojawi się ostry zakręt w lewo i tuż za nim most, należy zjechać w widoczną po prawej stronie drogę gruntową. Tam należy zaparkować i udać się nią dalej pieszo. Po około dwustu metrach droga dociera do podnóża malowniczych stromych stoków, porośniętych okazałymi dębami, bukami, grabami i sosnami. Długość całej trasy wynosi 5 km w jedną stronę i kończy się w Lemierzycach. Powrót tą samą drogą. Czas przejścia wynosi ok. 2 – 3 godz.

„Betonka"

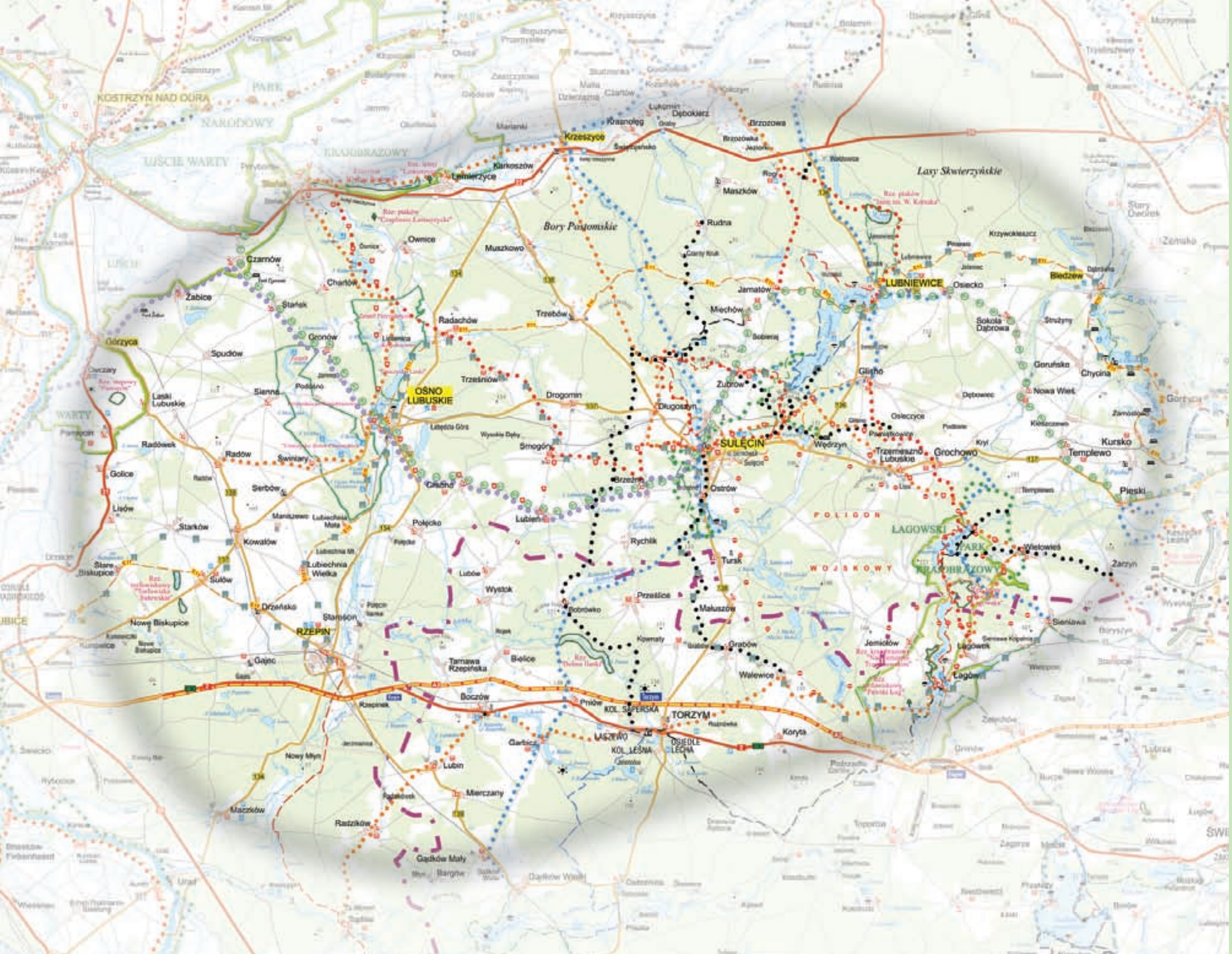
MIT DEM AUTO UND ZU FUSS

„Perlen der Natur im Warthebruch". Die Strecke führt durch die in Hinsicht auf die Natur und die Landschaft interessantesten Orte des beschriebenen Gebietes. Für die Besichtigung braucht man insgesamt 8-10 Stunden. Bei Zeitmangel kann sie in zwei Tagesetappen geteilt werden: den nördlichen und den südlichen.

Die Strecke beginnt vor dem Forsthaus in Nowiny, das man über die Straße Nr. 132 (Kostrzyn-Gorzów) bei Motylewo erreicht. An der Straße steht ein kleiner Wegweiser mit der Aufschrift „Rezerwat Bogdaniec I", „Bogdaniec II". Am Forsthaus befindet sich ein kleiner Parkplatz. Bis zum Naturschutzgebiet sind es von hier aus lediglich mehrere Hundert Meter. Das Auto soll man auf dem Parkplatz stehen lassen und weiter den Schotterweg nehmen. Nach mehreren Dutzenden Metern biegt man in die erste gut sichtbare Straße nach rechts. Der Weg steigt nach oben empor und teilt sich gabelförmig. Die Hauptstraße führt in einem Bogen nach links, bis zur Informationstafel des Naturschutzgebietes **„Bogdaniec II"**. Hinter der Tafel erstreckt sich auf dem Rücken des Hügels eine Straße. Geht man sie spazieren, so öffnet sich von einem das malerische Gelände mit Schluchten und steilen Böschungen, bewachsen mit großen Eichen. Der Spaziergang dauert eine bis zwei Stunden. Zurück kommt man auf demselben Weg. Als Nächstes kommt man zum Naturschutzgebiet **„Bogdaniec I"**. Es befindet sich gleich um die Ecke, das Auto braucht man also nicht, sondern man muss den Schotterweg in Richtung Landstraße 132 nehmen. Einige Dutzend Meter vor der Kreuzung öffnet sich einem Weg nach rechts. Man muss ihn nehmen, um nach etwa 500 m wieder am Rande einer Hochfläche zu stehen, von wo aus sich pittoreske Aussichten auf den alten Buchen- und Eichenwald erstrecken. Mit demselben Weg kann man den Spaziergang bis zu den Grenzen des Naturschutzgebietes fortsetzen. Für die volle Runde braucht man 1-1,5 Stunden. Anschließend kann man den Naturpfad **„Olszynki"** betreten. Mit der Straße Nr. 132 kommt man in Kamień Mały an und biegt hinter der Tankstelle in eine Pflasterstraße links ein. Dann überquert man einen Bahnübergang und fährt eine holprige Straße geradeaus zu dem 2 km weiter liegenden Parkplatz mit einem Aussichtsturm. Von dort aus kommt man zu Fuß ca. 900 m in Richtung Kamień Mały, zur hölzernen Brücke am Kanal an der Straße. Hier findet man den Steg, mit dem der Naturpfad beginnt. Kurz darauf kommt man damit zum Moorwald, den man sonst trockenen Fußes nicht hätte überqueren können. Der Naturpfad ist eine Schleife, den Parkplatz erreicht man auf einem Umweg. Unterwegs kommt man an Informationstafeln vorbei, mit denen man die Besonderheit der hiesigen Lebensräume und natürlichen Phänomene kennenlernen kann. Für den Spaziergang braucht man ca. 1,5 Stunden. Anschließend kommt man zum Naturpfad **„Ptasim Szlakiem"** („Den Vögeln auf der Spur"). Von Kamień Mały kommt man nach Słońsk entweder über Küstrin oder mit der Fähre auf der Warthe in der Nähe von Witnica. Dort, am Kreisverkehr im Zentrum findet man die Wegweiser zum Naturpfad „Ptasim Szlakiem". Sie führen über Przyborów zu einem Weg aus Betonplatten („Betonka") und weiter, zu einer Überdachung mit sechs Wänden und einem Parkplatz. Von dort aus begibt man sich auf einen 2,5-Kilometer langen Spaziergang an den wertvollsten Lebensräumen des Nationalparks „Ujście Warty" vorbei. Auf der Strecke findet man Informationstafeln, eine Aussichtsplattform und am Ende – ein Beobachtungshaus für Ornithologen. Die Strecke nimmt ca. 2 Stunden in Anspruch. In der Nähe von Słońsk findet man den letzten Punkt des Ausflugs: das Naturschutzgebiet **„Dolina Postomii"** („Postomia-Tal"). Um es zu erreichen, muss man Słońsk mit dem Weg nach Głuchowo verlassen (von der Kirche aus über die Brücke über Łęcza, ul. Poniatowskiego und weiter die Hauptstraße). Sobald eine scharfe linke Kurve mit einer Brücke direkt dahinter erscheint, soll man einen Wirtschaftsweg nehmen, der auf der rechten Seite auftaucht. Dort soll man parken und weiter zu Fuß gehen. Nach ca. 200 Metern kommt man zu malerischen steilen Böschungen, bewachsen mit großen Eichen, Buchen, Hainbuchen und Kiefern. Die gesamte Strecke ist in eine Richtung 5 km lang und endet im Lemierzyce. Zurück kommt man auf demselben Weg. Für die Strecke braucht man 2-3 Stunden.

Błota Warciańskie • Warthebruch

KOSTRZYN NAD ODRĄ
NARODOWY
UJŚCIE WARTY
KRAJOBRAZOWY
Bory Puszczańskie
Lasy Skwierzyńskie
Krzeszyce
Kłopot
Kłodawa
Kamionka
Dębokierz
Brzozowa
Brzozówka
Jezioro
Kłodawica
Rog
Maszków
Rudna
Czarny Kruk
Kłopotek
Krzywokłacz
Przywidz
Lubniewice
Osiecko
Bledzew
Dąbrówka
Sokola Dąbrowa
Strużyny
Goruńsko
Chycina
Nowa Wieś
Dębowiec
Osieczyce
Kleszczewo
Kursko
Templewo
Pieski
Grochowo
Trzemeszno Lubuskie
Kyi
Wędrzyn
Jamatów
Miechów
Bobrowaj
Trzebów
Radachów
Owinice
Muszkowo
Czarnów
Chartów
Żabice
Stańsk
Górzyca
Spudłów
Owczary
Laski Lubuskie
Sienna
Radówek
Radów
Golice
Lisów
Starków
Kowalów
Stare Biskupice
Sułów
Drzeńsko
Nowe Biskupice
Stanisław
RZEPIN
Gajno
Tamawa Rzepińska
Białice
Rzepinek
Boczów
Nowy Młyn
Lubin
Mierczany
Maczków
Radzików
Gądków Mały
Bargnów
Dąbrów Wielki
Trzesniów
Grzonów
Lubiesza
OŚNO LUBUSKIE
Drogomin
Lubiatów Góra
Wysokie Dęby
Smogóm
Długoszyn
Zubrów
Głisno
SULĘCIN
Brzeźno
Ostrów
Cisowa
Polojcko
Lubień
Rychlik
Turek
Wystok
Przełazie
Małuszów
Grzebów
Walewice
Kowmaty
Dobrowko
Lubiechnia Mała
Lubiechnia Wielka
Lubiechnia Mt.
Manasewo
Lubiechnia
Wielowieś
Zarzyn
Sienkawa
Jemiołów
Łagówek
Łagów
Zaryń
Zamość
Zamek
Pyrzyce
Stary Owczek
Zamko

MIASTECZKA W ZIELENI UKRYTE

OKOLICE LUBNIEWIC, SULĘCINA, OŚNA LUBUSKIEGO I RZEPINA

Charakterystyka krajobrazu. Kraina lasów, czystych jezior i niewielkich miast – perełek architektury. Od północy graniczy z doliną Warty, od zachodu z doliną Odry a od wschodu z doliną Obry. Przesuwając się na południe, teren malowniczo faluje. W jego strukturze zdecydowanie dominują siedliska leśne – to kraina Puszczy Rzepińskiej, Borów Postomskich i Lasów Skwierzyńskich. W tym morzu drzew przycupnęły z rzadka urocze wsie i miasteczka. Istotnym elementem krajobrazu są jeziora. Miejscami wręcz dominują. Ma to miejsce zwłaszcza w okolicy Lubniewic i Ośna Lubuskiego. Ze względu na otaczające je dorodne mieszane lasy, bogatą linię brzegową, tudzież wyspy, jeziora owe należą do bardzo atrakcyjnych krajobrazowo. Pofałdowana przez lodowiec rzeźba terenu przybiera miejscami silnie pagórkowaty charakter. Tak jest w południowej części obszaru, na granicy Łagowskiego Parku Krajobrazowego. Tam wzniesienia przekraczają 200 m n.p.m. (ok. 100 metrów wysokości względnej). Nagromadzenie walorów estetycznych okolic doprowadziło do utworzenia bogatej infrastruktury turystycznej, zwłaszcza sieci szlaków rowerowych. Docierają one do najciekawszych miejsc w okolicy. Co ważniejsze dla turysty, szlaki są zazwyczaj czytelnie oznakowane. Obszar wyróżnia się pod względem infrastruktury rowerowej, zwany jest lubuską stolicą szlaków rowerowych.

KLEINSTÄDTE IM GRÜNEN

IN DER NÄHE VON LUBNIEWICE, SULĘCIN, OŚNO LUBUSKIE UND RZEPIN

Die Landschaft. Ein Land der Wälder, sauberen Seen und Kleinstädte, die Perlen der Architektur sind. Im Norden grenzt es an das Warthetal, im Westen an das Odertal und im Osten an das Obratal. Je weiter nach Süden, desto mehr scheint das Gelände hin und her zu wogen. Es ist vor allem von Wäldern geprägt – es ist das Land des Urwaldes Puszcza Rzepińska, des Nadelwaldes Bory Postomskie und der Wälder Lasy Skwierzyńskie. In diesem Meer von Bäumen werden ab und zu entzückende Dörfer und Kleinstädte wie Inseln sichtbar. Einen wichtigen Bestandteil der Landschaft machen die Seen aus. Manchmal prägen sie das Gelände geradezu. Dies ist vor allem in der Nähe von Lubniewice und Ośno Lubuskie der Fall. Aufgrund der sie umgebenden hochgewachsenen Mischwälder, der abwechslungsreichen Uferlinie und der Inseln sind diese sehen besonders sehenswert. Das wellige Relief, eine Folge der letzten Eiszeit, übergeht manchmal in geradezu hügelige Landschaft. So ist es im südlichen Teil dieses Gebieten, an der Grenze der Landschaftsschutzparks Łagowski Park Krajobrazowy. Dort ragen die Hügel mehr als 2000 m über dem Meeresspiegel hervor (ca. 100 m relative Höhe). Angesichts der Anhäufung der Sehenswürdigkeiten hat man eine vielfältige touristische Infrastruktur entstehen lassen, insbesondere ein Netz von Fahrradrouten. Damit erreicht man die interessantesten Orte in der Gegend. Wichtig ist dabei, dass diese Routen meist gut markiert sind. Das Gebiet zeichnet sich durch die große Menge der den Radlern gewidmeten Einrichtungen aus und wird daher als die Lebuser Hauptstadt der Radrouten bezeichnet.

Jezioro Lubniewsko • See Lubniewsko

Lubniewice • Stadt Lubniewice

MIEJSCA, KTÓRE TRZEBA ZOBACZYĆ

Lubniewice. To niewielkie miasteczko z tytułem „Najbardziej Ekologicznej Gminy w Polsce" jest powszechnie znaną „turystyczną perełką" Ziemi Lubuskiej. Opinię tę zawdzięcza uroczej architekturze, malowniczemu położeniu pomiędzy trzema jeziorami i infrastrukturze turystycznej, atrakcyjnej dla szerokiego wachlarza odbiorców (także dzieci). Aby poznać urodę miasta warto z **rynku** przespacerować się **promenadą** wzdłuż jeziora, po czym **długim mostem** dostać się na przeciwległy brzeg, gdzie znajduje się **park krajobrazowy** z początku XIX wieku, a w nim neorenesansowy **zamek** z 1907 roku. Stamtąd, wracając tym samym mostem i dalej alejką ku górze, turysta zostanie mile zaskoczony utworzonym niedawno **„Parkiem Miłości"**. Nawiązuje on do faktu częstych pobytów (a może przeżycia miłości?) w Lubniewicach Michaliny Wisłockiej, autorki popularnonaukowego bestsellera (7 mln sprzedanych egzemplarzy) „Sztuka Kochania", przełomowej książki, która w latach 70. ub. wieku otworzyła społeczeństwo polskie na sprawy seksu i roli jaką w nim pełnią uczucia. Przy Parku, od strony rynku, mieści się piękna w swej architekturze **chata ryglowa** końca XVIII wieku, w której obecnie mieści się punkt „it" (informacji turystycznej) i księgarnia. Spacerując uliczkami, dostrzec można **gotycki kościół** z XV wieku. Nowymi atrakcjami pozwalającymi poznać okolice są: **Szlak Lubniewickich Legend Lubniewicki Szlak Tradycji Kulturowych**. Są to trasy o długości 40 km, wyposażone w stylową infrastrukturę. Tablice szlaku legend zawierają dwujęzyczne opowieści nawiązujące do historii Ziemi Lubniewickiej. Tablice szlaku tradycji, oprócz okolicznych atrakcji turystycznych zobrazowanych akwarelami, zawierają informacje na temat lokalnych twórców. Szlak to jednocześnie forma zabawy adresowanej do młodszych turystów: wszystkie tablice zawierają hologramy, których odrysowanie na kartce papieru i skompletowanie upoważnia do odbioru (w lubniewickim punkcie „it") Certyfikatu „Odkrywcy gminy Lubniewice". Opisane Szlaki wygrały w 2012 roku tytuł „Lubuskiej Perły Turystycznej". Położenie Lubniewic względem wielu okolicznych walorów (Uroczysko „Lubniewsko", Łagowski Park Krajobrazowy, Obra, itd.) czyni je atrakcyjną bazą wypadową do ich zwiedzenia.

ORTE, DIE MAN GESEHEN HABEN MUSS

Lubniewice. Diese kleine Stadt, ausgezeichnet mit dem Titel der „Ökologischsten Gemeinde in Polen", ist eine breit bekannte „touristische Perle" des Lebuser Landes. Diese Meinung verdankt es der entzückenden Architektur, der pittoresken Lage zwischen drei Seen und der touristischen Infrastruktur, attraktiv für viele Besucher (darunter auch für Kinder). Um die Schönheit der Stadt kennenzulernen, soll man von dem **Markt** aus die **Promenade** das Seeufer entlang gehen, um den über die **lange Brücke** das gegenüberliegende Ufer zu erreichen, auf dem sich ein **Landschaftspark** vom Anfang des 19. Jahrhunderts und darin das **Schloss** im Stil der Neurenaissance von 1907. Kehrt man auf derselben Brücke zurück und begibt man sich weiter mit der kleinen Allee nach oben, so kann man sich durch den vor Kurzen gegründeten **„Park der Liebe"** überraschen lassen. Er knüpft an die häufigen Lubniewice-Besuche (oder vielleicht gar eine Affäre?) von Michalina Wisłocka, Verfasserin des populärwissenschaftlichen Bestsellers (7 Mio. verkaufte Exemplare) „Sztuka kochania" („Ars Amandi"), des bahnbrechenden Buches, das die polnische Gesellschaft in den 70er Jahren des vergangenen Jahrhunderts für Sex und die Rolle der Gefühle dabei geöffnet hat. Am Park, in Richtung Markt, steht ein wunderschönes **Fachwerkhaus** vom Ende des 18. Jahrhunderts, in dem sich heute die touristische Auskunftsstelle und eine Buchhandlung befinden. Bei einem Spaziergang durch die Straßen stößt man auf die **gotische Kirche** aus dem 15. Jh. Weitere Routen, die es erlauben, die Gegend kennenzulernen, sind: **die Route der Lubniewicer Legenden und die Lubniewicer Route der Kulturtraditionen (Szlak Lubniewickich Legend bzw. Lubniewicki Szlak Tradycji Kulturowych).** Es handelt sich um jeweils 40-km lange Strecken mit einer stilvoll eingerichteten Infrastruktur. Auf den Informationstafeln der Legenden-Route kann man in zwei Sprachen verfasste Geschichten lesen, die inhaltlich an die Vergangenheit des Lubniewicer Landes anknüpfen. Die Informationstafeln an der Route der Traditionen sind nicht nur den, mit Tuschzeichnungen abgebildeten Sehenswürdigkeiten gewidmet, sondern enthalten auch Informationen über die hiesigen Künstler. Die Route ist aber gleichzeitig eine Art Spiel, zu dem vor allem die jüngeren Radler eingeladen werden: Sämtliche Tafeln enthalten Hologramme, die, hat man sie alle auf einem Blatt Papier kopiert, berechtigen einen, bei der touristischen Auskunft in Lubniewice das „Zertifikat des Entdeckers der Gemeinde Lubniewice" entgegen zu nehmen. Die oben genannten Routen haben 2012 den Titel „Die Touristische Perle des Lebuser Landes" erhalten. Da Lubniewice in der Nähe von zahlreichen Sehenswürdigkeiten liegt (die Wildnis „Lubniewsko", der Landschaftsschutzpark Łagowski, die Ober usw.), ist es ein guter Ausgangspunkt für die Wanderungen.

Rynek w Lubniewicach • Marktplatz in Lubniewice

Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Uroczysko Lubniewsko". Jary, wąwozy, potoki, strome zbocza porośnięte dorodnymi buczynami z wielkim (240 ha) jeziorem pośrodku. elementami krajobrazu cechuje się Uroczysko. Turystę mile zaskoczy tu nie tylko różnorodność, ale ich skala. Przez Uroczysko bieżą liczne szlaki odkrywające jego urodę, m in. zaprezentowany w podrozdziale „Na rower" szlak niebieski. W części Uroczyska zaprojektowano rezerwat „Lubniewicko – Sulęcińskie Jary". Dojazd do Uroczyska: najdogodniej od Sulęcina przez wieś Żubrów, lub bezpośrednio z Lubniewic. Turyści zainteresowani przyrodą i aktywnym wypoczynkiem na jej łonie powinni poznać **dolinę Lubniewki.** Jej wyjątkowo cenne przyrodniczo i krajobrazowo fragmenty leżą na północ od Lubniewic. Oprócz koryta Lubniewki są to dwa akweny, przez które przepływa: jezioro „Janie" – będące wraz z otaczającymi torfowiskami **rezerwatem** o tej samej nazwie oraz **rozlewisko „Wałdowice"** – przypominające wyglądem las namorzynowy. Obydwa stanowią ważne miejsce życia dla wielu gatunków ptaków wodnych i błotnych. Z Lubniewic przez dolinkę, wokół rezerwatu wiedzie dwunastokilometrowy zielony szlak pieszy i rowerowy o charakterze pętli. Jednak, aby w pełni poznać urodę dolinki warto przespacerować się wzdłuż koryta Lubniewki w dół rzeki od granic rezerwatu „Janie" (dojazd z Lubniewic zielonym szlakiem).

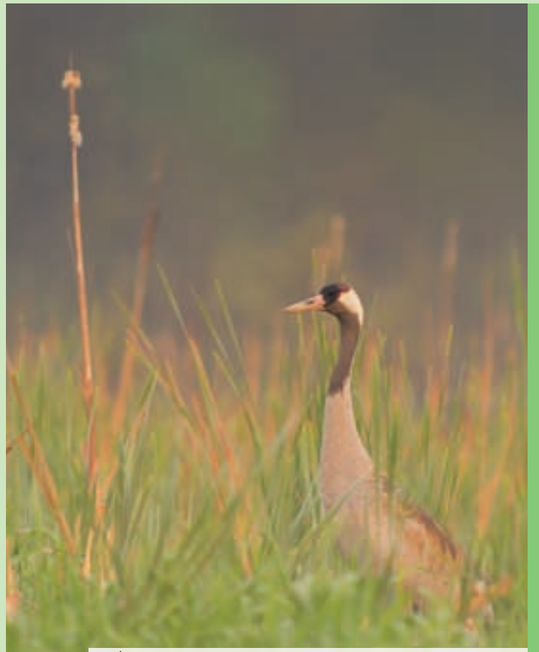

Uroczysko Lubniewsko • Naturschutzgebiet Uroczysko Lubniewsko

Rozlewisko „Waldowice" • Überschwemmungsgebiet „Waldowice"

Das Natur- und Landschaftsgebiet „Uroczysko Lubniewsko". Schluchten, Hohlwege, Bäche, steile Böschungen mit großen Buchen und ein großer (240 ha) See in der Mitte. Dadurch zeichnet sich diese Gegend aus. Der Besucher kann sich nicht nur durch die Vielfalt der Formen überraschen lassen, sondern auch durch ihre Skala. Durch die Wildnis laufen zahlreiche Wander- und Radrouten, auf denen man ihre Schönheit entdecken kann, so etwas die im Abschnitt „Mit dem Fahrrad" beschriebene Blaue Route. In einem Teil dieses Gebietes wurde das Naturschutzgebiet „Lubniewsko- Sulęcińskie Jary" eingerichtet. Wie erreicht man die Wildnis? Am besten von Sulęcin aus, über das Dorf Żubrów oder direkt aus Lubniewice. Wer Gefallen an der Natur und aktiven Erholung in ihrem Schoss findet, soll das **Lubniewka-Tal** kennenlernen. Es handelt sich ein um besonders sehenswürdiges Gebiet nördlich von Lubniewice. Neben dem Bach Lubniewka befinden sich hier zwei weitere Gewässer: der See „Janie", der samt den um ihn herum liegenden Torfmooren ein gleichnamiges **Naturschutzgebiet** bildet, und das **Überschwemmungsgebiet „Wałdowice"** (das an Mangrovenwälder erinnert). Die beiden sind wichtige Lebensräume für viele Wasser- und Stelzvögel. Von Lubniewice aus führt durch das Naturschutzgebiet eine 12 km lange „grüne" Wander- und Radschleife. Um aber die Schönheit des Tales in ihrer Fülle kennenzulernen, soll man die Lubniewska entlang flussabwärts, bis zu den Grenzen des Naturschutzgebietes „Janie" gehen (Zufahrt aus Lubniewice mit der „grünen" Radroute).

Żuraw w rezerwacie Janie • Kranich im Naturschutzgebiet Janie

Meandry Lubniewki • Mäander der Lubniewka

Pałac w Rogach • Schloss in Rogi

Pałac w Gliśnie. Zachowany, okazały pałac z 1793 roku z rozległym parkiem, w którym znajdują się ruiny oraz mauzoleum. W Gliśnie ponadto warto zobaczyć **kościół** z 1830 roku. W okolicy Lubniewic: w Rogach i Jarnatowie znajdują się dwa kolejne pałace otoczone parkami, jednak ich dostępność dla turysty jest obecnie (2012 rok) ograniczona. Sytuacja obiektów może się zmienić – w jednym pałacu trwa remont, w drugim ma miejsce zmiana właściciela, co w przyszłości może wpłynąć na zakres udostępnienia.

Sulęcin – miasto turystyki rowerowej. Bogata sieć infrastruktury adresowanej dla rowerzystów w okolicach Sulęcina zaowocowała nadaniem tej miejscowości tytułu „lubuskiej stolicy szlaków rowerowych". Od kilkunastu lat miasto organizuje Międzynarodowe Zjazdy Cyklistów (Bike Festiwal). Impreza stała się tak popularna, że zwykle bierze w niej udział już ponad tysiąc osób. Festiwal został wyróżniony nadaniem mu tytułu Lubuskiej Perły Turystycznej (patrz podrozdział: „Na rower"). W Sulęcinie uwagę przykuwa **Dom Joannitów** (ul. Młynarska 1). Jest to odrestaurowana klasycystyczna rezydencja dworska zawierająca sale muzealne z ekspozycją pamiątek związanych z Sulęcinem. Między innymi zobaczyć tu można makietę tajnej radzieckiej bazy głowic jądrowych „Wołkodaw". Mieści się tu także **Transgraniczny Punkt Informacji Turystycznej**. Każdy odwiedzający te strony turysta, zwłaszcza rowerzysta, powinien zacząć swą przygodę od wizyty w tym miejscu. Punkt bowiem dysponuje materiałami promocyjnymi (także w języku niemieckim), w tym publikacjami dotyczącymi tutejszej bogatej sieci tras rowerowych. Godziny otwarcia: od poniedziałku do piątku 7.30 – 18.00, sobota: 10.00 – 16.00, tel. 95 755 3760. W centrum miasta warto zobaczyć odbudowany z wojennych zniszczeń **gotycki kościół** wzniesiony pierwotnie przez templariuszy w XIV wieku. Interesujący jest układ urbanistyczny starego miasta z estetycznie zagospodarowanym rynkiem (m.in. Fontanna Dobrosąsiedztwa) i zabytkowymi kamienicami z XVIII i XIX wieku. W Ostrowiu, wiosce zlokalizowanej przy południowej granicy miasta (drogą nr 138, na Torzym) warto zobaczyć gotycki **kościółek z XV wieku**.

„Dom Joannitów" w Sulęcinie • Johanniterhaus in Sulęcin

Fontanna Dobrosąsiedztwa w Sulęcinie • Brunnen der Guten Nachbarschaft in Sulęcin

Schlossanlage in Gliśno. Das gut erhaltene, große Schloss von 1793, mit einem ausgedehnten Park, in dem sich Ruinen und ein Mausoleum befinden. In Glisno soll man außerdem die **Kirche** von 1830 sehen. In der Nähe von Lubniewice: In Rogi und Jarnatów befinden sich zwei weitere Schlösser mit Parkanlagen. Sie dürfen aber zurzeit (2012) von Touristen nur beschränkt besichtigt werden. Dies mag sich aber in Kürze ändern, zumal in einem der Schlösser gerade Renovierungsarbeiten dauern, während der andere gerade seinen Eigentümer wechselt, was sich jeweils auf die Zugänglichkeit ausprägen kann.

Sulęcin – eine Stadt des Fahrradtourismus. Aufgrund der reichen Radinfrastruktur in der Nähe von Sulęcin wurde dieser Ort als „Lebuser Radlerhauptadt" bezeichnet. Hier wird seit fast zwanzig Jahren das Internationale Radlertreffen (Bike Festival) organisiert. Die Veranstaltung ist inzwischen so beliebt, dass daran regelmäßig mehr als 1000 Personen teilnehmen. Das Festival wurde mit der Verleihung des Titels der „Lebuser Touristischen Perle" geehrt (siehe Unterkapitel „Für das Fahrrad"). In Sulęcin wird die Aufmerksamkeit des Besuchers durch das **Johanniterhaus** (ul. Młynarska 10) gefesselt. Es handelt sich um eine restaurierte klassizistische Residenz mit Ausstellungsräumen voller Gegenstände aus der Geschichte von Sulęcin. U. a. kann man hier ein Modell des geheimen sowjetischen Stützpunktes für atomare Sprengköpfe „Wołkodaw" besichtigen. Hier befindet sich auch die **Grenzüberschreitende Touristische Informationsstelle**. Jeder Tourist, insbesondere Radler, der diese Gegenden besucht, soll sein Abenteuer hier anfangen. Die Stelle verfügt nämlich über Informationsmaterial (auch in deutscher Sprache), darunter Veröffentlichungen zu den hier zahlreichen Radrouten. Öffnungszeiten: montags bis freitags: 7.30 – 18.00 Uhr samstags: 10.00 – 16.00 Uhr, Tel. 95 755 3760. Im Stadtzentrum soll man die nach dem Krieg wiederaufgebaute **gotische Kirche** sehen, die ursprünglich von den Templern im 14. Jahrhundert errichtet wurde. Interessant ist die räumliche Anordnung der Altstadt, mit dem schön eingerichteten **Markt** (u. a. dem „Brunnen der Guten Nachbarschaft g) und den historischen Mietshäusern aus dem 18. und 19. Jh. In Ostrów, einem Dorf an der südlichen Stadtgrenze (Straße Nr. 138, Richtung Torzym), soll man die gotische **Kirche aus dem 15. Jh.** besichtigen.

Centrum Sulęcina • Sulęcin Stadtmitte

Uliczki Ośna Lubuskiego • Gassen in Ośno Lubuskie

Ratusz w Ośnie • Rathaus in Ośno

Ośno Lubuskie to jedno z piękniejszych miasteczek Zachodniej Polski. Otoczone jest niemal kompletnymi **murami obronnymi** o długość 1350 metrów. Wzniesiono je z głazów narzutowych i nadbudowano cegłą w drugiej połowie XV wieku. Ich interesującym elementem jest 12 baszt. Wzdłuż murów wiedzie **szlak spacerowy** wyposażony w tablice informacyjne. Najstarszą budowlą Ośna Lubuskiego jest okazały **kościół św. Jakuba** pochodzący z 1298 roku z wysoką, masywną wieżą. Wewnątrz znajduje się m.in. późnorenesansowy **ołtarz** z 1627 roku, kamienna chrzcielnica z 1667 roku i ambona z 1619 roku. W centralnej części rynku znajduje się neogotycki **ratusz** z 1843 roku. Przy wyjeździe w stronę Słubic, na cmentarzu, znajduje się interesująca w swej architekturze późnogotycka **kaplica św. Gertrudy**, pochodząca z XIV wieku. Na uwagę zasługuje układ przestrzenny, który wraz ze wspomnianymi murami obronnymi nadaje mu specyficznej atmosfery „miasteczka zabytkowego". W mieście lub jego bliskim sąsiedztwie znajdują się trzy jeziora. Ich uroda i zagospodarowanie turystyczne stanowią kolejny walor Ośna. Kilka kilometrów na południe od Ośna (w stronę Rzepina) leży niewielki, uroczy **kościółek w Lubiechni Małej.** Wzniesiono go w drugiej połowie XVII wieku. Natomiast kilka kilometrów na zachód od Ośna położony jest **kościół w Radowie.** Niewielki, skromny i jednocześnie piękny w swej bryle kościółek zbudowany z ciosanych kwadrów granitowych. Elementy architektury (zamknięcie okien chóru łukiem półkolistym) wskazują na powstanie świątyni przed 1270 rokiem. Niewyjaśnioną tajemnicą tego kościółka (i kilku innych) są „szachownice" widoczne na niektórych kamieniach zewnętrznych ścian. Wszystkie wymienione walory leżą na trasie opisanej w dziale „Na rower".

Ośno Lubuskie gehört zu den schönsten Städten im Westen Polens. Es ist mit beinahe kompletten **Wehrmauern** von 1350 m umgeben. Sie wurde aus Findlingen errichtet und in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts mit Ziegeln aufgestockt. Sie verfügt über 12 sehenswürdige Basteien. Die Mauer entlang führt eine **Spazierroute** mit Informationstafeln. Das älteste Gebäude von Ośno Lubuskie ist die große **Jakobs-Kirche** von 1298, mit einem hohen, massiven Turm. In ihrem Inneren befindet sich ein **Altar** von 1627, also aus der späten Renaissancezeit, ein steinernes Taufbecken von 1667 und eine Kanzel von 1619. In der Mitte des Marktes steht das neogotische **Rathaus** von 1843. An der Ausfahrtstraße in Richtung Słubice, an dem Friedhof, findet man die architektonisch interessante spätgotische **Gertrude-Kapelle** aus dem 14. Jahrhundert. Bemerkenswert ist die räumliche Anordnung, die samt den oben erwähnten Wehrmauern der Stadt die Atmosphäre einer „historischen Stadt" verleiht. In der Stadt bzw. deren nächsten Umgebung befinden sich drei Seen. Deren Schönheit und touristische Infrastruktur stellen einen weiteren Vorteil von Ośno Lubuskie dar. Mehrere Kilometer südlich von Ośno (in Richtung Rzepin) liegt eine kleine, entzückende **Kirche in Lubiechnia Mała.** Sie wurde in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts errichtet. Einige Kilometer westlich von Ośno liegt die **Kirche in Radów**. Es handelt sich um ein kleines, schlichtes, dabei aber schönes Gebäude aus gehauenen Granitsteinen. Bestimmte Elemente der Architektur (Abschließen des Chors mit einem halbrunden Bogen) weisen darauf hin, dass die Kirche vor 1270 errichtet werden konnte. Ein unaufgeklärtes Geheimnis dieser Kirche (und einer Reihe anderer) bildet das „Schachbrett", das auf einigen Steinen an den Außenwänden zu sehen ist. Alle die oben genannten Sehenswürdigkeiten befinden sich auf der Strecke, die im Abschnitt „Mit dem Fahrrad" dargestellt worden ist.

„Bobrowy Szlak" to bardzo atrakcyjny rekreacyjnie **ogród florystyczny** (głównie dendrologiczny, wyposażony w bogatą infrastrukturę: mostki, ścieżki, kładki wśród mokradeł, wieżę widokową i zagrodę dzików) połączony z trzykilometrowym, niezwykle malowniczym **pieszym szlakiem**. Na jego trasie poznać można urodę rzeczki Ilanki i jej dopływu, zobaczyć okazałe drzewa, w tym jednego z największych w kraju dęba zwanego „Piastem". Dojazd do szlaku jest bardzo łatwy. Wyjeżdżając z centrum **Rzepina** drogą na Urad, po około 4,5 km można dostrzec oznakowany jako „bobrowy" parking. Przy nim znajdują się gry i zabawy o tematyce leśnej oraz infrastruktura w postaci ław, wiat i wigwamów. Z parkingu do ogrodu florystycznego wiedzie ścieżka. Jego zwiedzenie zajmuje dłuższą chwilę, posiada bowiem istny labirynt dróżek. Chcąc pójść dalej „Bobrowym Szlakiem", należy przejść „drabinką" nad ogrodzeniem nieopodal zagrody dzików i udać się wzdłuż rzeczki. Trasa niezwykle urocza. Zwiedzając Bobrowy Szlak, warto zatrzymać się w **Rzepinie**. To niewielkie miasteczko znane jako ważny węzeł kolejowy kryje w sobie sporo uroku. Wizytując w tych stronach warto zobaczyć zbudowany w latach 1882-1883 **ratusz miejski.** Jest on zlokalizowany na miejskim rynku o bardzo czytelnym średniowiecznym rozkładzie ulic. Nieopodal ratusza widnieje okazały **kościół** pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa. Przy rondzie Jana Pawła II w centrum miasta znajduje się odremontowany klasycystyczny budynek z XVIII wieku, pełniący niegdyś funkcję **dworku myśliwskiego**.

Ratusz w Rzepinie • Rathaus in Rzepin

Die „Biberroute" („Bobrowy Szlak") ist ein für die Erholung sehr gut geeigneter **Pflanzengarten** (vor allem mit interessanten Bäumen, sehr gut ausgestattet mit Brücken, Pfaden, Stegen über Sümpfen, einem Aussichtsturm und einem Gehege für Wildschweine), verknüpft mit einem außerordentlich malerischen **Wanderweg**. Hier kann man sich von der Schönheit des Flusses Ilianka und dessen Nebenflüsse bezaubern lassen, die groß gewachsenen Bäume besichtigen, darunter eine der größten Eichen in Polen, „Piast". Die Wanderroute erreicht man sehr einfach. Nachdem man die Stadtmitte von **Rzepin** in Richtung Urad verlassen hat, sieht man nach ca. 4,5 km einen gut markierten „Biber"-Parkplatz. Hier findet man Spiele zum Thema Wald sowie kleine Infrastruktur in Form von Bänken, Überdachungen und Holzzelten. Von dem Parkplatz aus führt ein Pfad zu dem Garten. Diesen zu besichtigen dauert eine Weile, es handelt sich nämlich um ein wahres Labyrinth von Pfaden. Will man die „Biberroute" weiter gehen, so muss man die „Leiter" über dem Zaun in der Nähe des Wildschweingeheges besteigen und den Fluss entlang laufen. Die Route ist wirklich entzückend. Dabei lohnt es die Mühe, auch nach **Rzepin** zu kommen. Diese Kleinstadt ist vor allem durch ihren wichtigen Knotenpunktbahnhof bekannt, sie birgt aber viel Schönheit. Auf jeden Fall ist das **Rathaus** von 1882-1883 sehenswert. Es steht auf dem Markt mit einer sehr klaren mittelalterlichen Anordnung der Straßen. Nebenbei steht die große **Kirche** Heiliges Herz Jesu. Am Platz Johannes Paul II. im Stadtzentrum befindet sich ein restauriertes, klassizistisches Gebäude aus dem 18. Jahrhundert, das einst als **Jägerhof** genutzt war.

„Bobrowy Szlak" • „Der Biberweg"

Centrum Rzepina • Rzepin Stadtmitte

NA ROWER

Opisywany obszar cechuje się bardzo dobrą infrastrukturą do uprawiania turystyki rowerowej. Długość i atrakcyjność tras pozwala na spędzenie nawet dwutygodniowego urlopu „w siodełku". Większość z nich przebiega istniejącymi drogami niskiej kategorii (np. drogami gminnymi), a także duktami leśnymi i drogami polnymi. Ich łączna długość wynosi blisko 400 km. Szlaki łączą takie turystyczne perełki jak Lubniewice, Ośno Lubuskie czy Łagowsko – Sulęciński Park Krajobrazowy. W gęstej sieci szlaków znaleźć tu można także „tematyczne" trasy, jak: „Świętego Jakuba", „Joannitów" itd. Niektóre mają charakter międzynarodowy (R-1 czy nowo utworzony: Beeskow – Friedland – Sulęcin). Ze względu na obszerność tematu poniżej zaprezentowano w formie opisu tylko dwie wybrane trasy. Turysta zainteresowany kontynuacją zwiedzania powinien sięgnąć po specjalistyczną lekturę, np.: mapa „Rowerem i pieszo po Ziemi Sulęcińskiej", mapa „Turystyczne wyprawy po Pojezierzu Lubuskim" oraz przewodnik turystyczny „Uroczysko Lubniewsko". Można je otrzymać w wyżej opisanym Domu Joannitów w Sulęcinie czy punkcie „it" w Lubniewicach. Celem poznania infrastruktury szlaków turystycznych warto skorzystać z interaktywnej mapy znajdującej się na stronie: www.powiatsulecinski.pl i wejść w zakładkę (po prawej stronie) „Przewodnik turystyczny po powiecie".

„Przez Uroczysko Lubniewsko". Łatwa, dobrze oznakowana i bardzo atrakcyjna krajobrazowo trasa o długości około 20 km. Okrąża wielkie jezioro i dociera do najciekawszych miejsc Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego „Uroczysko Lubniewsko". Niemal na całej długości wiedzie niebieskim szlakiem o charakterze pętli. Nawierzchnia twarda, głównie gruntowa i szutrowa. Trasę można rozpocząć od węzła szlaków nieopodal Parku Miłości w Lubniewicach. Trzymając się oznakowań szlaku, należy wyjechać z miasteczka drogą nr 136 na Sulęcin. Po ok. kilometrze, na łuku drogi, należy skręcić w prawo pod wiadukt. Odtąd prostą drogą szlak dociera do Rybakówki i dalej jeziora Lubniewsko. Następnie malowniczą drogą, wśród rosłych buków do Górskiego Młyna (ruiny z XVII wieku) i węzła ze szlakiem czerwonym. Tu warto rozważyć wjazd na szlak czerwony, by po ok. 2 km dotrzeć do wiaduktu. Ten odcinek biegnie stromym zboczem doliny Czerwonego Potoku i jest bardzo malowniczy. Po powrocie do szlaku niebieskiego, po czterystu metrach wspólnego biegu szlak czerwony biegnie prosto a niebieski odbija w prawo. Znowu warto przejechać się czerwonym szlakiem, by po około kilometrze dotrzeć do potężnych wąwozów porośniętych wysokopiennymi buczynami. Widok wąwozów zaskakuje urodą i ogromem! Po powrocie na szlak niebieski biegnie on dalej wąską ścieżką nad jeziorem. Dociera do atrakcyjnego punktu widokowego – „Domku na wodzie". Odtąd trasa przebiegać będzie blisko malowniczego brzegu jeziora aż do szosy jarnatowskiej, na której skręcić należy w prawo do Lubniewic. Opisaną trasę można także dogodnie zwiedzić dojeżdżając z Sulęcina czerwonym szlakiem wzdłuż wspomnianego Czerwonego Potoku.

Turyści wizytujący w Lubniewicach mogą być zainteresowani dwoma kolejnymi szlakami o charakterze pętli. Pierwszy to rowerowy szlak czerwony **wokół jeziora Lubiąż i jeziora Krzywego** (18 km, start z węzła szlaków koło Parku Miłości). Mniej więcej w połowie długości szlaku istnieje możliwość odbicia w krótki 2,5-kilometrowy szlak żółty do pałacu w Rogach. Drugi, to rowerowy szlak zielony wokół **rezerwatu Janie** (12 km, start z węzła szlaków). Obydwa szlaki są nieco trudniejsze od opisanego szlaku niebieskiego, miejscami biegną po wąskich lub piaszczystych drogach, ale rekompensują to pięknem krajobrazu. Podobnie bardzo przyjemnymi trasami rowerowymi są wyżej opisane: Szlak Legend i Szlak Tradycji. W sąsiednim Sulęcinie analogię względem wspomnianych tras stanowią pętle (w sumie sześć) wokół Sulęcina. Prowadzą przez opisane i ukazane obok wąwozy koło Żubrowa, Czerwony Potok czy bardzo malowniczą dolinę Postomii.

MIT DEM FAHRRAD

Diese Gegend ist sehr gut mit der für die Radler hilfreichen Infrastruktur ausgestattet. Angesichts der Länge und der Attraktivität der Strecken kann man sogar zwei Wochen „auf dem Rad" verbringen. Die meisten verlaufen auf vorhandenen Straßen niedriger Klassen (z. B. Gemeindestraßen), aber auch Wald- und Feldwegen. Ihre Gesamtlänge beträgt beinahe 400 km.Durch die Radstrecken werden solche Perlen miteinander verbunden, wie Lubniewice, Ośno Lubuskie oder der Łagowsko-Sulęciński Landschaftspark. Im dichten Netz der Wanderrouten kann man auch solche „thematischen" Strecken finden, wie: „des heiligen Jakob", der „Johanniter" usw. Manche haben einen internationalen Charakter (R-1 oder die neu gebildete Strecke Beeskow – Freiland – Sulęcin). Angesichts der Fülle der Möglichkeiten wurden hier nur zwei ausgewählte Straßen näher dargestellt. Wer Lust auf mehr bekommt, soll nach speziell diesem Gebiet gewidmeten Veröffentlichungen greifen, etwa der Landkarte „Rowerem i pieszo po Ziemi Sulęcińskiej" („Mit dem Rad und zu Fuß durch das Sulęciner Land"), der Landkarte „Turystyczne wyprawy po Pojezierzu Lubuskim" („Als Tourist durch die Seeplatte Lebus") oder dem Reiseführer „Uroczysko Lubniewsko" („Wildnis Lubniewsko"). Sie können in dem oben beschriebenen Johanniterhaus in Sulęcin oder in der touristischen Auskunft in Lubniewice erstehen. Um sich mit der Infrastruktur an den Wander- und Radstrecken bekannt zu machen, kann man die interaktive Landkarte auf der Seite www.powiatsulecinski.pl aufsuchen, wo man den Reiter (rechts): „Przewodnik turystyczny po powiecie" („Reiseführer durch den Landkreis") klicken soll.

„Quer durch Uroczysko Lubniewsko". Eine einfache, gut markierte und landschaftlich sehr attraktive Strecke von ca. 20 km. Sie führt um den großen See herum und erreicht die interessantesten Stellen der Wildnis „Uroczysko Lubniewsko". Fast auf ihrer gesamten Länge folgt sie der blauen Markierung und bildet eine Schleife. Die Straßendecke ist befestigt, es sind meist Wirtschafts- und Schotterwege. Beginnen kann man die Fahrt von dem Knoten mehrerer Routen in der Nähe des Parks der Liebe in Lubniewice aus. Ohne die Markierung aus den Augen zu verlieren, soll man die Straße Nr. 136 in Richtung Sulęcin nehmen. Nach etwa einem Kilometer soll man an einer Kurve nach rechts, unter einen Viadukt einbiegen. Von hier aus fährt man geradeaus nach Rybakówka und weiter zum See Lubniewsko. Anschließend erreicht man, auf einem malerischen Weg unter groß gewachsenen Buchen Górski Młyn (Ruinen aus dem 17. Jahrhundert) und eine Kreuzung mit der roten Wanderroute. In diese Route einzubiegen, um nach etwa 2 km ein Viadukt zu erreichen, ist empfehlenswert. Diese Strecke verläuft an einer steilen Böschung im Tal des Bachs „Czerwony Potok" und ist sehr malerisch. Zurück zur blauen Route befolgt man sie weitere 400 m, wo sie von der bisher parallel verlaufenden und nun geradeaus fortsetzenden roten Route nach rechts abbiegt. Doch es lohnt sich, geradeaus zu fahren, um nach etwa einem Kilometer riesige Schluchten mit hochgewachsenen Buchen zu erreichen. Die Schönheit und Größe dieser Schluchten ist wirklich überwältigend! Dann soll man wieder die blaue Route nehmen, die auf einem schmalen Pfad den See entlang führt. So kommt man zum attraktiven Aussichtspunkt - „Haus auf dem Wasser". Von nun an verläuft die Strecke in der Nähe des schönen Seeufers bis zur Straße nach Jarnatów, wo man rechts nach Lubniewice einbiegen soll. Die Strecke kann auch bequem mit der roten Strecke aus Sulęcin entlang dem oben genannten Bach Czerwony Potok zurückgelegt werden.

Besucher von Lubniewice dürften Interesse an zwei weiteren Schleifen entwickeln. Bei der ersten handelt es sich um die rot markierte Route **um die Seen Lubiąż und Krzywe** (18 km, Start von der Routenkreuzung neben dem Park der Liebe). Ungefähr in der Mitte kann man in eine 2,5 km kurze, gelb markierte Strecke zum Schloss in Rogi abbiegen. Bei der zweiten handelt es sich um eine grün markierte Strecke um das **Naturschutzgebiet Janie** (12 km, derselbe Startpunkt). Die beiden Routen sind etwas schwieriger, als die oben beschriebene blaue Route, sie verlaufen teilweise auf schmalen oder sandigen Wegen, machen das aber durch die schönen Landschaften wett. Sehr bequem sind dafür die oben beschriebenen Strecken: der Legenden und der Tradition. Im benachbarten Sulęcin findet man ähnliche Schleifen (insgesamt 6) rund um diese Stadt. Sie führen durch die hier beschriebenen und abgebildeten Schluchten bei Żubrów, Czerwony Potok oder das malerische Tal von Postomia.

Szlak przez Dolinę Czerwonego Potoku • Wanderweg durch das Tal des Bachs Czerwony Potok

Wąwozy nieopodal Żubrowa • Schluchten bei Żubrów

„Szlak Romański". Pętla o długości około 40 km, którą najlepiej rozpocząć w Rzepinie lub Ośnie Lubuskim (poniższy opis zakłada, że miejscem startu jest Ośno). W większej części biegnie drogami asfaltowymi. Jej zasadniczym walorem są urocze kamienne kościółki o bogatej historii. Z centrum Ośna należy się kierować drogą asfaltową na Słubice. Po około 3 km należy zjechać na miejscowość Świniary, w pobliżu której leży duże i malownicze jezioro Grzybno. Ze Świniar trasa wiedzie główną drogą na zachód (w prawo na nieoznakowanym skrzyżowaniu za wsią) wąską drogą asfaltową do Radowa, gdzie leży pierwszy z **kamiennych kościółków**, następnie drogą nr 139 do Rzepina. Po drodze mijamy dwa kolejne kościółki: w Kowalowie i Drzeńsku. Przed każdym z nich widnieje tablica informacyjna. W Rzepinie, po zwiedzeniu **rynku** należy kierować się drogą nr 134 na Ośno Lubuskie. Po kilku kilometrach, przy niewielkim dworcu kolejowym, należy zjechać w widoczny zjazd na **Lubiechnię Małą.** Znajduje się tam jeden z najpiękniejszych kościółków w okolicy. Z miejscowości tej można wybrać dwie drogi powrotu do Ośna. Dla posiadaczy rowerów szosowych zalecany jest powrót do głównej drogi. Posiadacze rowerów górskich i trekkingowych mogą rozważyć dalszą drogę żółtym szlakiem spod kościółka do oddalonego o 8 km Ośna. Szlak wiedzie wzdłuż bardzo atrakcyjnego jeziora „Czyste Wielkie". Nazwa jeziora jest trafna. Niestety, oznakowania szlaku często znikają z oczu, jednak należy trzymać się zasady „głównej drogi". Możliwości zabłądzenia nie ma, bowiem w odległości około 2 km po obu stronach szlaku biegną równoległe drogi asfaltowe do Ośna. Istnieje jeszcze jedna opcja dojazdu z Rzepina – przez Starościn. Jest to piętnastokilometrowa malownicza trasa, wzdłuż szerokiej doliny Ilanki, częściowo po asfalcie, częściowo po komfortowej drodze szutrowej. W tym przypadku z Rzepina także należy wyjechać drogą nr 134 na Ośno, by po około 2 km zjechać z niej w prawo na Starościn. Przejeżdża się wówczas malowniczą dolinę Ilanki w poprzek. Po dojechaniu do wsi, kierować się należy w lewo, główną drogą, która po ok. kilometrze staje się szutrową. Po drodze mija się atrakcyjnie architektonicznie budynki i dziedziniec Technikum Leśnego w Starościnie.

„Szlak Romański" („Romanische Route"). Eine Schleife von 40 km Länge, die man am besten in Rzepin oder Ośno Lubuskie beginnt (hier wird von einem Start in Ośno ausgegangen). Sie führt vor allem auf asphaltierten Straßen. Sehenswert ist sie vornehmlich wegen der entzückenden alten Steinkirchen. Von der Stadtmitte in Ośno richtet man sich auf die asphaltierte Straße nach Słubice. Nach etwa 3 km biegt man in Richtung Świniary ab, einem Ort mit dem großen und malerischen See Grzybno. Von Świniary aus führt die Hauptstraße nach Westen (an der nicht markierten Kreuzung hinter dem Dorf nach rechts), eine schmale asphaltierte Straße nach Radów, wo die erste der **Steinkirchen** steht, dann auf der Straße Nr. 139 nach Rzepin. Unterwegs fährt man an zwei weiteren Kirchen vorbei: in Kowalów und in Drzeńsk. An beiden steht eine Informationstafel. Nachdem man den **Markt** in Rzepin besichtigt hat, soll man die Straße Nr. 134 nach Ośno Lubuskie nehmen. Nach einigen Kilometern biegt man an einem kleinen Bahnhof in die markierte Straße nach **Lubiechnia Mała** ab. Dort befindet sich eine der schönsten Kirchen in der Gegend. Von diesem Ort aus kann man einen von zwei Rückwegen nach Ośno wählen. Hat man ein Rennrad, so soll man lieber wieder die Hauptstraße nahmen. Besitzer von Reise- und Bergrädern können eine Fortsetzung auf der gelb markierten Strecke von der Kirche aus in das 8 km entfernte Ośno berücksichtigen. Die Strecke führt an dem sehr schönen See „Czyste Wielkie" vorbei. Der Name des Sees (etwa: „Der Große Saubere See") ist triftig. Die Markierung ist nicht immer leicht zu finden, man soll doch grundsätzlich den „Hauptpfad" befolgen. Verlieren kann man sich kaum, denn auf beiden Seiten verlaufen ca. 2 km weiter parallele asphaltierte Straßen nach Ośno. Von Rzepin aus kann man allerdings noch eine dritte Strecke nehmen: über Starościn. Es ist eine 15 km lange, malerische Strecke, vorbei am breiten Tal der Ilianka, teilweise auf Asphalt, teilweise auf einer komfortablen Schotterstraße. In diesem Fall soll man Rzepin auch auf der Straße 134 in Richtung Ośno verlassen, um nach ca. 2 km nach rechts in Richtung Starościn einzubiegen. Dann fährt man das malerische Ilianka-Tal quer durch. Nachdem man im Dorf angekommen ist, richtet man sich nach links, zur Hauptstraße, die nach etwa einem Kilometer zu einem Schotterweg wird. Unterwegs sieht man die sehenswerten Gebäude und den Hof der Oberschule für Waldwirtschaft in Starościn.

Kościół w Radowie • Kirche in Radów

Kościół w Lubiechni Małej • Kirche in Lubiechnia Mała

NA KAJAK

Lubniewka. Spływ tą rzeczką bywa możliwy tylko przy wyższych stanach wód. Stąd zalecanym czasem są miesiące wiosenne. Najatrakcyjniejsza dla kajakarza część rzeki wije się na północ od Lubniewic, od rezerwatu Janie po „Rozlewisko Wałdowickie". Dolinka jest tam bardzo malownicza a Rozlewisko stwarza niezwykłe wrażenie lasu namorzynowego. Dzieje się tak w wyniku podtopienia setek hektarów lasu, stąd miejscami spływ odbywa się klucząc między drzewami. W pobliżu, nieopodal Lubniewki (10 km na wschód) płynie jedna z najatrakcyjniejszych rzek kajakowych w kraju. Trasę kajakową Obrą opisano w następnym rozdziale.

Ilanka. Tą malowniczą rzeczkąo średniej szerokości 3 – 5 metrów i głębokości kilkudziesięciu cm wiedzie szlak kajakowy. Jako nizinny jest łatwy, lecz ze względu na liczne przeszkody bywa uciążliwy. Rekompensatą za trudy są wrażenia estetyczne. Spływ można rozpocząć z mostu koło Bielic, by w ciągu dwóch dni dotrzeć do ujścia.

MIT DEM BOOT

Lubniewka. Dieser Fluss ist nur bei höherem Wasserstand befahrbar. Deswegen soll man dafür den Frühling auswählen. Für die Paddler soll der Teil des Flusses nördlich von Lubniewice sein, vom Naturschutzgebiet Janie aus bis zum „Rozlewisko Wałdowickie". Das Tal dort ist sehr malerisch und das Überschwemmungsgebiet scheint ein Mangrovenwald nachzuahmen. Dies ist eine Folge der Überschwemmung von Hunderten von Hektar Wald, sodass man manchmal Haken zwischen den Bäumen schlagen muss. In der Nähe von Lubniewka (10 km weiter östlich) fließt einer der für die Paddler interessantesten Flüsse in Polen. Die Paddelstrecke auf der Obra wurde im folgenden Kapitel beschrieben.

Ilanka. Dieser malerische Fluss, durchschnittlich etwa 3-5 m breit und bis zu 100 cm tief, wird als eine Paddelroute genutzt. Er fließt auf einer Niederung und ist daher leicht, doch kann wegen zahlreicher Hindernisse beschwerlich werden. Eine Wiedergutmachung erhält man in Form ästhetischer Eindrücke. Die Fahrt kann man von der Brücke bei Bielice beginnen, um nach etwa zwei Tagen an die Mündung zu gelangen.

GORZÓW WIELKOPOLSKI I OKOLICE

DIE STADT GORZÓW UND IHRE UMGEBUNG

GORZÓW WIELKOPOLSKI I OKOLICE

LUBISZYN, KŁODAWA, SANTOK I DESZCZNO

Charakterystyka krajobrazu. Gorzów rozgościł się zarówno na malowniczych pagórkach krawędzi i stoku Pradoliny jak i na jej dnie, przekraczając Wartę. Miasto otaczają kilkukilometrowym pierścieniem użytki rolnicze: od północy pofalowane pola, od południa równinne łąki. Dalej w krajobrazie dominują siedliska leśne, na północy bukowo-sosnowe lasy mieszane Puszczy Gorzowskiej, na południu bory sosnowe Lasów Skwierzyńskich. W miarę oddalania się od miasta zagęszczenie ludzkich osad maleje, by ustąpić w strukturze krajobrazu siedliskom przyrodniczym. W tym sensie Gorzów jest jak wyspa otoczona pięknym i cennym światem przyrody.

DIE STADT GORZÓW UND IHRE UMGEBUNG

LUBISZYN, KŁODAWA, SANTOK UND DESZCZNO

Die Landschaft. Gorzów hat sich sowohl auf den malerischen Hügeln am Rande und an der Böschung des Urstromtals als auch auf dessen Boden breitgemacht und die Warthe überquert. Um die Stadt erstreckt sich in einem mehrere Kilometer breiten Ring Ackerland: im Norden wellige Felder, im Süden flache Wiesen. Weiter wird die Landschaft von Wäldern geprägt, im Norden gemischte Buchen- und Kiefernwälder des Urwaldes Puszcza Gorzowska, im Süden Kiefernwälder Skwierzyńskie. Je mehr man sich von der Stadt entfernt, umso weniger menschliche Siedlungen anzutreffen sind, bis sie beinahe ausschließlich natürlichen Lebensräumen weichen. In diesem Sinne ist Gorzów wie eine Insel inmitten einer schönen und wertvollen Naturwelt.

Panorama miasta z punktu widokowego „Infoglob" • Blick auf Gorzów vom Aussichtspunkt „Infoglob"

MIEJSCA, KTÓRE TRZEBA ZOBACZYĆ

Gorzów Wielkopolski. Jedna z dwóch stolic województwa i największe jego miasto. Podobnie jak wiele miast Zachodniej Polski, tak i Gorzów od kilku lat przeżywa swój renesans. Po destruktywnym piętnie wojny i socjalistycznej myśli technologicznej nastąpił tu czas rozwoju na wielu płaszczyznach. Uroda miasta rośnie z dnia na dzień. W jego krajobrazie pojawiły się architektoniczne akcenty określające tożsamość. Nawiązują one zarówno do historii jak i geograficznego położenia. Dlatego dziś, nie tylko pojedyncze, zabytkowe obiekty, ale wizerunek miasta staje się atrakcją turystyczną. Warto dodać, że Gorzów zgromadził przez dziesięciolecia zdeterminowaną grupę swych entuzjastów, którzy popularyzują jego historię, urodę, inicjują i rozwijają współpracę z dawnymi gospodarzami itd. W efekcie tych działań pojawiło się m.in. wiele intrygujących publikacji, w tym adresowanych do turysty. Gorzów jest miastem o znacznej powierzchni, a wiele jego miejsc jest godnych uwagi. Poniżej opisano w skrócie tylko kilka najważniejszych atrakcji leżących w bliskim sąsiedztwie, co pozwoli turyście na stosunkowo szybkie i wygodne zwiedzanie.

ORTE, DIE MAN GESEHEN HABEN MUSS

Gorzów Wielkopolski. Eine der zwei Hauptstädte der Woiwodschaft und deren größte Stadt. Wie auch viele andere Städte Westpolens erlebt auch sie seit mehreren Jahren ihre Renaissance. Nachdem die destruktiven Folgen des Krieges und des sozialistischen technischen Gedankens überwunden worden sind, konnte der Pfad der Entwicklung auf vielen Ebenen betreten werden. Die Stadt wird von Tag zu Tag schöner. Es gibt immer mehr Elemente der Stadtmöblierung, die auf die Identität von Gorzów hinweisen. Sie knüpfen sowohl an die Geschichte als auch an die geografische Lage der Stadt an. Deswegen werden heute nicht mehr nur einzelne Denkmäler zu Anziehungspunkten, sondern das Bild der Stadt als Ganzes. Man soll dabei hinzufügen, dass Gorzów es in den letzten Jahrzehnten vermochte, um sich eine Gruppe von Enthusiasten zu sammeln, die seine Geschichte und Schönheit bekannt machen, die Zusammenarbeit mit den Vorkriegseinwohnern eingeleitet haben und fortsetzen usw. Infolgedessen konnte eine Reihe von interessanten Veröffentlichungen verbreitet werden, darunter jene für die Touristen. Gorzów hat eine verhältnismäßig große Fläche und viele Sehenswürdigkeiten. Unten wurde in Kürze auf die wichtigsten, nah aneinander liegenden hingewiesen, sodass der Besucher sie schnell und bequem besichtigen kann.

Najbardziej charakterystyczną i najłatwiejszą do zlokalizowania budowlą Gorzowa jest górująca nad nim od stuleci **katedra.** To imponująca, wczesnogotycka bryła,łącząca funkcje sakralne i obronne. Została wzniesiona z palonej cegły na fundamencie z kamienia w drugiej poł. XIII wieku i od tego czasu niewiele się zmieniła. elementem kościoła jest pięciokondygnacyjna masywna wieża, z głównym wejściem do świątyni. W górnej kondygnacji wieży zasiadali niegdyś strażnicy obserwujący okolicę. Wnętrze ulegało kilkukrotnym zmianom. Do dziś, ze starszego wyposażenia zachowały się rzeźby na belce tęczowej i tryptyk ze sceną ukrzyżowania w części centralnej. Do katedry przylega niewielki **Stary Rynek** piękną **fontanną**, symbolizującą pracowitość mieszczan. Warto przespacerować się wzdłuż odrestaurowanych kamienic, po czym udać się w stronę rzeki. Wzdłuż niej leży **bulwar** – ciekawie zaprojektowana i estetycznie wykonana promenada nad Wartą, która ma postać trzypoziomowej zabudowy nabrzeża obejmującej przystań dla niewielkich statków, tarasy widokowe oraz ciąg spacerowy. Na bulwarze wiele atrakcji: sztuczna plaża, restauracyjki (w tym pływająca na barce), plac zabaw, fontanny, woliera z ptakami, zegar słoneczny itp. Odbywają się tu miejskie imprezy. W roku 2011 gorzowski bulwar otrzymał główną nagrodę w konkursie „Polska Pięknieje – 7 Cudów Funduszy Europejskich". W połowie promenady Wartę przecina atrakcyjny w swym wyglądzie **Most Staromiejski**. Został wyremontowany tak, by nawiązać architekturą do dawnego, zniszczonego podczas wojny. Dlatego uwagę przykuwają latarnie, kute balustrady oraz osiem balkoników widokowych. Schodząc z mostu, po jego zachodniej (prawej idąc od strony bulwaru) stronie znajduje się duży szachulcowy budynek **Spichlerza.** Obiekt ten został wzniesiony w 1763 roku na cele związane z żeglugą i handlem na drogach wodnych Europy. Imponująca jest konstrukcja obiektu, opiera się bowiem w całości na

Das offensichtliche, leicht zu findende Wahrzeichen der Stadt ist der darüber seit Jahren hervorragende **Dom.** Es handelt sich um ein beeindruckendes frühgotisches Gebäude, das sakrale und Verteidigungsfunktionen verbindet. Sie wurde aus Brennziegeln auf steinernem Fundament in der 2. Hälfte des 13. Jahrhunderts errichtet und hat sich seitdem nur wenig verändert. Prägend für das Aussehen des Bauwerkes ist der fünf Stöcke hoher massiver Turm mit dem Haupteingang. Auf dem höchsten Stockwerk saßen einst Wächter, die die Gegend beobachteten. Der Innenraum der Kirche wurde mehrmals verändert. Von der alten Einrichtung sind die Skulpturen auf dem Bogenbalken und ein Triptychon mit der Kreuzigung im mittleren Teil erhalten geblieben. An den Dom schmiegt sich der kleine **Alte Markt** mit dem **Paucksch-Brunnen,** der die Arbeitsamkeit der Stadtbürger symbolisiert. Es lohnt sich, die restaurierten Mietshäuser zu besichtigen und dann sich zu dem Fluss zu begeben. An dessen Ufer befindet sich ein **Boulevard** – eine interessant geplante und schön ausgeführte Promenade an der Warthe. Sie hat die Form einer dreistufigen Bebauung des Ufers, samt einer Anlegestelle für kleine Schiffe, Aussichtsterrassen und eine Spazierstrecke. Auf dem Boulevard selbst findet man viel Interessantes: einen künstlichen Strand, Restaurants (darunter eines auf einem Kahn), einen Spielplatz für Kinder, Brunnen, ein Vogelhaus, eine Sonnenuhr usw. Hier finden städtische Veranstaltungen statt. Im Jahre 2011 erhielt der Gorzower Boulevard den Hauptpreis im Wettbewerb „Polen wird schöner - 7 Wunder der Europäischen Fonds". In der Mitte der Promenade wird die Warthe von der ansehnlichen **Altstadt-Brücke** überquert. Sie wurde renoviert, um architektonisch an die alte, während des Krieges zerstörte Brücke anzuknüpfen. Und so ziehen sie stilvollen Laternen, die geschmiedeten Geländer und ach Aussichtsbalkons die Aufmerksamkeit der Beobachter an. Verlässt man die Brücke, so findet man auf ihrer westlichen (vom Boulevard her gesehen rechten) Seite das Fachwerkgebäude des alten **Speichers.** Das Objekt wurde 1763 errichtet, um die Binnenschifffahrt und den Handel auf den Wasserstraßen Europas zu

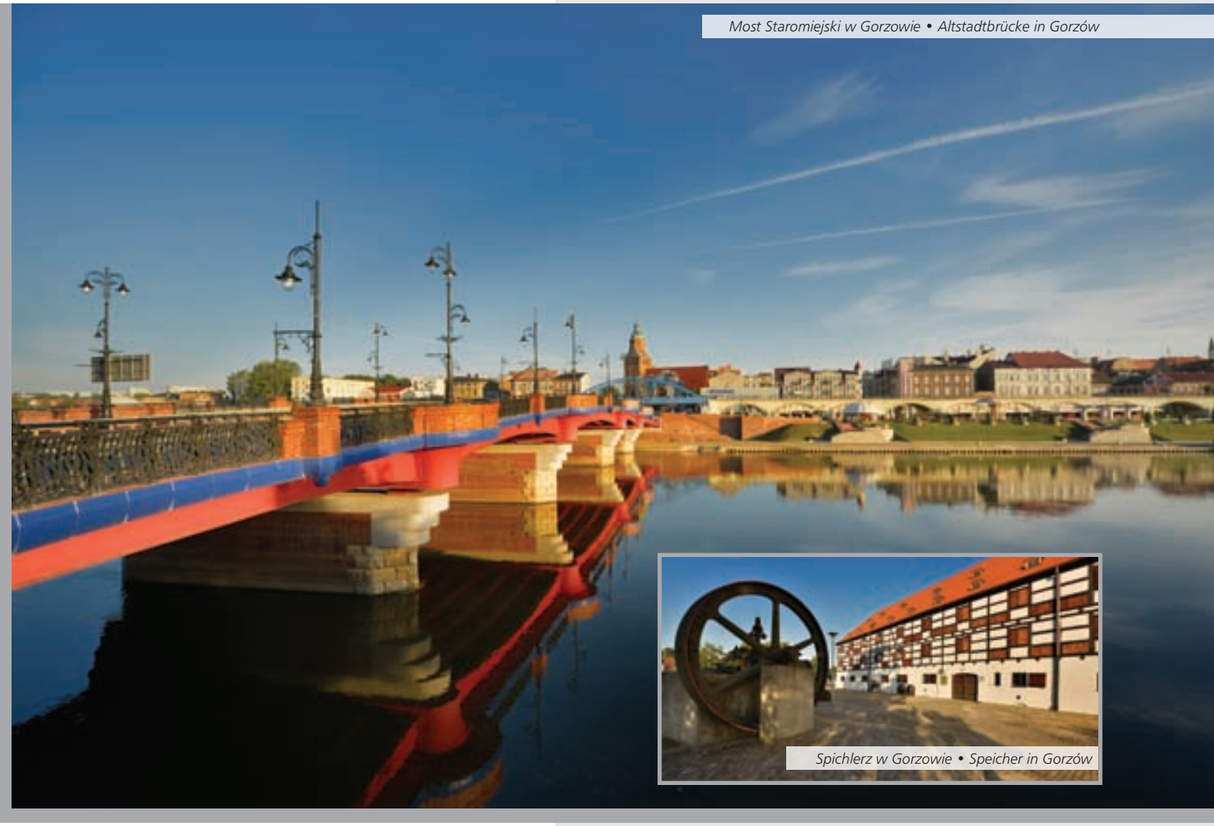
Na Starym Rynku • Der Alte Markt

Gorzowski Bulwar • Das Boulevard in Gorzów

Balkony widokowe wzdłuż Bulwaru • Aussichtsbalkons am Boulevard

Most Staromiejski w Gorzowie • Altstadtbrücke in Gorzów

Spichlerz w Gorzowie • Speicher in Gorzów

masywnych drewnianych słupach. Ściany zewnętrzne spichlerza zbudowano w technice ryglowej, co dodaje budynkowi charakterystycznej urody. W ostatnich latach obiekt przechodził remont. Dziś pełni funkcję oddziału Lubuskiego Muzeum im. Jana Dekerta. W Spichlerzu można obejrzeć m.in. ekspozycję „Dzieje Gorzowa. Od pradziejów do współczesności". Z muzeum warto udać się do widocznej u nasady mostu konstrukcji zwanej **„Infoglob"**. W podziemnym przejściu, pod rondem, znajduje się wejście na punkt widokowy, skąd roztacza się piękna panorama miasta.

Wizytując w Gorzowie warto przespacerować się ulicą Chrobrego w kierunku północnym od katedry, z niej wejść w ul. Łokietka, by obejrzeć zabytkowe **odnowione kamienice**, nieco dalej od ulicy Chrobrego odchodzi poprzecznie ul. 30 Stycznia, gdzie mieści się zabytkowa **eklektyczna willa**, wybudowana około 1900 roku, należąca niegdyś do przemysłowca, społecznika i filantropa Maksa Bahra. W drodze powrotnej warto skręcić w uliczkę Wełniany Rynek, przy której stoi wierna rekonstrukcja dawnego tramwaju z 1899 roku, pełniąca dziś funkcję punktu informacji turystycznej. Nieopodal, przy ul. Zabytkowej widnieją pozostałości **średniowiecznych murów obronnych.**

bedienen. Beeindruckend ist die Konstruktion des Gebäudes, die sich voll auf massive Holzsäulen stützt. Die Außenwände wurden in der Fachwerktechnik errichtet, was dem Bauwerk sein charakteristisches Aussehen verleiht. In den letzten Jahren wurde es renoviert. Heute wird es als Filiale des Lebuser Jan-Dekert-Museums genutzt. Im Speicher kann man u. a. die Ausstellung „Geschichte von Gorzów. Von den Urzeiten bis zur Gegenwart" besichtigen. Nachdem man das Museum verlassen hat, kann man die vor der Brücke stehende Konstruktion betreten, die als **„Infoglob"** bekannt ist. In der Unterführung, unter dem Kreisverkehr, befindet sich der Eingang zu einem Aussichtspunkt, von wo aus man das schöne Stadtpanorama bewundern kann.

Einmal in Gorzów soll man die ul. Chrobrego in nördlicher Richtung, von dem Dom aus, spazieren gehen, dann in die ul. Łokietka einbiegen, um die **renovierten Mietshäuser** zu besichtigen; etwas weiter geht von der ul. Chrobrego die ul. 30 Stycznia schräg ab, wo sich **eine eklektische Villa** befindet, errichtet ca. 1900 für den Industriellen und Menschenfreund Max Bahr. Zurück im Stadtzentrum soll man in die kleine Straße Wełniany Rynek einbiegen, auf der eine treue Kopie einer Straßenbahn von 1899 steht, in der man heute touristische Auskunft bekommt. In der Nähe, in der ul. Zabytkowa, stehen Überreste der **mittelalterlichen Wehrmauern**.

Puszcza Gorzowska to atrakcyjny, rekreacyjnie duży kompleks leśny cechujący się dużym stopniem naturalności. W strukturze drzewostanu dominują lasy liściaste i bory mieszane. Urodą wyróżniają się lasy bukowe, które rosnąc na pofalowanych terenach wokół jezior i wzdłuż cieków, tworzą miły dla oka krajobraz. Większa część Puszczy została objęta ochroną w postaci Barlinecko-Gorzowskiego Parku Krajobrazowego. Prawdziwymi perełkami przyrody są jej rezerwaty. Kilka z nich przedstawiono poniżej. Przez Puszczę wytyczono szereg szlaków turystycznych. Przykładowe trasy opisano poniżej, w obecnym i następnym rozdziale.
Rezerwat „Wilanów" o powierzchni ok. 67ha chroni obszar naturalnego lasu mieszanego. Urozmaicona rzeźba terenu, z jeziorem i stromymi zboczami rzeczki Pełcz, decyduje o wysokich walorach krajobrazowych i zmienności drzewostanów. Dominują tu **imponujących rozmiarów buki i dęby,** których wiek szacuje się na 200 – 300 lat, a obwody pnia od 240 do 450 centymetrów. Ich wielkość nadaje rezerwatowi charakter lasu puszczańskiego. W zagłębieniach terenu spotkać można brzezinę bagienną z brzozą omszoną i kępami mchów torfowców. By zwiedzić rezerwat najlepiej dojechać do wsi Wilanów, skręcić w jej centrum w podporządkowaną drogę na południe (w lewo jeśli turysta jedzie od Wielisławic), dojechać do ostatnich zabudowań i udać się dalej spacerem leśną drogą.

Der Urwald Puszcza Gorzowska ist ein attraktives Waldgebiet, mit nur wenig menschlichen Eingriffen. Es handelt sich vorwiegend um Laub- und Mischwälder. Besonders schön sind die Buchenwälder auf den welligen Gebieten und Seen herum, die eine dem Auge wohltuende Landschaft bilden. Der Großteil des Urwaldes wird im Rahmen des Barlinecko-Gorzowski Landschaftsschutzpark geschützt. Wahre Perlen der Natur sind dabei die Naturschutzgebiete. Einige von ihnen werden unten aufgezählt. Durch den Urwald führen zahlreiche Wanderrouten. Einige von ihnen wurden unten beschrieben, in diesem und im darauf folgenden Kapitel.
Das **Naturschutzgebiet „Wilanów"** von ca. 67 ha Fläche schützt einen natürlichen Mischwald. Es zeichnet sich durch ein abwechslungsreiches Relief, mit einem See und steilen Abhängen des Flusses Pełcz aus, was der Landschaft eine hohe Ästhetik verleiht und eine Vielfalt der Baumarten zur Folge hat. Es herrschen hier **durch ihre Größe beeindruckende Buchen und Eichen**, deren Alter auf 200-300 Jahre geschätzt wird und der Umfang 240 bis 450 Zentimeter beträgt. Durch ihre Größe wird dem Wald der Charakter eines Urwaldes verliehen. In den Schluchten findet man Moor-Birken und Torfmoos. Um das Naturschutzgebiet zu besichtigen, kommt man am besten in das Dorf Wilanów, biegt in dessen Zentrum in eine nachrangige Straße nach Süden (also nach links, wenn man von Wielisławice aus fährt). Dort kommt man zu den letzten Gebäuden und geht weiter auf dem Waldweg zu Fuß.

Rezerwat „Rzeka Przyłężek" • Naturschutzgebiet „Rzeka Przyłężek"

Rezerwat „Wilanów" • Naturschutzgebiet „Wilanów"

Rezerwat „Rzeka Przyłężek" o powierzchni 35 ha chroni tarliska oraz miejsce rozwoju pstrąga potokowego i głowacza białopłetwego. Chroniona rzeczka Przyłężek niesie czyste i nasycone tlenem wody. Na zboczach wzdłuż rzeki rosną dorodne, ponad stuletnie drzewostany bukowe. Zwiedzanie rezerwatu najlepiej zaplanować jako spacer po leśnej drodze z Wilanowa do Przyłęgu z mostkiem na rzece jako punktem startu. Warto także udać się drogą na północ (jadąc od Wilanowa w prawo od tablicy rezerwatowej) do malowniczego **jeziorka Przyłężek.**

Rezerwat „Zdroiskie Buki" o powierzchni 57 ha chroni fragment naturalnego lasu mieszanego z dominacją buczyny pomorskiej w niezwykle malowniczym krajobrazie **głębokiego, krętego i stromego wąwozu** wyżłobionego przez rzekę Santoczna. Na jego zboczach przeważają imponujących rozmiarów drzewa w wieku nawet 200 lat. Obszar rezerwatu stanowi ciągły pas po obu stronach rzeki o łącznej długości ok. 5 km i szerokości od 50 do 370 m. By zwiedzić rezerwat, najlepiej dojechać do południowego krańca wsi Zdroisko (jadąc od Gorzowa zjazd w prawo z drogi nr 22). Stamtąd należy udać się pieszo lub rowerem drogą wzdłuż granic rezerwatu. Opisane wyżej rezerwaty leżą blisko siebie, więc można ich zwiedzanie połączyć w **całodniową, bardzo atrakcyjną krajobrazowo, wycieczkę**.

Im Naturschutzgebiet „Rzeka Przyłężek" („Fluss Przyłężek") von 35 ha Fläche werden Laichorte und Lebensräume der Bachforellen und Groppen geschützt. Der geschützte Fluss Przyłężek führt sauberes und sauerstoffgesättigtes Wasser. An den Böschungen, den Fluss entlang, wachsen große, über einhundertjährige Buchen. Die Besichtigung des Naturschutzgebietes plant man am besten als einen Spaziergang auf dem Weg aus Wilanów nach Przyłęg mit der Brücke als Ausgangspunkt. Es lohnt auch, den Weg nach Norden zu nehmen (von Wilanów her bei der Informationstafel der Naturschutzgebietes nach rechts), zu dem malerischen **kleinen See Przyłężek**.

Das Naturschutzgebiet „Zdroiskie Buki" („Die Buchen von Zdroisk"), 75,57 ha, wurde geschaffen, um einen Abschnitt eines natürlichen Mischwaldes zu schützen, mit Buchen in der außerordentlich malerischen Landschaft der **tiefen, kurvigen und steifen Schlucht**, die von dem Fluss Santoczna gebildet wurde. An ihren Böschungen herrschen beeindruckende Bäume in einem Alter von bis zu 200 Jahren vor. Bei dem Naturschutzgebiet handelt es sich um einen Streifen auf den beiden Seiten des Flusses, 5 km lang und 50-370 m breit. Um das Naturschutzgebiet zu besichtigen, kommt man am besten zum südlichen Ende des Dorfes Zdroisko (von Gorzów aus nach rechts von der Straße Nr. 22). Von dort aus begibt man sich zu Fuß oder mit dem Fahrrad die Grenzen des Naturschutzgebietes entlang. Die oben genannten Naturschutzgebiete liegen in einer kleinen Entfernung voneinander, sodass man sie **an einem Tag, im Rahmen eines landschaftlich attraktiven Ausflugs** besuchen kann.

Rezerwat „Zdroiskie Buki" • Naturschutzgebiet „Zdroiskie Buki"

Rezerwat „Zdroiskie Buki" • Naturschutzgebiet „Zdroiskie Buki"

Santok. Miejscowość wielkiej urody i intrygującej historii. Urodę zawdzięcza położeniu u podnóża bardzo malowniczego fragmentu stoku Pradoliny a bogatą historię położeniu u ujścia Noteci do Warty. Podobnie jak wzmiankowany Szydłów czy Kostrzyn, tak samo Santok, leżąc u zbiegu dwóch większych rzek miał w przeszłości istotne znaczenie militarne i gospodarcze. Już w VII wieku istniał tu gród. Później, od wieku X, był to jeden z najważniejszych grodów obronnych północno-zachodnich kresów ziem polskich. Od początku XII wieku był kasztelanią. W ciągu wieków o Santok toczyły się zacięte walki, wielokrotnie był niszczony i odbudowywany. Do dziś zachowało się tu sporo cennych zabytków. Należą do nich: **szachulcowe domy** (najstarszy z 1825 roku), **szachulcowa dzwonnica** z 1764 roku położona przy ulicy Gorzowskiej (głównej w kierunku Czechowa). Nieopodal niej, na ulicy Wodnej 4, znajduje się **muzeum** eksponujące wystawę: „Dzieje Grodu w Santoku". W pobliżu muzeum, w malowniczym wąwozie, którego ujście dociera do ulicy Gorzowskiej znajduje się **neogotycki kościół** z 1858 roku. Tuż za nim odbija w bok szlak niebieski, wiodący na krawędź wysoczyzny. Rozlega się tam **malowniczy widok**. Aby był jeszcze pełniejszy, warto podejść pod widoczną z daleka **kamienną wieżę widokową,** wybudowaną w 1934 roku. Wieża jest własnością prywatną gorzowskiego artysty i podróżnika. Jej zwiedzenie jest możliwe za zgodą i w obecności właściciela. Nieopodal muzeum znajduje się zejście do promu, który dowozi turystów na sąsiedni brzeg Warty, w pobliże **średniowiecznego grodziska**. Można stamtąd podziwiać widok na stok Pradoliny oraz zwiedzić rezerwat Santockie Zakole. Atrakcyjny widok na miejscowość rozpościera się z mostu drogowego. Santok posiada przystań portową i spacerową promenadę nad Wartą.

Ujście Noteci • Netzemündung

Santok. Ein wunderschöner Ort mit einer besonderen Geschichte. Seine Schönheit verdankt er der Lage am Fuße eines sehr malerischen Abschnitts des Urstromtals, seine reiche Geschichte - der Lage an der Mündung der Netze in die Warthe. Wie das oben erwähnte Szydłów oder Kostrzyn, liegt auch Santok am Zusammentreffen zweier großer Flüsse, was in der Vergangenheit von einer großen militärischen und wirtschaftlichen Bedeutung war. Schon im 7. Jahrhundert stand hier eine Burg. Später, im 10. Jahrhundert, hatten wir hier mit einer der wichtigsten Wehrburgen an der nordwestlichen Grenze Polens zu tun. Seit dem 12. Jahrhundert war es eine Kastellanei. In den Jahrhunderten wurden um Santok verbissene Kämpfe ausgetragen, es wurde mehrmals zerstört und wieder aufgebaut. Bis heute sind hier viele zahlreiche Denkmäler erhalten geblieben. Dazu gehören: **Fachwerkhäuser** (das älteste von 1825), ein **Fachwerk-Glockenturm** von 1764 in der ul. Gorzowska (die Hauptstraße in Richtung Czechów). In der Nähe, in der ul. Wodna 4, befindet sich das **Museum** mit der Ausstellung „Die Geschichte der Burg in Santok". In der Nähe des Museums, in einer malerischen Schlucht, die bis zu der ul. Gorzowska reicht, steht eine **neugotische Kirche** von 1858. Gleich hinterher biegt die blau markierte Wanderroute ab, die an den Rand der Hochfläche führt. Von dort aus erstreckt sich eine **malerische Sicht.** Um sie noch breiter zu machen, kann man zu dem von weit her sichtbaren **Aussichtsturm aus Stein** kommen, erbaut 1934. Der Turm ist heute in privater Hand eines Gorzower Künstlers und Reisenden. Er kann unter Anwesenheit des Eigentümers und mit dessen Zustimmung besichtigt werden. In der Nähe des Museums befindet sich der Abstieg zur Fähre, mit der die Touristen auf das andere Warthe-Ufer gebracht werden, wo die **mittelalterliche Burg** stand. Dort kann man die Sicht auf die Böschung des Urstromtals bewundern oder das Naturschutzgebiet Santockie Zakole besichtigen. Ein schöner Ausblick auf den Ort erstreckt sich von der Straßenbrücke. Santok verfügt über eine Anlegestelle und eine Spazierpromenade an der Warthe.

Wschód słońca nad Santokiem • Sonnenaufgang über Santok

Górki (Górki Santockie) Gdyby się pokusić o wyznaczenie najbardziej malowniczego fragmentu stoku Pradoliny, ta wieś znalazłaby się w czołówce. Swą wyjątkowość zawdzięcza krętemu i głębokiemu wąwozowi, wzdłuż którego wiją się jej zabudowania. Przemierzając dno wąwozu trudno oprzeć się wrażeniu pobytu w górach. Ponadto okoliczne wysoczyzny porastają nadające jej sielskiego wizerunku łąki i pola. Spacer po polnych dróżkach, wzdłuż krawędzi Pradoliny przynosi wiele estetycznych wrażeń. Poniżej zaproponowano trasę rowerową przez najatrakcyjniejsze fragmenty krawędzi i stoków Pradoliny. Dojazd samochodem do wsi Górki jest wskazany (ze względów krajobrazowych) od wsi Janczewo, zgodnie z przydrożnym drogowskazem.

Górki (Górki Santockie) – das schönste Dorf an der Böschung des Urstromtals. Würde man versuchen, den malerischsten Abschnitt des Urstromtals zu küren, so würde dieses Dorf einen der ersten Ränge belegen. Seine Besonderheit verdankt es der kurvigen und tiefen Schlucht, in der seine Gebäude mäandern. Auf dem Boden der Schlucht kann man sich kaum des Eindrucks erwehren, in den Bergen zu sein. Auf den benachbarten Hochflächen liegen Wiesen und Felder, die der Landschaft einen idyllischen Charakter verleihen. Um der Schönheit der Gegend willen soll man einen Spaziergang auf den Waldwegen des Urstromtals machen. Unten wurde eine Radstrecke empfohlen, die durch die interessantesten Abschnitte des Ränder und Böschungen des Urstromtals führt. Auch der Landschaft wegen soll nach nach Górki von dem Dorf Janczewo her kommen, gemäß dem entsprechenden Wegweiser.

Panorama miejscowości Górki Santockie • Blick auf Górki Santockie

Kościół w Marwicach • Kirche in Marwice

Pięknej architektury kościół w Brzeźnie • Wunderschöne Kirche in Brzeźno

Kościół w Marwicach. Jeden z kilku najcenniejszych zabytkowych kościółków w regionie. Ten wzniesiono z granitowej kostki w XIII wieku. Na starych pocztówkach widnieje nieobecna dziś szachulcowa wieża, którą dobudowano w 1716 roku. Średniowieczne Marwice leżały przy ważnym trakcie łączącym Berlin z Gdańskiem. Pewnie ten fakt przyczynił się do budowy we wsi **kuźni**. Ta, którą w Marwicach można dziś oglądać pochodzi z roku 1827. Jest to ciekawej architektury obiekt, z wysuniętym od strony frontowej trzymetrowym podcieniem, wspartym na belkach. W pobliżu widnieje **szachulcowy budynek** mieszkalny z końca XIX wieku należący dawniej do kowala. Nieopodal Marwic, koło wsi Wysoka znajduje się atrakcyjne turystycznie **jezioro Marwickie**. Na północ od jego lustra roztacza się rezerwat **Bagno Chłopiny,** chroniący torfowisko przejściowe. Jednak ten fragment cennej przyrody nie jest udostępniony dla turystów.

Kirche in Marwice. Eine von mehreren wertvollen alten Kirchen in der Region. Sie wurde aus Granitwürfeln im 13. Jahrhundert errichtet. Auf alten Ansichtskarten ist der heute nicht mehr vorhandene Fachwerkturm zu sehen, der 1716 angebaut wurde. Das mittelalterliche Marwice lag an einer wichtigen Handelsstrecke von Berlin nach Danzig. Dies war wohl der Grund, warum man im Dorf eine **Schmiede** gebaut hat. Diejenige, die man bis heute in Marwice bewundern kann, stammt von 1827. Es handelt sich um ein architektonisch interessantes Gebäude mit einem vorne herausragenden Regendach auf Balken. In der Nähe steht ein **Fachwerkhaus** vom Ende des 19. Jahrhundert, der einst dem Schmied gehörte. In der Nähe von Marwice, im Dorf Wysoka, befindet sich der schöne **See Marwickie.** Nördlich davon gibt es ein Naturschutzgebiet, **Bagno Chłopiny,** wo vorübergehende Torfmoore geschützt werden. Doch dieser Teil der wertvollen Natur ist für Touristen nicht zugänglich.

Pałac w Łąkominie • Schloss in Łąkomin

Pałac w Łąkominie. Odrestaurowany dawny dworek myśliwski z końca XIX wieku. Urodę otoczenia pałacyku podnosi starannie utrzymany staw, odrestaurowany budynek starego młyna, dawne pomieszczenia gospodarcze itp. Pałacyk jest własnością prywatną, którego założenie parkowe jest udostępnione do bezpłatnego zwiedzania Dojazd z drogi nr 130, pomiędzy Barnówkiem a Tarnowem.

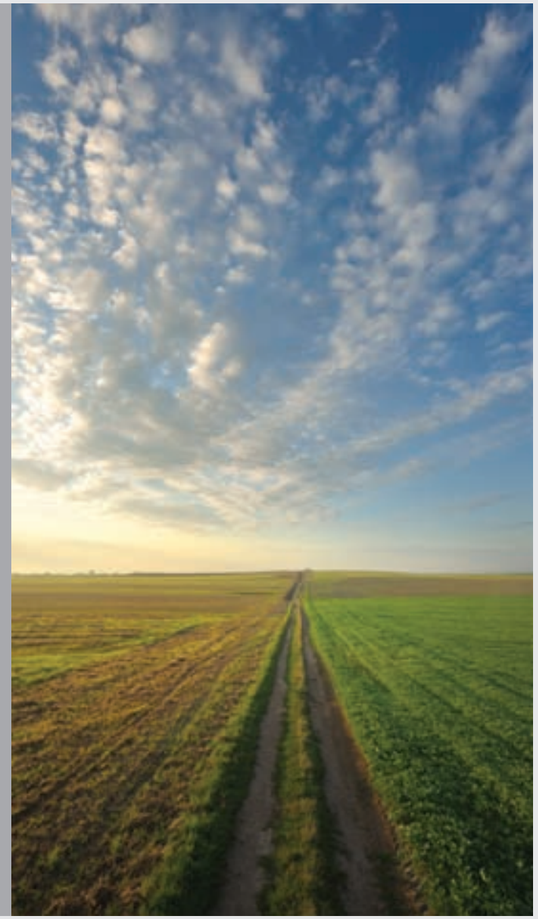
Schloss in Łąkomin. Ein restaurierter ehemaliger Jagdhof vom Ende des 19. Jahrhunderts. Die Schönheit des Schlosses wird durch den sorgfältig gepflegten Park, den Teich, das restaurierte Gebäude der alten Mühle, die ehemaligen Wirtschaftsgebäude usw. hervorgehoben. Das Schloss wird heute als ein stilvolles Hotel genutzt. Der Palast steht im Privateigentum, seine Parkanlage kann aber umsonst besichtigt werden. Anfahrt von der Straße Nr. 130 zwischen Barnówko und Tarnów.

Odrestaurowany budynek zagrody młyńskiej w Łąkominie
Restauriertes Gebäude des Mühlenhofs in Łąkomin

Rezerwat „Santockie Zakole” o pow. 450 ha oraz okoliczne łąki i starorzecza tworzą siedliska analogiczne do zalewowej części oddalonego o 40 km Parku Narodowego „Ujście Warty”. Okresowy zalew na rozległych, otwartych łąkach tworzy bardzo atrakcyjne siedlisko dla ponad 120 gatunków ptaków. Największa ich różnorodność ma miejsce w czasie lęgów, na wiosnę. Dojazd do rezerwatu przebiega przez malowniczo położone miejscowości **Borek** lub **Ciecierzyce**, w gminie Deszczno. Rezerwat, poza swą istotną wartością przyrodniczą, cechuje się walorami estetycznymi. Poza widokiem rozległych malowniczych łąk, rozpościera się stamtąd widok na najpiękniejsze fragmenty stromych stoków Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej.

Naturschutzgebiet „Santockie Zakole” von 450 ha Fläche und die anliegenden Auen und Altarme bilden Lebensräume, die mit den Überschwemmungsgebieten des 40 km weiter liegenden Nationalparks „Ujście Warty” verglichen werden können. Durch die vorübergehende Überschwemmung der offenen Auen entstehen attraktive Lebensräume für mehr als 120 Vogelarten. Deren größte Vielfalt ist während der Brutzeit, im Frühjahr, zu beobachten. Das Naturschutzgebiet erreicht man durch die malerisch gelegenen Orte **Borek** oder **Ciecierzyce**, in der Gemeinde Deszczno. Im Naturschutzgebiet ist nicht nur die Natur, sondern auch die Landschaft sehenswert. Gemeint sind die malerischen ausgedehnten Auen mit einem Blick auf die schönsten Abschnitte des Eberswalder Urstromtals.

Ruiny wiatraka nieopodal Czechowa • Ruinen der Windmühle in Czechów

NA ROWER

Gorzów jest miastem otoczonym gęstą siecią szlaków rowerowych. Wytyczono je ze znawstwem walorów regionu i opisano w atrakcyjnej formie (np. przewodnik „Gorzów Wielkopolski – miasto na siedmiu wzgórzach" wydawnictwa Bezdroża). Jednak, podobnie jak na wielu sąsiednich terenach, z braku konserwacji piktogramów szlaku nie wszędzie są one dostatecznie widoczne. Kompleksową wiedzą i materiałami na temat szlaków, i walorów okolic dysponuje lokalny oddział PTTK w Gorzowie (ul. Mieszka I 15/1).

„Na krawędzi". Nieopodal Gorzowa, przy odrobinie wysiłku można przeżyć niemal „górską" przygodę. Krajobraz urzeka tu pofalowaną wysoczyzną, gwałtownymi stokami, głębokimi i krętymi wąwozami. Trasa po tym terenie bywa trudna i uciążliwa (pchanie pod górę, błoto po deszczach). W połowie wiedzie drogą asfaltową, w połowie szutrową lub polną. Ma charakter pętli o łącznej długości wynosi ok. 27 km. Zasięgiem obejmuje niewielką okolicę, więc istnieje możliwość skrócenia trasy. Wskazania sprzętowe – zalecany rower górski. Trasa **nadaje się również na pieszą wędrówkę**. Wówczas można podjechać autem do pobliskiej miejscowości i dalej udać się na spacer.
Punktem startu jest most na Noteci w Santoku. Rozpościera się stamtąd malowniczy widok na miejscowość i krawędzie Pradoliny. Należy skręcić w ul. Gorzowską i jechać nią równolegle do Warty, minąć starą **szachulcową dzwonnicę**, po czym zjechać w boczną drogę w prawo pod wiadukt, do santockiego **kościoła**. Kilkanaście metrów za nim, przed strażacką remizą i zgodnie z dwoma szlakami turystycznymi należy skręcić w prawo, w wyraźną drogę szutrową. Należy w nią wjechać lub wprowadzić rower na górę, do węzła polnych dróg. Jedna z tych dróg prowadzi

MIT DEM FAHRRAD

Um Gorzów wimmelt es nur so von den Radwegen. Sie wurden mit Sachkenntnis um die Sehenswürdigkeiten der Region abgesteckt und in einer attraktiven Form beschrieben (siehe z. B. den Reiseführer „Gorzów Wielkopolski – miasto na siedmiu wzgórzach" – „Gorzów Wielkopolski – eine Stadt auf sieben Hügeln" – des Verlagshauses Bezdroża). Wie es aber auch in zahlreichen benachbarten Gebieten der Fall ist, sind die Markierungen mangels Pflege nicht immer gut sichtbar. Umfangreiches Wissen und Materialien um die Strecken und Sehenswürdigkeiten in der Gegend erhält man bei der hiesigen Filiale des Polnischen Vereins für Tourismus und Heimatkunde (PTTK, ul. Mieszka I 15/1).

„An dem Rande" Gibt man sich nur ein wenig Mühe, so kann man in der Nähe von Gorzów beinahe ein „Bergabenteuer" erleben. Die Landschaft entzückt hier durch wellige Hochflächen, steile Böschungen und kurvige Schluchten. Die Fahrt durch dieses Gebiet ist manchmal schwierig und beschwerlich (das Fahrrad muss ab und zu nach oben geschoben werden, bei Regen entsteht Schlamm). Zur Hälfte führt die Strecke auf einer asphaltierten Straße, zur Hälfte auf Schotter- oder Feldwegen. Es handelt sich um eine Schleife von ca. 27 km Gesamtlänge. Sie führt allerdings durch eine kleine Gegend, es besteht also die Möglichkeit, die Fahrt abzukürzen. Es wird empfohlen, ein Mountainbike zu fahren. Die Strecke **eignet sich auch für eine Wanderung gut**. In diesem Fall kommt man mit dem Wagen zu einer benachbarten Ortschaft, um von dort aus einen Spaziergang zu machen.
Ausgangspunkt an der Netzebrücke. Von dort aus erstreckt sich ein malerischer Ausblick auf die Ortschaft und die Ränder des Urstromtals. Man soll in die ul. Gorzowska biegen und dann die Warthe entlang fahren, um an dem alten **Fachwerk-Glockenturm** vorbeizufahren und anschließend den Seitenweg rechts, unter dem Viadukt, zu nehmen, bis zur **Kirche** in Santok. Etwa 20 m weiter, vor der Feuerwache, soll man nach rechts, in einen Schotterweg

do **kamiennej wieży widokowej** (ostatnie metry trzeba pokonać pieszo). Od węzła dróg należy jechać szutrówką na wschód, wzdłuż pól i zabudowy do szosy nr 158 (relacji Santok – Gralewo). Następnie skręcić w nią w lewo, pod górę. Jest to malownicza drogą do Gralewa i Janczewa. Po wjeździe do tej drugiej wsi należy wypatrywać drogi w lewo oznaczonej drogowskazem na miejscowość **Górki**. Droga ta dociera do wyjątkowo malowniczego, krętego wąwozu, dnem którego wije się miejscowość. Po kilku kilometrach zabudowa wsi i wąwóz się kończą. Należy minąć torowisko, by po chwili dotrzeć do leżącej prostopadle głównej szosy. Trzeba nią pojechać, skręcając w prawo. Po około 3 km od skrzyżowania, droga przetnie tory kolejowe. Od tego miejsca, trzysta metrów dalej, pojawi się wyraźna piaszczysta droga w prawo. Należy w nią skręcić i pokonując stromiznę dotrzeć na krawędź Pradoliny. Odtąd szutrowa droga (jedyna w okolicy) będzie wiodła wzdłuż niej (w dogodnych miejscach można się zatrzymać i podejść do stoku). Trzymając się tej drogi, po ok. kilometrze dostrzec można pobliskie **ruiny wiatraka**. Wybudowano go w połowie XIX wieku. To co z niego pozostało, to dziewięciometrowa ceglana podstawa. Podtrzymywała niegdyś ruchome, drewniane zwieńczenie z czterema śmigłami. Przed ruinami droga skręca w lewo i dalej lekkim łukiem zjeżdża stromo w dół do utwardzonej drogi relacji Czechów – Janczewo. Należy skręcić w prawo, by dojechać do Janczewa. Na skrzyżowaniu z główną drogą (nr 158) skręt w prawo i powrót do Gralewa.

biegen, zwei markierten Strecken folgend. Hier muss man hochfahren oder das Fahrrad schieben, bis man eine Kreuzung von Feldwegen erreicht. Einer dieser Wege führt zum **steinernen Aussichtsturm** (die letzten Meter muss man zu Fuß zurücklegen). Von der Kreuzung aus soll man den Schotterweg nach Osten nehmen, die Felder und Bauwerke entlang, bis zur Landstraße 158 (Santok-Gralewo). Anschließend biegt man nach links, nach oben. Es handelt sich um einen malerischen Weg nach Gralewo und Janczewo. Nachdem man das zweitgenannte Dorf erreicht hat, soll man nach der nach links führenden Straße mit einem Wegweiser in Richtung **Górki** Ausschau halten. Der Weg führt zu einer außergewöhnlich malerischen, kurvigen Schlucht, in der sich das Dorf schlängelt. Nach einigen Kilometern enden die Gebäude und die Schlucht. Weiter fährt man an dem Gleiskörper vorbei, um kurz darauf die parallel verlaufenden Landstraße zu erreichen. Man soll in sie nach rechts einbiegen. Nach etwa 3 km wird die Straße vom Bahngleis durchschnitten. Von hier aus sieht man einen dreihundert Meter weiter nach rechts abbiegenden Sandweg. Mit diesem Weg kommt man, nachdem man den steilen Abgang überwunden hat, zum Rande des Urstromtals. Von hier aus führt der (in der Gegend einzige) Schotterweg den Rand entlang (an günstig gelegenen Stellen kann man bis zur Böschung herantreten). Folgt man diesen Weg, so bemerkt man nach etwa 1 km die nah gelegenen **Ruinen einer Windmühle**. Sie wurde im 19. Jahrhundert erbaut. Erhalten geblieben ist nur das neu Meter breite Fundament. Darauf stand einst eine Bockmühle aus Holz mit vier Flügeln. Vor der Ruine biegt die Straße nach links ab und führt in einem Bogen steil

Warta na przedmieściach Gorzowa • Die Warthe bei Gorzower Vorstadt

Tam, przy kościele, na skrzyżowaniu należy skręcić w prawo i odtąd przez 1,6 km, mijając zabudowę jechać cały czas prosto wyraźną utwardzona drogą pośród pól. Po tym dystansie droga dociera do mniej wyraźnej poprzecznej drogi polnej. Należy się nią udać skręcając w lewo. Dróżka ta wiedzie przez jeden z najpiękniejszych fragmentów krawędzi Pradoliny i kończy się w ujściu wąwozu we wsi Górki. Znajomą drogą należy wyjechać do głównej szosy i skierować się w lewo do Santoka.

„W sercu Barlinecko-Gorzowskiego Parku Krajobrazowego". Dużą popularnością cieszą się liczne szlaki rowerowe przecinające Puszczę Gorzowską. Poniżej zaprezentowano jedną z najciekawszych pod względem krajobrazowym i łatwą logistycznie trasę o charakterze pętli. Jej długość wynosi ok. 33 km, z czego zdecydowana większość po komfortowych drogach utwardzonych oraz około 5 km po wyboistej, lecz w pełni przejezdnej drodze gruntowej. Punktem startu jest oddalona o 7 km od centrum Gorzowa urocza miejscowość **Kłodawa.** Krzyżuje się tu więcej szlaków rowerowych niż w wielkim Gorzowie, co prowokuje do podjęcia kolejnych rowerowych wypraw z tego miejsca. Z Gorzowa do Kłodawy zbudowano specjalną ścieżkę przeznaczoną dla rowerów, która mija zabudowania wsi i bieży dalej, wzdłuż szosy na Barlinek. Jadąc nią, dociera się do odbijającej w prawo asfaltowej drogi na Łośno przy której stoi drogowskaz. Należy w nią skręcić i jechać do oddalonego o 5 km skrzyżowania. Tam skręt w lewo (główna droga), by po niespełna kilometrze dotrzeć do miejscowości Łośno. Przed kościołem tej wsi, do głównej drogi dociera zielony szlak rowerowy. Odtąd trasa wycieczki niemal do końca (do Wojcieszyc) będzie pokrywała się z dalszym przebiegiem tego szlaku. Należy zatem zwracać uwagę na zielone piktogramy. Mijając

nach unten, bis zur befestigten Straße Czechów – Janczewo hin. Um Janczewo zu erreichen, muss man nach rechts biegen. An der Kreuzung mit de Hauptstraße (Nr. 158) fährt man nach rechts und so zurück nach Gralewo. Dort, an der Kirche, soll man auf der Kreuzung rechts einbiegen und weitere 1,6 km an den Dorfgebäuden vorbei, die ganze Zeit geradeaus auf einem gut befestigten Weg unter den Feldern fahren. Danach erreicht man einen schlechter ausgebauten, quer verlaufenden Feldweg. Man soll in diesen Weg nach links biegen. Er führt an einem der schönsten Abschnitte des Urstromtals vorbei und endet an der Mündung der Schlucht in Górki. Von dort aus nimmt man dem bekannten Weg in Richtung Hauptstraße und fährt anschließend nach links, nach Santok.

„Im Herzen des Barlinecko-Gorzowski Landschaftsschutzparks". Einer großen Beliebtheit erfreuen sich zahlreiche Radstrecken, die den Urwald Puszcza Gorzowska durchqueren. Unten wurde eine der landschaftlich interessantesten und logistisch einfachsten Schleifen dargestellt. Sie ist ca. 33 km lang, meistens auf bequemen, befestigten Straßen und 5 km auf einem holprigen, aber problemlos befahrbaren Wirtschaftsweg. Ausgangspunkt ist der 7 km von Gorzów entfernte, entzückende Dorf **Kłodawa**. Es kreuzen sich hier mehr Radstrecken, als in der Großstadt Gorzów, was einen dazu verleiht, die meisten Radausflüge hier zu beginnen. Von Gorzów nach Kłodawa wurde ein Radweg gebaut. Er führt an den Gebäuden des Dorfes vorbei und weiter, die Straße nach Barlinek entlang. Man soll sie aber nach rechts, auf die asphaltierte Straße nach Łośno verlassen. An der Kreuzung steht ein Wegweiser. Nach weiteren 5 km kommt man zu einer anderen Straßenkreuzung. Dort biegt man nach links (Hauptstraße), um nach weniger als einem Kilometer das Dorf Łośno zu erreichen. Von vor der Kirche in diesem Dorf aus führt die

Panorama Czechowa z krawędzi Pradoliny • Blick auch Czechów vom Rand des Urstromtals

Łośno, szlak odbija w prawo, w leśną drogę. Jeśli turysta przeoczy to miejsce, musi skręcić w prawo na najbliższym skrzyżowaniu asfaltowych dróg. Trasa dociera do malowniczej wioseczki **Lipy**. Znajduje się tu m.in. Leśna Stacja Dydaktyczna Barlinecko-Gorzowskiego Parku Krajobrazowego oraz ośrodek wypoczynkowy nad jeziorem Lubie. Zielony szlak przeciska się między jeziorami, pagórkami, mija ośrodek hodowli ryb w Lipach i podąża dalej główną drogą asfaltową. Po około kilometrze za wsią szlak skręca w prawo, w gruntową drogę leśną! Odtąd, przez pięć kilometrów, trasa będzie wyboista, chwilami niewygodna lecz przejezdna. Trudności te są jednak nagradzane wyjątkowymi widokami, które można nazwać esencją urody Gorzowskiej Puszczy: okazałe drzewostany bukowe, trzy duże jeziora, malownicze dolinki i stoki wzniesień. Gruntowa droga dociera do wygodnej drogi utwardzonej w pobliżu wsi **Santoczno**. Szlak zielony opuszcza tę miejscowość wcześnie, przed jej najciekawszą częścią. Warto więc na chwilę z niego zjechać, by poznać uroczy układ przestrzenny tej wsi i piękny kościółek szachulcowy z 1767 roku. *Uwaga! Tu można wybrać alternatywną trasę powrotu. Z Santoczna bowiem główna droga wiedzie do Wilanowa, który leży na bardzo atrakcyjnej trasie przecinającej trzy rezerwaty. Opisano ją w następnym rozdziale pt. „Perły Gorzowskiej Puszczy". Wybierając tę opcję należy zapoznać się z opisem trasy pomiędzy Wilanowem a rezerwatem Zdroiskie Buki. Po jego minięciu należy skręcić w prawo (na południowy zachód) i dalej, jadąc cały czas prosto przez leśniczówkę Górki Noteckie, Płomykowo i Santok wrócić do Gorzowa. Ta opcja wydłuża trasę do 60 km.* Z Santoczna szlak zielony wiedzie drogą leśną i mija leśniczówkę. Tuż za nią, od głównej drogi odbija w lewo szlak czerwony. Pomimo braku oznakowań zielonego szlaku należy nadal jechać prosto. *Uwaga! Jeśli turysta czuje się na siłach warto pojechać wspomnianym szlakiem czerwonym, który otaczając malownicze jezioro Ostrowite schodzi się ponownie z zielonym szlakiem. Opcja ta wydłuża trasę o półtora kilometra, ale podnosi jej walory krajobrazowe.* W miejscu, gdzie szlak dociera do poprzecznej drogi, na skraju lasu należy skręcić w prawo. Następnie, przy pierwszych zabudowaniach wsi Wojcieszyce, należy skręcić w lewo, by dojechać do jej centrum z uroczym, XIII-wiecznym kościołem. Stąd powrót drogą asfaltową do Kłodawy (4 km) lub do Gorzowa (7 km do centrum).

Polecanymi trasami rowerowymi są drogi biegnące po wałach przeciwpowodziowych Warty. Ich wielkim walorem jest rozległy krajobraz położonych niżej mokradeł i stoków Pradoliny. Można w ten sposób dostać się z Gorzowa do **rezerwatu Santockie Zakole** i malowniczej wsi **Borek** (jadąc w kierunku wschodnim). Podobnie atrakcyjna dla rowerzysty jest droga po wale z Gorzowa w stronę Kołczyna (na zachód). Wymienione odcinki wałów oznakowano szlakiem zielonym. Zatacza on pętlę biegnąc w okolicach Deszczna, jednak drogi, po których tam wiedzie zostały mocno zniszczone podczas prac drogowych (budowa S3) stąd zaleca się powrót tą samą drogą po wale.

Między Lubocieszą a Lipami • Zwischen Lubociesz und Lipy

grün markierte Radstrecke zur Hauptstraße. Von nun an deckt sich fast die gesamte empfohlene Route (bis nach Wojcieszyce) mit dieser Strecke. Zu beachten sind also die grünen Markierungen. Hinter Łośno biegt die Strekke nach rechts, in einen Waldweg. Wer diese Stelle übersieht, muss nach rechts an der weiter liegenden Kreuzung asphaltierter Straßen biegen. So kommt man zum malerischen kleinen Dorf **Lipy.** Hier befindet sich u. a. die Lehrstation des Barlinecko-Gorzowski Landschaftsschutzparks und eine Ferienanlage am See Lubie. Die grüne Route drängt sich zwischen den Seen und Hügeln hindurch, an der Fischzucht in Lipy vorbei, um weiter die Asphaltstraße zu befolgen. Etwa ein Kilometer hinter dem Dorf biegt sie nach rechts auf einen Waldweg. Von nun aus ist die Strecke auf den weitern 5 Kilometern holprig, manchmal unbequem, aber immer befahrbar. Diese Schwierigkeiten werden aber durch außerordentliche Aussichten wettgemacht, die man als den Kern der Schönheit des Gorzower Urwaldes bezeichnen kann: hochgewachsene Buchen, drei große Seen, malerische Täler und Böschungen. Der Waldweg erreicht die bequeme und befestigte Straße bei **Santoczno**. Die grün markierte Route verlässt diesen Ort zu früh, vor dessen interessantesten Teilen. Deswegen soll man einen kurzen Abstecher machen, um die schöne räumliche Anordnung des Dorfes und die entzückende Fachwerkkirche von 1767 zu besichtigen. *Hinweis. Hier kann man sich für einen alternativen Rückweg entscheiden. Die Hauptstraße von Santoczno führt nämlich nach Wilanów, auf einer sehr attraktiven Strecke quer durch drei Naturschutzgebiete. Sie wurde im folgenden Kapitel unter dem Titel „Die Perlen des Gorzower Urwaldes" beschrieben. Entscheidet man sich dafür, so soll man sich mit der Beschreibung der Strecke zwischen Wilanów und dem Naturschutzgebiet Zdroiskie Buki bekannt machen. Hat man das Naturschutzgebiet hinter sich gelassen, soll man nach rechts biegen (Südwesten) und weiter geradeaus durch die Försterei Górki Noteckie, Płomykowo und Santok nach Gorzów zurückkommen. Dadurch verlängert sich die Route bis auf 60 km.* Von Santoczno aus führt die grüne Markierung auf einem Waldweg und an einer Försterei vorbei. Gleich hinter ihr biegt nach links die rote Markierung ab. Obwohl die grünen Markierungen nicht mehr zu sehen sind, soll man weiterhin geradeaus fahren. *Hinweis. Wer genug Kraft hat, kann dieser roten Markierung folgen, die um den malerischen See Ostrowite führt und dann wieder auf die grüne Markierung stößt. Dadurch verlängert sich der Ausflug um 1,5 km, wird aber umso schöner.* Dort, wo die Route auf den querdurch führenden Weg am Waldrand trifft, biegt man nach rechts. Anschließend soll man bei den ersten Gebäuden von Wojcieszyce nach links abbiegen, um das Zentrum des Dorfes mit der wunderschönen Kirche aus dem 13. Jahrhundert zu besichtigen. Von hier aus kehrt man auf der asphaltierten Straße nach Kłodawa (4 km) oder nach Gorzów (7 km bis zur Stadtmitte) zurück.

Als Radwege sind die Straßen auf den Dämmen an der Warthe zu empfehlen. Von dort aus erstreckt sich nämlich ein weiter Blick auf die unten gelegenen Auen und Böschungen des Urstromtals. In östlicher Richtung kann man von Gorzów das **Naturschutzgebiet Santockie Zakole** und das malerische Dorf **Borek** erreichen. Auch die Strecke nach Westen, von Gorzów in Richtung Kołczyn, ist für die Radler sehenswert. Die oben genannten Routen wurden grün markiert. Die Markierung verläuft in einer Schleife in der Nähe von Deszczno, doch die Straßen, durch die sie dort führt, wurden beim Bau der S3-Schnellstraße stark beschädigt, sodass es sich empfiehlt, denselben Weg auf dem Damm zurückzunehmen.

Na zielonym szlaku pomiędzy Lipami a Santocznem • Auf dem grün markierten Wanderweg zwischen Lipy und Santoczno

DRAWIEŃSKI
PARK
NARODOWY
Radachowo
Radęcin
Stare Oseczno
Wołogoszcz
DOBIEGNIEW
Merzęcin
Sarbinowo
Przeborowo
Drawno
Zagórze
Łubowo
Łobez Wielki
Bręń
Rębusz
Płoszkowo
Przeczno
Starzyce
Chłopowo
Bierzwnik
Strumienno
Jagliśko
Klaszdorf
Stawin
Przybysław
Jarosławska
Głów
Górzno
Kosta
Krzyżki
Żabicko
Turzno
Ogardy
Lubicz
Osiek
Ursusterka
Grępy
Lubiewko
Chomętowo
Machary
Bobrówko
Busztów
Sokólsko
Dankow
Nasiersko
Lipie Góry
Lugi
Słonów
Ostrowiec
Sławica
Dębogóra
Lichen
Bronowice
Czyżewo
Strzelce Klasztorne
Pustrzykowo
Węgorzewice
Wilanów
Sarbiny
Pastwisko
STRZELCE KRAJEŃSKIE
Brzoza
Sulino
Gardzko
Łączmica
Kawki
Rokitno
Modrzyca
Gołyska
Stare Kurowo
Klesno
Ne. Kurowo
Błotnica
Owczarki
Zwierzyn
Sarbinowo
Przyseka
Gościmiec
Gorczyna
Górki
Błotnik
Bagnarwo
Gościm
Dębicko
Goszczanowiec
Zielątkowo
Goszczanowo
Baranowice
Jastrzębnik
Makoszyce
Lipki Wielkie
Ludzisławice
Str. Polichno
Santok
Gralewo
Janczewo
Płonyków
Mielnica
Lipki Mała
Dzierżawy
Dzierżawno
Dobrzewino
Dębiany
Wyszyny
Wyszynki
Wyszynek
Wyszyna
Wyszynki
Wyszynek
Wyszyna
Wyszynki
Wyszynek
Wyszyna

NADNOTECKIE PEJZAŻE

OKOLICE STRZELEC KRAJEŃSKICH, ZWIERZYNA, STAREGO KUROWA, DREZDENKA I DOBIEGNIEWA

Charakterystyka krajobrazu. Kraina dwóch dużych puszcz: Drawskiej na północy i Noteckiej na południu przeciętych szerokim pasem pól i łąk nadnoteckich łęgów. Puszczę Drawską tworzą imponujące drzewostany składające się z dorodnych borów i buczyn. Miejscami w krajobrazie pojawiają się jeziora, w tym ogromne (ponad 600 ha) jezioro Osiek. Przesuwając się na południe, wysoczyzna gwałtownie opada, to stok Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej. Tu można poczuć się niczym na pogórzu. U podnóża stoku krajobraz zmienia się zupełnie. Ze zwartych lasów, w bezleśne, rozległe równiny. W krajobrazie dominują łąki i pola pocięte siecią dróg i miedz. Jest to swoistego uroku kraina, specyficzna, założona bowiem na terenach niegdyś cyklicznie zalewanych wodami rzeki. Dziś chronią ją przed tym wały przeciwpowodziowe Noteci i Warty. Dzięki nim dawne mokradła ujarzmiono i zasiedlono. Historią swego powstania nadnoteckie łęgi nawiązują do opisanej wcześniej „Nowej Ameryki". Interesująca jest zarówno architektura jak i układ przestrzenny tutejszych osad. Równiny świetnie się nadają do uprawiania turystyki rowerowej. Dalej na południe teren ponownie się wznosi. Wciąż jednak jest to dno Pradoliny, na którym utworzyły się pasma piaszczystych wydm o gigantycznej rozpiętości terenowej. Wydmy, z których najwyższa wznosi się na 40 metrów nad otaczający teren, porastają niemal w całości bory sosnowe tworzące największy w Polsce kompleks leśny – Puszczę Notecką. Jest to suchy, piaszczysty teren, urozmaicony z rzadka śródleśnymi jeziorkami. Malownicze są wsie i przysiółki w Puszczy. Ze względu na piaszczyste podłoże, tylko niektóre drogi nadają się do uprawiania turystyki rowerowej.

LANDSCHAFTEN ENTLANG DES FLUSSES NETZE

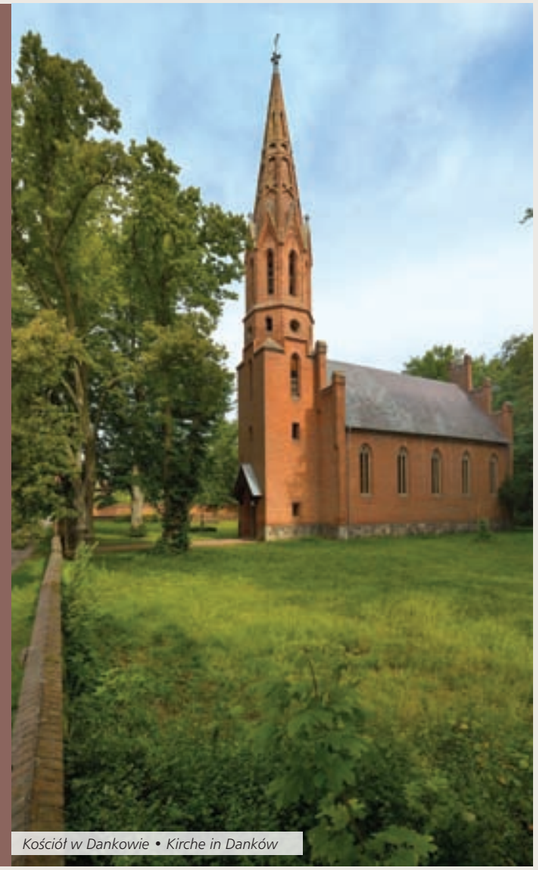
UMGEBUNG VON STRZELCE KRAJEŃSKIE, ZWIERZYN, STARE KUROWO, DREZDENKO UND DOBIEGNIEW

Die Landschaft. Es handelt sich um das Land zweier großen Urwälder: Puszcza Drawska im Norden und Puszcza Notecka im Süden, mit einem breiten Feld- und Wiesenstreifen des Netzebruches in der Mitte. Den Urwald Puszcza Drawska bilden beeindruckende Bäume, meist wohlgestaltete Nadelbäume und Buchen. Hier und da tauchen in der Landschaft Seen auf, darunter der riesige (mit über 600 ha) See Osiek. In Richtung Süden fällt die Hochfläche prompt in das Eberswalder Urstromtal hinunter. Hier sieht es fast wie in einem Gebirgsvorland aus. Am Fuße der Böschung ändert sich die Landschaft voll und ganz: von dichten Wäldern in waldlose, ausgedehnte Ebenen. Es herrschen hier Auen und Felder vor, durchgeschnitten von einem Netz aus Straßen und Rainen. Die Landschaft hat einen besonderen Reiz, besonders, weil sie auf Gebieten geschaffen wurde, die einst regelmäßig durch die Gewässer des Flusses überflutet wurden. Heute wird sie davor durch die Deichverteidigung an der Netze und Warthe geschützt. Somit konnten die ehemaligen Feuchtgebiete gezähmt und besiedelt werden. Mit seiner Geschichte knüpft das Netzebruch an das zuvor beschriebene „Neue Amerika" an. Interessant ist sowohl die Architektur der hiesigen Siedlungen als auch deren räumliche Anordnung. Das Flachland eignet sich ausgezeichnet für den Fahrradtourismus. Weiter südlich steigt das Gelände wieder auf. Doch immer noch handelt es sich um den Boden des Urstromtals, auf dem sich Streifen von Sanddünen mit riesigen Flächen gebildet haben. Die Dünen, von denen die höchste bis zu 40 m über die Umgebung ragt, sind fast auf ihrer gesamten Fläche von Kieferwäldern bewachsen, die das größte Waldgebiet Polens – den Urwald Puszcza Notecka – bilden. Es ist ein trockenes, sandiges Gebiet, mit einigen wenigen kleinen Seen inmitten des Waldes. Malerisch sind die Dörfer und Siedlungen im Wald. Doch aufgrund des sandigen Bodens eignen sich nur wenige Wege für den Fahrradtourismus.

Noteć • Die Netze

MIEJSCA, KTÓRE TRZEBA ZOBACZYĆ

Danków. Ta niewielka wieś kryje w sobie intrygującą historię i pozostałości świadczące o dawnej wielkości. W centralnym punkcie wsi, przy dużych budynkach dawnego folwarku ulokowano tablicę mogącą służyć za plan wycieczki, przybliżającą jednocześnie czasy świetności. Bez tej wiedzy turysta byłby zupełnie zaskoczony, iż w tej niewielkiej wsi spotyka tak wielki **kościół** (neogotycki ok. 1840 roku), ogromnych rozmiarów **zespół budynków folwarcznych** z XIX wieku, **oficynę pałacową** itd. W myśl informacji z tablicy, warto przespacerować się trzystumetrową ścieżką przez przypałacowy **park krajobrazowy** z okazałymi drzewami, która dociera do neogotyckiego mauzoleum. Park upiększa przepływająca przezeń maleńka rzeczka Polka. We wsi zachowały się dobrze widoczne relikty obwarowań średniowiecznego grodu, dwa gródki strażnicze, fragmenty wałów i fosy. Walory tego miejsca i ich turystyczne zagospodarowanie pod nazwą „Tajemniczy Danków" zostały docenione w 2011 roku nadaniem tytułu Lubuskiej Perły w Koronie. Przez Danków wiedzie bardzo atrakcyjna, opisana poniżej trasa rowerowa.

Kościół w Dankowie • Kirche in Danków

Ruiny folwarku w Dankowie • Ruinen des Gehöftes in Danków

Dawna oranżeria w Dankowie • Ehemalige Orangerie in Danków

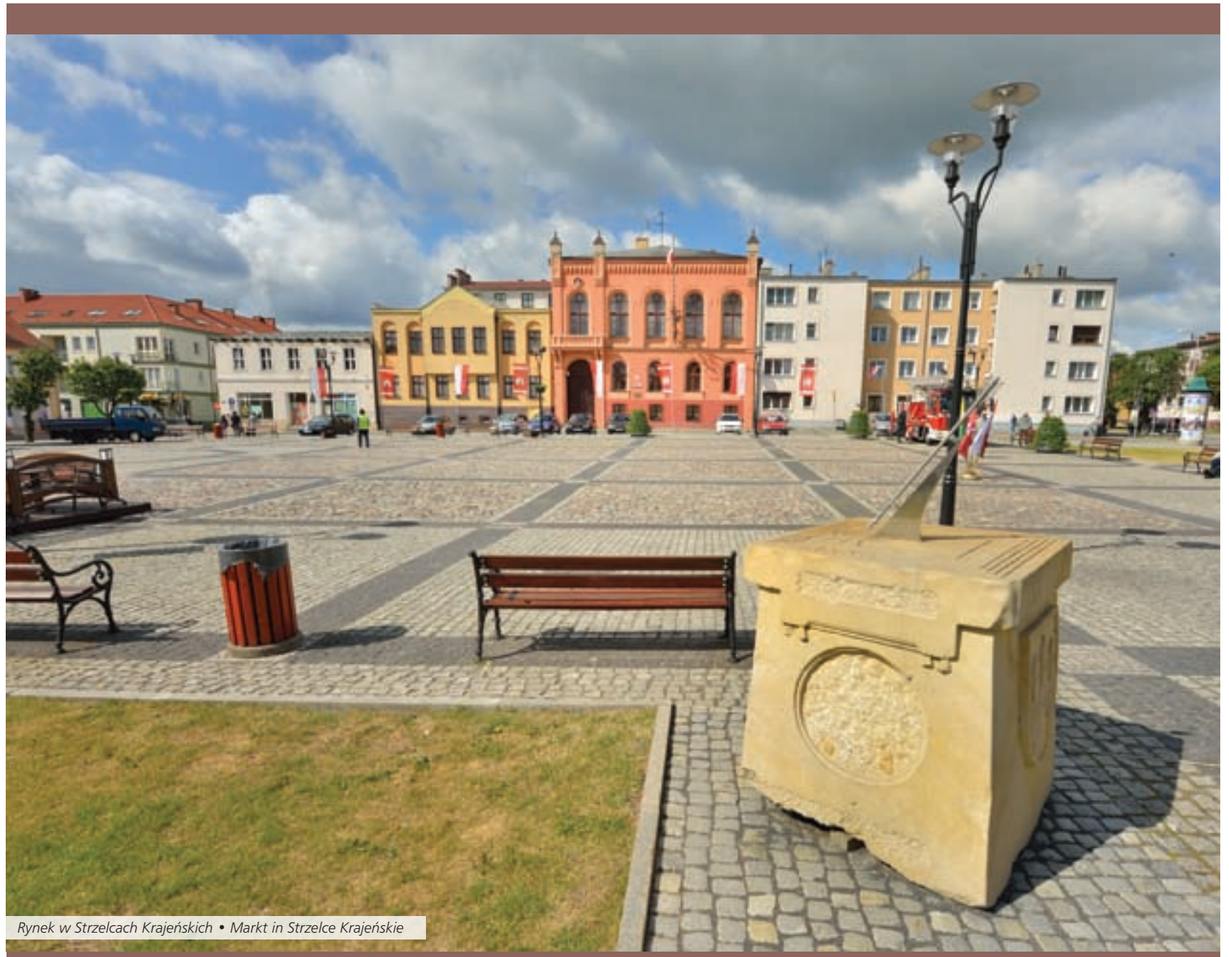

ORTE, DIE MAN GESEHEN HABEN MUSS

Danków. Hinter diesem kleinen Dorf verbirgt sich eine höchst interessante Geschichte mit Spuren der ehemaligen Größe. Im Mittelpunkt des Dorfes, bei den Gebäuden des ehemaligen Vorwerkes, wurde eine Tafel angebracht, mit der man den Plan seines Ausflugs gestalten kann, die aber gleichzeitig die Blütezeit des Ortes näherbringt. Ohne das dort enthaltene Wissen könnte der Besucher staunen, in einem solch kleinen Dorf auf eine so große **Kirche** (Neugotik, ca. 1840), eine so riesige Gruppe von **Vorwerkgebäuden** aus dem 19. Jahrhundert, ein **Schlosshinterhaus** usw. zu stoßen. Laut Informationen aus der Tafel soll man den dreihundert Meter langen Pfad durch den **Landschaftspark** des Schlosses mit hochgewachsenen Bäumen zurücklegen, um an ein neogotisches Mausoleum zu kommen. Der Park ist durch den kleinen Fluss Polka verziert. Im Dorf sind gut sichtbare Relikte der Wehrmauern einer mittelalterlichen Burg erhalten geblieben, zwei Wachburgen, Fragmente der Wälle und des Burggrabens. Die Vorteile dieses Ortes und deren touristische Bewirtschaftung mit der Bezeichnung „Das Geheimnisvolle Danków" wurden 2011 mit dem Titel der „Lebuser Kronenperle" ausgezeichnet. Über Danków führt eine sehr attraktive Radroute, deren Beschreibung man unten findet.

Kościół w Pielicach • Kirche in Pielice

Rynek w Strzelcach Krajeńskich • Markt in Strzelce Krajeńskie

Baszta w Strzelcach Krajeńskich • Bastei in Strzelce Krajeńskie

Strzelce Krajeńskie. Miasto obfitujące w zabytki oraz czytelny pierwotny układ przestrzenny ulic. Zwiedzanie grodu uatrakcyjnia i ułatwia specjalnie przygotowana do tego celu infrastruktura. W rynku (przy głównej drodze nr 22) umieszczono dużą **tablicę ze stylowo zaprojektowanym planem miasta.** Korzystając z jej informacji, można nie tylko zaplanować zwiedzanie obecnych atrakcji, ale dowiedzieć się także, jakie inne, interesujące obiekty istniały tu w przeszłości. W pobliżu rozsianych po mieście zabytków ulokowano utrzymane w stylu mniejsze tabliczki informacyjne. Niektóre atrakcje znajdują się w samym rynku. Jest to gotycki **kościół** wzniesiony w końcu XIII wieku i neorenesansowy **ratusz** z 1872 roku. Idąc za informacjami z tablicy, turysta trafi m.in. na **zespół średniowiecznych fortyfikacji obronnych,** na który składają się: mury obronne o długości 1640 metrów, Brama Młyńska, Baszta Więzienna. Zwiedzając miasto, warto uwzględnić jego ciekawe okolice. Na skraju Puszczy Drawskiej leży jedna z piękniejszych wioseczek – **Pielice**. Uroku jej nadaje układ przestrzenny, domy w konstrukcji szachulcowej oraz piękny , częściowo obmurowany kościółek,zbudowany prawdopodobnie w I połowie XVIII wieku. Nieopodal Pielic, nad jeziorem Ogardzka Odnoga znajduje się atrakcyjne pole biwakowe, dojazd: po minięciu gorzelni, dalej „główną" drogą leśną. Nieopodal **Bobrówka** leży największy w województwie głaz narzutowy **„Leżący Słoń"**, o obwodzie ponad 20 metrów. Do głazu prowadzą z centrum wsi dobrze widoczne oznakowania. W pobliżu Strzelec wiodą dwie czytelnie oznakowane, bardzo atrakcyjne trasy rowerowe. Opisano je w podrozdziale „Na rower".

Strzelce Krajeńskie. Eine Stadt voller Baudenkmäler, mit einer klaren, ursprünglichen Straßenanordnung. Die Stadtbesichtigung wird durch eine eigens zu diesem Zweck vorbereitete Infrastruktur verschönert und erleichtert. Auf dem Markt (an der Hauptstraße Nr. 22) wurde eine große **Tafel mit einem stilvollen Stadtplan** angebracht. Den Informationen auf der Tafel folgend kann man nicht nur die Besichtigung der heutigen Sehenswürdigkeiten planen, sondern auch in Erfahrung bringen, welche andere bemerkenswerte Objekte hier in der Vergangenheit vorhanden waren. In der Nähe der in der Stadt zerstreuten Baudenkmäler wurden kleinere, im gleichen Stil erhaltene Informationstafeln aufgestellt. Manche Sehenswürdigkeiten findet man gleich auf dem Markt. Gemeint ist hier etwa sie gotische **Kirche** aus dem Ende des 13. Jhs. und das **Rathaus** von 1872, aus der Zeit der Neurenaissance. Folgt man den Tafeln, so stößt man u. a. auf eine Gruppe **mittelalterlicher Befestigungsbauten**, bestehend aus: Wehrmauern von 1640 m, dem Mühlentor und dem Gefängnisturm. Bei dem Stadtbesuch soll man auch die interessante Umgebung im Auge behalten. Am Rande von Puszcza Drawska liegt eines der schönsten Dörfer: **Pielice.** Den besonderen Reiz genießt es durch seine räumliche Anordnung, die Fachwerkhäuser und die wunderschöne, teilweise ummauerte Fachwerkkirche, errichtet wahrscheinlich in der 1. Hälfte des 18. Jahrhunderts. In der Nähe von Pielice, an dem See Ogardzka Odnoga, befindet sich ein schöner Zeltplatz, Zufahrt: an der Brennerei vorbei, den „Haupt"-Waldweg entlang. In der Nähe von **Bobrówko** liegt der größte Findlingsblock, der **„Liegende Elefant"**, mit beinahe 20 m Umfang. Man erreicht ihn vom Dorfzentrum mithilfe gut sichtbarer Markierung. Durch die Umgebung von Strzelce führen zwei gut markierte, sehr attraktive Fahrradstecken. Sie wurden in dem Abschnitt „MIT DEM FAHRRAD" näher beschrieben

Pałac w Mierzęcinie • Schloss in Mierzęcin

Zespół Parkowo-Pałacowy w Mierzęcinie. Jeden z najpiękniejszych i kompleksowo odrestaurowanych zabytków regionu. Oprócz głównego obiektu, XIX-wiecznego pałacu duże wrażenie robi park z alejkami wśród starych drzew, przechodzący stopniowo w zupełnie dziki las bagienny. Tam nadal – po labiryncie kładek nad mokradłami – można kontynuować spacer, by dotrzeć do uroczej (i spławnej dla kajaków) rzeczki o nazwie Mierzęcka Struga. Elementem założenia są także odrestaurowane i zagospodarowane z dbałością o estetykę zabudowania folwarczne. Pałac posiada własną winnicę, przetwórnię i piwnicę winną (wraz z folwarkiem jest trzecią co do wielkości winnicą w Polsce). Pałac wraz z otoczeniem jest własnością prywatną, udostępnioną do bezpłatnego zwiedzania. Mierzęcin zlokalizowany jest w pobliżu Dobiegniewa (7 km). Nieopodal, w miejscowości **Wołogoszcz,** warto zobaczyć uroczy **kościółek** z XVIII wieku.

Pałac w Mierzęcinie • Schloss in Mierzęcin

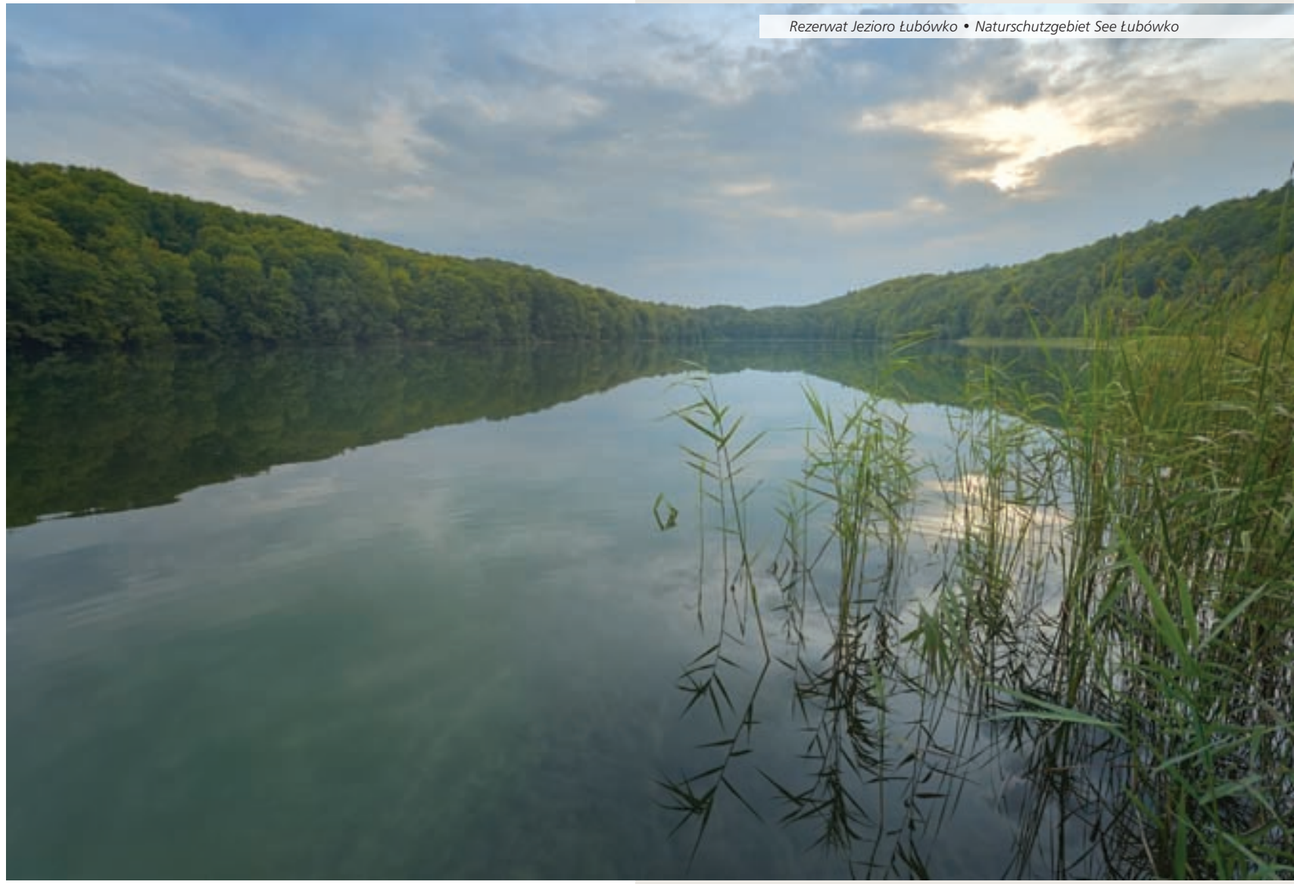

Kładka nad mokradłami w przypałacowym parku
Steg über Sumpf in der Schloss-Parkanlage

Rezerwat „Jezioro Łubówko” to leżące pośród malowniczych wzgórz niewielkie jezioro ze szmaragdowym odcieniem krystalicznych wód. W otoczeniu akwenu rosną ogromne buki w wieku 180, a nawet 300 lat. Powierzchnia rezerwatu wynosi 77,50 ha, z czego tafla jeziora zajmuje około 15 ha. Do rezerwatu dojechać można z szosy relacji Drezdenko – Zagórze, Podlesiec. Przy tej drodze znajduje się drogowskaz do rezerwatu. Stamtąd wiedzie oznakowana, bardzo wygodna i malownicza droga leśna. Na skraju rezerwatu znajduje się parking, skąd wokół jeziora wiedzie **bardzo atrakcyjna krajobrazowo trasa piesza**. Częściowo bieży jego malowniczym brzegiem, częściowo po otaczających jezioro wysokich wzniesieniach. Czas przejścia wynosi około 1 – 2 godziny. Nad jeziorem znajduje się niewielka plaża kąpielowa.

Kościół w Wołogoszczy • Kirche in Wołogoszcz

Rezerwat Jezioro Łubówko • Naturschutzgebiet See Łubówko

Schloss- und Parkanlage in Mierzęcin. Es handelt sich um eines der schönsten und umfassend restaurierten Baudenkmäler der Region. Neben dem Hauptgebäude des Schlosses aus dem 19. Jahrhundert macht vor allem der Park mit Alleen inmitten alter Bäume einen großen Eindruck, die sich dann schrittweise in einen durch und durch wilden Moorwald verwandelt. Doch auch dort kann man seinen Spaziergang auf einem Labyrinth von Stegen über dem Moor fortsetzen, um zu dem wunderschönen (und für Paddelboote geeigneten) Fluss mit dem Namen Mierzęcka Struga zu kommen. Die Anlage besteht auch aus restaurierten und pfleglich bewirtschafteten Vorwerkgebäuden. Das Schloss verfügt über einen eigenen Weingarten und Weinkeller mit eigenem Gewächs (rechnet man das Vorwerk mit ein, so ist das der drittgrößte Weinbetrieb in Polen). Der Palast und seine Umgebung stehen im Privateigentum, können aber umsonst besichtigt werden. Mierzęcin liegt in der Nähe von Dobiegniew (7 km). In der Nähe, in **Wołogoszcz**, soll man die zierliche **Kirche** vom18. Jahrhundert besichtigen.

Das Naturschutzgebiet „Jezioro Łubówko“ ist ein inmitten malerischer Hügel liegender See mit Smaragd leuchtendem kristallklarem Gewässer. Um den See herum wachsen riesige Buchen, von 180, ja sogar 300 Jahren. Das Naturschutzgebiet hat eine Fläche von 77,50 ha, davon entfallen 15 ha auf den See. Man kann es von der Landesstraße Drezdenko - Zagórze, Podlesiec erreichen. An diesen Straßen findet man auch einen Wegweiser zum Naturschutzgebiet. Von da aus führt ein markierter, sehr bequemer und malerischer Waldweg. Am Rande des Naturschutzgebietes stößt man auf einen Parkplatz, von dem aus ein **sehr attraktiver Landschaftspfad für Fußgänger** um den See herum führt. Er folgt teilweise dem malerischen Ufer, teilweise aber wandert auf den hohen Hügeln um den See. Für die volle Runde braucht man 1-2 Stunden. Am See befindet sich auch ein kleiner Badestrand.

Rynek w Drezdenku • Marktplatz in Drezdenko

„Drezdenko Miasto Zabytków", tak brzmi tytuł jednej z publikacji regionalnych i tak jest w istocie. Zwiedzanie miasta najlepiej rozpocząć od **Muzeum Puszczy Drawskiej i Noteckiej** im. Franciszka Grasia przy Placu Wolności 1. Ekspozycja poświęcona jest okolicznej przyrodzie i bogatej historii miasta. Obiekt pełni także funkcję Punktu Informacji Turystycznej. Muzealny budynek to zabytkowa **dawna prochownia o konstrukcji ryglowej**, wzniesiona na początku XVII wieku na potrzeby istniejącej niegdyś Twierdzy Drezdenko. Obiekt swymi „plecami" przylega do murów kurtynowych dawnej twierdzy. Po lewej stronie stoi nietypowej architektury wysoki budynek z szeroką bramą. To dawny dom bramny, przez który niegdyś wkraczano na teren twierdzy. Nieopodal muzeum widnieje niewielki park a w nim odrestaurowany **barokowy pałac** z 1766 roku, obecnie siedziba Gimnazjum nr 1. W miasteczku miłe wrażenie na turyście zrobi rynek i pobliska architektura, nad którą góruje charakterystyczny budynek dawnego ratusza z 1885 roku. Na ulicy Plac Kościelny warto zobaczyć neogotycki kościół i pobliski budynek szkoły podstawowej, obydwie budowle powstały na początku XX wieku. Po spacerze warto odpocząć w Parku Kultur Świata. Lokalne władze, świadome potencjału miasta, wydały w atrakcyjnej formie kilka bardzo dobrych publikacji prezentujących w sposób analityczny jego walory kulturowe i przyrodnicze.

„Drezdenko – eine Denkmalstadt" lautet der Titel eines der Bücher über die Region, und so ist es tatsächlich. Die Stadtbesichtigung beginnt man am besten mit dem **Franciszek-Graś-Museum der Urwälder Puszcza Drawska und Notecka** am Plac Wolności 1. Die Ausstellung ist der hiesigen Natur und der reichhaltigen Stadtgeschichte gewidmet. Das Objekt erfüllt auch die Rolle einer Touristischen Informationsstelle. Das Museumsgebäude ist ein historisches, **ehemaliges Pulvermagazin in Fachwerkkonstruktion**, errichtet um den Anfang des 18. Jahrhunderts für die damals vorhandene Festung Driesen. Mit seinem „Rücken" lehnt sich das Gebäude an die Vorhangfassade der ehemaligen Festung. An der linken Seite steht ein eigenartiges Gebäude mit einem breiten Tor. Es ist das ehemalige Torhaus, durch das man einst die Festung betrat. In der Nähe des Museums befindet sich eine kleine Parkanlage mit einem restaurierten **barocken Schloss** von 1766, heute Sitz des Gymnasiums Nr. 1. In der Stadt machen auf den Besucher der Markt und die Architektur der Nebengebäude einen angenehmen Eindruck, über die die charakteristische Gestalt des ehemaligen Rathauses von 1885 herausragt. An dem Plac Kościelny sind die neugotische Kirche und das nah gelegene Grundschulengebäude, beide Bauwerke vom Anfang des 20. Jahrhunderts, bemerkenswert. Nach dem Spaziergang kann man sich im Park der Weltkulturen erholen. Die lokalen Behörden haben im Wissen um das Potenzial der Stadt, mehrere sehr gute Bücher und Broschuren herausgegeben, die die Kultur- und Naturvorteile der Stadt systematisch darstellen.

Dawny pałac, dziś gimnazjum w Drezdenku
Ehemaliges Schloss, heute Gymnasium in Drezdenko

Budynek Szkoły Podstawowej w Drezdenku z pocz. XX w.
Grundschule in Drezdenko aus dem Anfang des 20. Jahrhunderts

Dawna prochownia, dziś muzeum w Drezdenku
Ehemaliges Pulvermagazin, heute Museum in Drezdenko

Puszcza Notecka • Urwald Puszcza Notecka

Puszcza Notecka – „W morzu drzew". Największy w Polsce zwarty kompleks leśny. Kontakt z ogromem tych sosnowych borów niesie ze sobą ciekawe doświadczenie. Choć Puszcza to głównie efekt ludzkich nasadzeń, to w wielu miejscach zgodność drzewostanu z warunkami siedliskowymi tworzy ekosystem zbliżony do naturalnego. Stąd wydzielono tu obszary Natura 2000 **„Bory Chrobotkowe Puszczy Noteckiej"** o łącznej powierzchni prawie 2,5 tys. ha. Atrakcyjną trasę rowerową (start w Skwierzynie), wiodącą przez bory chrobotkowe opisano w następnym rozdziale („W meandrach rzeki Obry", podrozdział „Na rower"). Puszcza, poza jednogatunkowymi lasami sosnowymi, skrywa sporo „przyrodniczych perełek", objętych ochroną rezerwatową. Miłym urozmaiceniem są ludzkie siedziby. Posiadają swoisty klimat „końca świata, gdzie czas się zatrzymał". Polecaną bazą wypadową jest położony w sercu borów **Lubiatów**. Znajduje się tu uroczy **kościółek szachulcowy** z XVIII wieku. Zainteresowani znajdą tu bazę turystyczną łącznie z polem biwakowym nad malowniczym jeziorkiem **Solczyk**. Okolice Lubiatowa obfitują w jeziora, drobne cieki i mokradełka. Są to wielkiej urody siedliska, kilka z nich objęto ochroną rezerwatową. Poniżej opisano proponowaną trasę pieszą pt. „Wokół Lubiatowskich Uroczysk". Ze względu na piaszczyste drogi, do turystyki rowerowej polecane są asfaltowe drogi „główne". One bowiem (oprócz szosy nr 160), ze względu na bardzo niski ruch samochodowy, świetnie się do tego nadają. Poza Lubiatowem warto odwiedzić **Karwin** czy **Goszczanowo**, skąd wiedzie trasa spacerowa wzdłuż południowego brzegu Stawu Goszczanowskiego.

Der Urwald Puszcza Notecka - „In einem Meer von Bäumen" Das größte kompakte Waldgebiet in Polen. Der Kontakt mit dem Unmaß dieser Kieferwälder bringt interessante Erfahrungen mit sich. Auch wenn der Wald meistens durch menschliche Bepflanzungsmaßnahmen entstanden ist, fügt sich der Baubestand dem Habitat soweit ein, dass dadurch ein dem natürlichen ähnliches Ökosystem entsteht. Deswegen wurden hier „Natura-2000"-Gebiete unter der Bezeichnung **„Bory Chrobotkowe Puszczy Noteckiej"** („Flechten-Nadelwälder des Urwaldes Puszcza Notecka") mit mehr als 2,5 Tsd. ha Fläche ausgesondert. Eine attraktive Fahrradstrecke (mit Start in Skwierzyna), die durch diese Flechtenwälder führt, wurde im folgenden Kapitel („In den Mäandern der Obra", Abschnitt „Mit dem Fahhrad") beschrieben. Neben den nur aus Kiefern bestehenden Wäldern birgt der Urwald zahlreiche „Perlen der Natur", heute Naturschutzgebiete. Eine angenehme Abwechslung bilden menschliche Siedlungen. Hier herrscht die einzigartige Atmosphäre, am „Ende der Welt zu sein, wo die Zeit steht". Als Ausgangspunkt für Ausflüge wird das im Herzen des Nadelwälder gelegene **Lubiatów** empfohlen. Hier steht eine entzückende **Fachwerkkirche** aus dem 18. Jahrhundert. Interessierte finden hier Unterkünfte, darunter einen Zeltplatz an dem malerischen See **Solczyk**. Die Gebend von Lubiatów ist reich an Seen, kleinen Bachen und Moorgebieten. Es handelt sich um wunderschöne Lebensräume für Tiere, manche von ihnen sind Naturschutzgebiete. Unten finden Sie die empfohlene Wanderroute „Wokół Lubiatowskich Uroczysk" („Um die Schluchten bei Lubiatów"). Da die Wege hier sandig sind, werden den Radfahrern eher befestigte „Haupt"-Straßen empfohlen. Mit der Ausnahme der Landstraße 160 eignen sie sich dazu – angesichts des kleinen Verkehrs – sehr ausgezeichnet. Neben Lubiatów soll man auch **Karwin** oder **Goszczanowo** besuchen, von wo aus ein Spazierweg das südliche Ufer des Teiches Goszczanowski entlang führt.

Rozdroże szlaków rowerowych • Radweg-Kreuzung

NA ROWER

„Dankowski Szlak". Atrakcyjna krajobrazowo i komfortowa technicznie 15-kilometrowa trasa o charakterze liniowym. Jej zasadniczym walorem są napotykane po drodze leśne uroczyska i końcowa miejscowość Danków. Proponowana trasa pokrywa się z „Dankowskim Szlakiem" wytyczonym i skrupulatnie oznakowanym przez lokalne władze. Szlak rozpoczyna się w Strzelcach Krajeńskich a kończy w Dankowie. Obydwie miejscowości stanowią duży walor historyczny i zostały przygotowane do odkrycia swych tajemnic przez turystę. Ze strzeleckiego rynku należy wyjechać na szosę nr 156 (kierunek Barlinek), po około 200 metrach od ronda należy zjechać w lewo, w ulicę Cmentarną i odtąd pilnować pomarańczowych piktogramów „Dankowskiego Szlaku". Nie będzie to trudne, bowiem są one dobrze widoczne na całej trasie. Ze Strzelec szlak powiedzie turystę czterokilometrową polną drogą do Wielisławic. Jest to najmniej komfortowy odcinek całej trasy (rowerzysta „szosowy" może wybrać opcjonalnie dojazd do Wielisławic drogą nr 156). Za Wielisławicami, na skraju lasu, szlak rozwidla się. Prosto bieży inny, opisany poniżej „Szlak rezerwatów" a w prawo, drogą w las, „Dankowski Szlak". Jadąc nim, turysta mija urocze miejsca, przy których ulokowano infrastrukturę do odpoczynku oraz tablice edukacyjne. Trasa kończy się w Dankowie, przy polu biwakowym nad jeziorem Wielgim.

„Szlak Rezerwatów". Bardzo atrakcyjna przyrodniczo i krajobrazowo ok. 40-kilometrowa trasa o charakterze pętli. Zasadniczym jej walorem jest przyroda objęta ochroną rezerwatową. Trasa pokrywa się z przygotowanym przez władze Strzelec Krajeńskich „Szlakiem Rezerwatów". Tu jednak, w przeciwieństwie do wyżej opisanego szlaku „Dankowskiego", oznaczenia (także pomarańczowym piktogramem) są naniesione zbyt rzadko. Stąd należy z większą uwagą przeczytać niniejszy opis. Miejscem startu jest rozjazd szlaków między Wielisławicami a Wilanowem (dojazd ze Strzelec do tego miejsca opisano powyżej: „Dankowski Szlak"). Stamtąd należy jechać prosto, główną drogą do Wilanowa. Przed wsią, miejsce odpoczynku – kładka na rzeczce Pełcz. Szlak wiedzie prosto przez wieś, ale w jej centrum należy odbić w lewo, by po kilometrze wjechać leśną drogą w **rezerwat „Wilanów"**. Z drogi tej można „poczuć magię" tutejszej przyrody. To majestatyczne buczyny, rosnące na stokach

MIT DEM FAHRRAD

„Dankowski Szlak" („Radroute Danków"). Landschaftlich ansprechend und technisch leicht – eine 15 km lange „Linien"-Strecke. Zu ihren Hauptvorteilen gehören die wilden Wälder und der Ort Danków an ihrem Ende. Die empfohlene Route deckt sich mit der „Radroute Danków", die von den lokalen Behörden bestimmt und sorgfältig markiert worden ist. Die Route beginnt in Strzelce Krajeńskie und endet in Danków. Die beiden Orte sind historisch sehr wertvoll und wurden für interessierte Besucher gut vorbereitet. Vom Markt in Strzelce aus muss man die Landstraße Nr. 156 (Richtung Barlinek) nehmen, nach ca. 200 hinter dem Kreisverkehr nach links, in die ul. Cmentarna abbiegen, und von dort aus sich nach den orangenfarbenen Piktogrammen der „Route Danków" richten. Dies soll nicht schwierig sein, sie sind auf der gesamten Strecke gut sichtbar. Von Strzelce aus fährt man 4 km lang auf einem Feldweg, bis nach Wielisławice. Es handelt sich um die am wenigsten bequeme Teilstrecke (wer es vorzieht, auf einem befestigten Weg zu fahren, kann Wielisławice über die Landstraße Nr. 156 erreichen). Hinter Wielisławice teilt sich die Strecke gabelförmig. Geradeaus führt eine andere, die unter beschriebene „Route durch Naturschutzgebiete", nach rechts, auf dem Weg in den Wald, die „Route Danków". Wer diese Richtung einschlägt, fährt an wunderschönen Orten mit Waldbänken sowie an Lehrtafeln vorbei. Die Strecke endet in Danków, am Zeltplatz am See Wielgie.

„Route durch Naturschutzgebiete" Ihrer Natur und Landschaft wegen besonders empfehlenswerte 40 km lange Schleifenstrecke. Ihren wichtigsten Vorteil bildet die geschützte Natur. Die Strecke deckt sich mit dem von den Behörden von Strzelce Krajeńskie eingerichteten „Route durch Naturschutzgebiete". Im Gegenteil zu der oben beschriebenen „Route Danków" sind hier die Markierungen (auch orangenfarbene Piktogramme) zu dünn gesät. Umso wichtiger ist es, die vorliegende Schilderung genau durchzulesen. Die Route beginnt an der Gabelung zwischen Wielisławice und Wilanów (der Weg von Strzelce bis hierhin wurde oben beschrieben, siehe „Route Danków"). Von dort aus fährt man geradeaus mit der Hauptstraße nach Wilanów. Vor dem Dorf kann man sich an der Laufbrücke über Pełcz erholen. Die Strecke führt gerade durch das Dorf, in dessen Mitte man aber nach links abbiegen muss, um nach etwa einem Kilometer den Waldweg im Naturschutzgebiet **„Wilanów"** zu befahren. Hier spürt man schon die Magie der hiesigen Natur: Majestätische Buchen wachsen auf Böschungen,

Na „Szlaku Rezerwatów" • „Route durch Naturschutzgebiete"

Ruiny młyna na trasie Dankowskiego Szlaku • Ruinen der Mühle auf der „Route Danków"

schodzących ku nietkniętym ręką człowieka mokradeł. Po powrocie do wsi należy skręcić w lewo, by kontynuować jazdę brukową drogą. Trasa mija widoczną po lewej stronie granicę wspomnianego rezerwatu. Około 1 km za wsią znajduje się rozjazd, od drogi brukowej odbija droga w lewo. Pomimo iż nie widać piktogramów (!), należy w nią skręcić. Przez kilkaset metrów jedynym widocznym piktogramem będą oznaczenia szlaku niebieskiego. Droga dociera do granicy następnego **rezerwatu** – **„Rzeka Przyłężek"**. W tym miejscu (przy tablicy rezerwatu) warto powstrzymać się z jego zwiedzaniem i odbić w widoczną drogę w prawo. Można nią dojechać (po około 250 metrach) do bardzo malowniczego, śródleśnego jeziorka Przyłężek. Po powrocie do głównej drogi, dojeżdżamy do mostku, skąd widać wijącą się w dole uroczą rzeczkę. Poza walorami krajobrazowymi jest ona miejscem życia i rozrodu cennych przyrodniczo gatunków ryb. Dalej szlak prowadzi, początkowo drogą główną, wzdłuż granicy rezerwatu, później skręca w prawo i dociera do drogi krajowej nr 22. Przecina ją w poprzek i bieży wzdłuż granicy ośrodka wypoczynkowego (z kąpieliskiem i polem biwakowym) nad jeziorem Wełmino. Następnie, leśna droga dociera do miejscowości Zdroisko. Tam, zgodnie ze szlakiem, należy skręcić na południe (w lewo). Wkrótce dociera on do granic **rezerwatu „Buki Zdroiskie"**. Rezerwat jest „klejnotem" polskiej przyrody. Santoczna wyrzeźbiła tu głęboki, kręty i stromy wąwóz. Uroku dodaje drzewostan tworzony przez potężne buki. Trasa rowerowa bieży wzdłuż granicy rezerwatu, na długości ponad 5 km, dostarczając wielu wrażeń. Przy końcu wąwozu znajduje się punkt odpoczynku. Po opuszczeniu granic rezerwatu szlak wkrótce zmienia kierunek na północno-wschodni (w lewo). Odtąd, przecinając prosto skrzyżowania z innymi leśnymi drogami, dociera do Międzymościa i ostatniego punktu odpoczynku przy ruinach młyna na rzece Polka. Po 8 km jazdy główną drogą, mijając Sławno, szlak dociera do Strzelec Krajeńskich.

die zu den von Menschenhand nicht berührten Sümpfen herunterführen. Nachdem man ins Dorf zurückgekommen ist, setzt man die Fahrt auf einer gepflasterten Straße fort. Sie führt rechts an der Grenze des oben erwähnten Naturschutzgebietes vorbei. Circa 1 km hinter dem Dorf findet man eine Gabelung, von der gepflasterten Straße aus führt ein Weg nach links. Obwohl man die Markierung nicht sieht (!), soll man hier abbiegen. Einige Hundert Meter folgt man der blauen Markierung, um die Grenze des nächsten **Naturschutzgebietes** zu erreichen: **„Rzeka Przyłężek"** (**„Fluss Przyłężek"**). An dieser Stelle (neben dem Schild des Naturschutzgebietes) lohnt es sich, sich von dessen Besichtigung zurückzuhalten und in den rechts aufscheinenden Weg abzubiegen. Nach lediglich 250 Metern kommt man damit zu dem sehr malerisch unter den Wäldern gelegenen See Przyłężek. Nachdem man die Hauptstraße wieder erreicht hat, kommt man schnell zu einer Brücke, von der aus man die Mäander eines entzückenden Baches besichtigen kann. Er ist nicht nur seiner Schönheit wegen wertvoll, sondern stellt auch einen auch Lebens- und Fortpflanzungsraum für viele wertvolle Fischarten dar. Weiter führt die Strecke zuerst auf einer Hauptstraße am Naturschutzgebiet vorbei, um weiter rechts einzubiegen und die Landstraße Nr. 22 zu erreichen. Diese wird durchquert und so kommt man an der Grenze des Ferienzentrums (mit Badestelle und Zeltplatz) am See Wełmino vorbei. Anschließend führt der Waldweg nach Zdroisko. Dort soll man, den Markierungen entsprechend, nach Süden einbiegen (also nach links). Bald kommt man zum **Naturschutzgebiet „Buki Zdroiskie"**. Das Gebiet ist ein wahres Schmuckstück der polnischen Natur. Der Fluss Santoczna hat hier eine tiefe, geschlängelte und steile Schlucht herausgebildet. Den besonderen Reiz dieser Gegend machen auch die riesigen Buchen aus. Die Radstrecke führt an der Grenze des Naturschutzgebietes auf einer Länge von 5 km vorbei und sorgt für unvergessliche Eindrücke. Am Ende der Schlucht kann man auf einer Waldbank ausruhen. Verlässt man die Grenzen des Naturschutzgebietes, so muss man die nordöstliche Richtung einschlagen (nach links). Von hier aus durchquert man andere Waldwege, um geradeaus nach Międzymoście zu kommen, und damit zum letzten Ausruhort an der Ruine der Mühle am Polka-Fluss. Nach weiteren 8 km auf der Hauptstraße kommt man, an Sławno vorbei, nach Strzelce Krajeńskie zurück.

Na trasie „Nadnoteckich Łęgów" • Auf der Strecke „Nadnoteckie Łęgi"

„Przez Nadnoteckie Łęgi". Niżej opisana trasa została dobrana tak, aby ukazać możliwie wiele miejsc określających swoisty klimat tej specyficznej krainy. Wiedzie przez sielankowe krajobrazy bezkresnych równin z rozsianymi wioseczkami o bardzo luźnym, przestrzennym układzie. Dociera do najciekawszych osad, kościółków itp. Długość trasy wynosi około 45 km, z czego 5 km po średnio ruchliwej drodze wojewódzkiej. Pozostała część po dobrych drogach szutrowych, gruntowych, brukowych i asfaltowych o bardzo małym natężeniu ruchu samochodowego. Trasa ma charakter pętli, więc można ją rozpocząć w dowolnym miejscu. *Nadnoteckie łęgi to dno dawnej gigantycznej rzeki, powstałej w wyniku topnienia lodowców w czasie ostatniej epoki lodowcowej. Powstała w ten sposób kraina „płaska jak stół". Przez wieki zabagniona, dopiero w XVII i XVIII wieku została szerzej skolonizowana przez człowieka. Lasy bagienne ustąpiły łąkom i polom. Zabudowa jest luźna, czasem osady tworzą pojedyncze gospodarstwa. W architekturze zachowało się wiele pierwotnych akcentów charakterystycznych dla osadnictwa olęderskiego.* Opis zakłada wjazd w Łęgi 6 km od Drezdenka, pierwszym zjazdem na południe z szosy nr 156 (relacji Drezdenko – Strzelce Krajeńskie) na miejscowość Głęboczek (przy drodze znajduje się drogowskaz). Jadąc 1,5 km w stronę Głęboczka, szutrowa droga główna skręca w prawo, mniej wyraźna wiedzie prosto na przeciwpowodziowy wał. Należy jechać prosto, wałem, ale warto na chwilę pojechać w prawo, by po kilkuset metrach zobaczyć miniaturowy, dziewiętnastowieczny kościółek w Głęboczku. Po powrocie do właściwej drogi należy nią jechać 3,5 km aż do asfaltowej szosy (nr 154) z Trzebicza do Przynotecka. Tam należy skręcić w prawo i po 2 km zjechać z niej w lewo na Gościmiec. Z Gościmca należy kierować się drogą na Górecko, by tam dojechać należy przeciąć poprzecznie drogę nr 157. W Górecku, za kościołem należy skręcić w prawo i przez Górczynę, Przysiekę dojechać do Zwierzyna. Mijając budynek gminy w Zwierzynie należy skręcić w lewo, na Gardzko, Licheń. Tu trasa opuszcza Łęgi i wspina się nieco na stok Pradoliny. W Gardzku, po dojechaniu do głównej drogi, należy skręcić w prawo, na Stare Kurowo. Z niej, po około 1,5 km., należy zjechać w lewo na Rokitno. Odtąd do Starego Kurowa droga wiedzie bardzo malowniczą doliną. Należy się trzymać głównej drogi. W Starym Kurowie trasa dociera do głównej szosy nr 156 i nią, około 4,5 km, należy dojechać do zjazdu na Głęboczek – miejsce startu.

Zagroda jeleni na trasie Łęgów" • Hirsch-Gehäge auf der Strecke „Łęgów"

Kościółek w Głęboczku • Kirche in Głęboczek

Kościół w Botnicy • Kirche in Botnica

„Przez Nadnoteckie Łęgi" („Durch das Netzebruch") Die unten dargestellte Strecke wurde so festgelegt, dass möglichst viele Orte besichtigt werden können, die den besonderen Reiz dieser Gebiete ausmachen. Sie führt durch idyllische Landschaften grenzenloser Flächen, auf denen kleine Dörfer mit einer lockeren räumlichen Anordnung zerstreut sind. Sie kommt zu den interessantesten Siedlungen, Kirchen usw. Die Länge der Strecke beträgt ca. 45 km, 5 davon auf einer ziemlich verkehrsreichen Woiwodschaftsstraße. Ansonsten fährt man auf guten Schotterwegen, Wirtschaftswegen, gepflasterten und asphaltierten Straßen, mit nur wenig Verkehr. Die Strecke hat die Gestalt einer Schleife, man kann also an einem beliebigen Ort beginnen. *Bei Netzebruch handelt es sich um den ehemaligen Boden eines gigantischen Flusses, der infolge der Schmelzung des Gletschers nach der letzen Eiszeit entstanden ist. Auf diese Weise ist eine Landschaft entstanden, die „flach ist, wie ein Tisch". Jahrhunderte lang herrschten hier Sumpfgebiete, erst im 17. und 18. wurden sie vom Menschen im größeren Stil kolonisiert. Der Moorwald wich Wiesen und Feldern. Die Bebauung ist locker, manchmal bestehen die Siedlungen aus nur einem Gehöft. In der Architektur machen sich viele ursprüngliche Elemente der Hauländer Siedlungen bemerkbar.* Bei der Darstellung der Strecke geht man von einem Startpunkt 6 km von Drezdenko aus, an dem ersten nach Süden von der Landstraße Nr. 156 abstechenden Weg (zwischen Drezdenko und Strzelce Krajeńskie), im Dorf Głęboczek (an dem Weg steht ein Wegweiser). Nach 1,5 km in Richtung Głęboczek biegt der Schotterweg nach rechts, während ein weniger sichtbarer Pfad direkt auf den Damm führt. Man soll geradeaus fahren, zu dem Damm, es verlohnt die Mühe, doch einige Hundert Meter nach rechts abzustechen, um die Kirche in Głęboczek aus dem 19. Jahrhundert zu besichtigen. Zurück auf dem Damm fährt man 3,5 km bis zur Landstraße (Nr. 154) von Trzebicz nach Przynotecko. Dort biegt man nach rechts ein und erreicht nach 2 km weiter links den Ort Gościmiec. Von Gościmiec richtet man sich nach Górecko; um dorthin zu gelangen, muss man die Landstraße Nr. 157 durchqueren. In Górecko biegt man hinter der Kirche rechts rein und kommt über Górczyna und Przysieka bis nach Zwierzyn. Am Gemeindehaus in Zwierzyn vorbei fährt man nach links, in Richtung Gardzko, Licheń. Hier verlässt die Stecke das Bruch und steigt etwas auf die Böschung des Urstromtals hinauf. Nachdem man in Gardzko die Hauptstraße erreicht hat, soll man nach rechts abbiegen, nach Stare Kurowo. Von dieser Straße aus fährt man nach ca. 1,5 km links nach Rokitno. Von hier aus führt der Weg nach Stare Kurowo durch ein malerisches kleines Tal. Man soll die Hauptstraße nicht verlassen. In Stare Kurowo kommt man zu der Hauptstraße Nr. 154, um sie dann, etwa 4,5 km lang, zu dem Abstecher nach Głęboczek zu kommen, von wo aus man gestartet hat.

NA KAJAK

Drawa. Szlak kajakowy na Drawie jest jednym z najpiękniejszych szlaków wodnych w Polsce. Na uwagę zasługuje jej górski charakter. Cieszy się popularnością do tego stopnia, że wprowadzono (na terenie Drawieńskiego Parku Narodowego) limity na liczbę płynących kajaków. Posiada bogatą infrastrukturę. Niemal w każdej miejscowości, przez którą rzeka przepływa znajdują się wypożyczalnie kajaków. Na rynku istnieje też sporo publikacji przybliżających specyfikę szlaku. Zainteresowani spływem znajdą zatem bez trudu sporo szczegółowych informacji na ten temat.

„Lubuskie Mazury". Ta rzeczno-jeziorowa trasa wiedzie uroczą, łączącą trzy atrakcyjne jeziora, rzeczką o nazwie Mierzęcka Struga. Spływ rozpoczyna się nad jeziorem Lipie, które znane jest z czystości swych wód i największej w regionie piaszczystej plaży. Z jego północno-zachodniego krańca (przeciwległego do wspomnianej plaży) rzeczka wypływa. Po niecałych dwustu metrach meandru przez las, uchodzi do jeziora Słowa. Jej wypływ z niego znajduje się nieopodal, tylko dwieście metrów linią brzegową na północ (w prawo). Jednak nie warto tak szybko tego akwenu opuszczać. Jest on całkowicie odizolowany od siedzib ludzkich i posiada piękną, naturalną linię brzegową. Warto wzdłuż niej płynąć, by poznać zatoki i zachęcający do odpoczynku duży półwysep porośnięty dorodną buczyną. Opuszczając taflę jeziora i wpływając w rzeczkę, należy się liczyć z przeszkodami. Jest ona bowiem wąska i miejscami trudna, ale tak jest tylko na początku swej półtorakilometrowej długości, po czym dociera do kolejnego, ogromnego jeziora Osiek. Jego zachodnia (lewa po wpłynięciu na taflę jeziora) część, do której uchodzi Struga, posiada wyjątkowe walory krajobrazowe. Zawdzięcza to wydłużonemu, wąskiemu kształtowi, wyspom i naturalnej zalesionej linii brzegowej. Główna część jeziora znajduje się po prawej (wschodniej) stronie względem ujścia, jednak koniecznie trzeba popłynąć w lewo, przez wąski przesmyk wpłynąć w Ogardzką Odnogę. Przesmykiem wiodła niegdyś przeprawa szlaku pieszego. Dziś widać jej pozostałości. U nasady przeprawy znajduje się mała plażyczka, na której można odpocząć i spojrzeć na jezioro z innej perspektywy. Przy końcu Odnogi leży wysepka a akwen zamyka piękne torfowisko, kryjące w swym wnętrzu kilka drobnych luster wody i ujście rzeczki Ogardna. Płynąc od strony Odnogi na wschodnią część jeziora warto trzymać się północnego (lewego) brzegu. Miłym akcentem będzie półwysep zakończony malowniczym, wąskim cyplem. Mijając go, turystę zaskoczy widok starych zabudowań folwarcznych w Chomętowie. W tej miejscowości można wysiąść, odpocząć lub spływ zakończyć. Opisany, piętnastokilometrowy odcinek szlaku zajmuje od kilku do siedmiu, ośmiu godzin spokojnego spływu. Jest on szczególny z dwóch powodów: niezwykle malowniczy i swym rzeczno-jeziorowym charakterem odmienny od pozostałych szlaków. Spływ można kontynuować przez następne 25 km, aż do Drawy, mijając po drodze wiele pięknych miejsc, w tym pałac w Mierzęcinie.

Noteć. Szlak bardzo spokojny, wiodący przez łagodny łąkowy krajobraz. Brak przeszkód pozwala na całkowity relaks. Proponowana długość to zależnie od możliwości czasowych ok. 20 km od ujścia Drawy (miejscowość Nowe Bielice) do Trzebicza, czas spływu około 5-7 godzin. W opcji dwudniowej można płynąć dalej, do Santoka (ok. 25 km), czas spływu to następne 7 – 8 godzin. Planując trasę dalszą można zakładać, iż przeciętnie prędkość spływu wynosi 3 – 5 km/godzinę, przy niespiesznym wiosłowaniu, uwzględniając odpoczynki. Na całej długości rzeki można znaleźć dogodne miejsca do biwakowania. Dojazd do brzegów Noteci czyni ją łatwo dostępną, w każdym miejscu można zwodować kajak a także odebrać po zakończeniu spływu.

Rzeka Mierzęcka Struga • Fluss Mierzęcka Struga

MIT DEM BOOT

Der Fluss Drawa. Die Paddelbootstrecke auf der Drawa gehört zu den schönsten Wasserstraßen in Polen. Bemerkenswert ist deren Bergcharakter. Sie erfreut sich einer derartigen Beliebtheit, dass man (auf dem Gebiet des Nationalparkes Drawa) Obergrenzen für die Anzahl der Paddelboote einführen musste. Sie verfügt über eine reiche Infrastruktur. In fast jedem Ort, durch den der Fluss führt, kann man Paddelboote ausleihen. Auf dem Markt gibt es auch eine Reihe von Veröffentlichungen, die die Besonderheiten der Strecke näher darstellen. Wer an einer Fahrt den Fluss herunter interessiert ist, findet ohne Mühe viele ausführliche Informationen hierzu.

„Lubuskie Mazury" („Lebuser Masuren"). Diese Strecke führt durch einen entzückenden kleinen Fluss - Mierzęcka Struga -, der drei reizende Seen miteinander verbindet. Die Fahrt beginnt am See Lipie, berühmt durch seine Reinheit und die in den Region größte Sandstrand. Der Fluss beginnt am nordwestlichen Ende des Sees (gegenüber dem erwähnten Strand). Nach weniger als 200 m Mäandern mündet er in den See Słowa. Lediglich 200 m weiter nördlich (nach rechts) nimmt der Fluss seinen Weg wieder auf. Doch soll man den See nicht so schnell verlassen. Er ist nämlich von menschlichen Siedlungen völlig abgeschnitten und hat ein wunderschönes, natürliches Ufer. Es verlohnt die Mühe, an diesem Ufer vorbeizufahren, um die zahlreichen Buchten und die mit Buchenwald bewachsene Halbinsel kennenzulernen, die zum Ausruhen einlädt. Verlässt man doch den See und fährt weiter auf dem Fluss, so muss man mit Hindernissen rechnen. Hier ist er nämlich eng und manchmal schwierig für den Paddler, aber nur am Anfang, dann nämlich, nach 1,5 km, öffnet sich die Strecke auf einen weiteren großen See, Osiek. Dessen westlicher Teil (von dem Fluss aus links) zeichnet sich durch eine außergewöhnliche Schönheit aus. Dies ist seiner länglichen, engen Form, Inseln und den bewaldeten Ufern zu verdanken. Der Hauptteil des Sees befindet sich, von der Mündung aus gesehen, auf der rechten (östlichen) Seite, doch man soll unbedingt nach links fahren, um durch eine Stromenge Ogardzka Odnoga („Flussarm Ogard") zu erreichen. Über diese Stromenge führte einst eine Wanderroute. Heute noch sieht man die Überreste des Übergangs. An dessen Fuße befindet sich ein kleiner Strand, auf dem man sich erholen kann und den See von einem anderen Blickpunkt aus betrachten. Am Ende des Flussarmes befindet sich eine kleine Insel; das Gewässer wird von einem wunderschönen Torfmoor abgeschlossen, in dessen Inneren mehrere kleinere Teiche und die Mündung des Flusses Ogardna zu finden sind. Fährt man von Odnoga aus auf dem östlichen Teil des Sees, soll man sich an dessen nördliches (linkes) Ufer halten. Einen angenehmen Akzent bildet eine Halbinsel mit einer malerischen, engen Landzunge. Fährt man daran vorbei, wird man durch die alten Vorwerkgebäude in Chomętowo überrascht. Hier kann man aussteigen, sich ausruhen oder die Fahrt beenden. Für dargestellte, 15 km lange Strecke, braucht man bis zu sieben, acht Stunden einer ruhigen Paddelbootfahrt. Sie ist aus zwei Gründen besonders: sehr malerisch und durch die Mischung aus Seen und Fluss anders als die übrigen Strekken. Die Fahrt kann man weitere 25 km fortsetzen, bis nach Drawa, mit zahlreichen wunderschönen Orten unterwegs, wie etwa das Schloss in Mierzęcin.

Noteć (Netze). Eine sehr ruhige Wasserstraße, die über eine milde Landschaft voller Wiesen führt. Mangels Hindernisse kann man sich völlig ausruhen. Je nach Zeit, die einem zur Verfügung steht, kann man bis zu 20 km von der Drawa-Mündung (in Nowe Bielice) bis nach Trzebicz fahren, wofür man 5-7 Stunden braucht. Hat man bis zu zwei Tagen frei, so kann man bis nach Santok (ca. 25 km) in weiteren 7-8 Stunden kommen. Plant man eine weitere Fahrt, so soll man von einer Geschwindigkeit von 3-5 Stundenkilometer ausgehen, ohne Eile und mit Ruhepausen. An der gesamten Länge des Flusses kann man günstige Zeltplätze finden. Die Netze ist leicht mit dem Wagen erreichbar, sodass man das Paddelboot an jeder Stelle wassern kann oder nach Ende der Fahrt wieder wegnehmen.

Wschód słońca nad Notecią • Sonnenaufgang über der Netze

Osada Ostrowite w Drawieńskim Parku Narodowym • Ostrowite im Drawieński-Nationalpark

SAMOCHODEM I PIESZO

„W sercu Drawieńskiego Parku Narodowego". Dojazd samochodem do Głuska (z szosy nr 22 nieopodal miejscowości Stare Osieczno), gdzie mieści się **Punkt Informacji Drawieńskiego Parku Narodowego**. W nim można nabyć materiały informacyjne, mapy, itp. Stamtąd należy wjechać w drogę na Ostrowite, by po około kilometrze jazdy zatrzymać się na dużym parkingu, widocznym po lewej stronie szosy. Wiedzie stamtąd żółty szlak wzdłuż jeziora Głuchego Dużego i jeziora Ostrowiec. Jest to jedno z największych i najbardziej malowniczych jezior w regionie. Długość trasy przy zachodnim brzegu jeziora wynosi prawie 9 km, następnie szlak bieży dalej, wzdłuż rzeki Płociczne. Powrót tą samą drogą. **Drugą opcją** jest skorzystanie ze **ścieżki przyrodniczej** jez. Ostrowieckie – Węgornia. Także zaczyna się przy parkingu a kończy przy punkcie widokowym Węgornia nad Płociczną. Trasa ścieżki liczy 7 km, powrót czterokilometrową drogą przez Ostrowite. Czas przejścia 3 – 4 godz. Można zastosować krótszy, **pięciokilometrowy wariant** i skończyć wycieczkę na parkingu przy osadzie Ostrowiec, wrócić 2,5 km drogą do parkingu a nawet **wariant trzykilometrowy**, kiedy po okrążeniu Jeziora Głuchego wróci się do parkingu. Nieopodal parkingu znajduje się mostek a pod nim malownicza dolinka Kanału Głuchego. Jeśli wybrano wariant pierwszy lub ostatni, warto podjechać później do osady Ostrowite – uroczej osady złożonej z szachulcowych, odrestaurowanych budynków.
Pół kilometra na południe od Głuska, przy głównej drodze, widnieje drogowskaz z napisem „Kamienna". Znajduje się tam pracująca, **zabytkowa elektrownia wodna** liczącą blisko 100 lat. Przedstawia oryginalny i reprezentatywny dla początków XX wieku model hydroelektrowni. Wewnątrz oryginalne, pracujące wyposażenie.

Wokół Lubiatowskich Uroczysk. To trasa biegnąca leśną ścieżką edukacyjną wokół dwóch dużych jezior: Solecko i Lubiatówko, których liczne walory przyrodnicze doprowadziły do objęcia ich części ochroną rezerwatową. W skład rezerwatu wchodzi południowa część jez. Solecko i otaczające ją lasy rosnące na urozmaiconym terenie (wysokości względne do 22 m). Rezerwat chroni miejsce występowania ptaków drapieżnych i wodnych, zespoły roślinne na wysokich brzegach jeziora oraz źródliska sączące się z przyjeziornych wysoczyzn. Trasa ścieżki rozpoczyna się przy Ośrodku Rehabilitacyjno-Wypoczynkowym w Gościmiu, gdzie można zostawić samochód. Czas jej przejścia wynosi około 3 – 4 godziny.

MIT DEM AUTO UND ZU FUSS

„Im Herzen des Nationalparks Drawa" Ankunft mit dem Auto in Głusko (von der Landstraße Nr. 22 bei Stare Osieczno), wo sich die **Informationsstelle Nationalpark Drawa** befindet. Hier kann man Informationsmaterialien, Landkarten usw. erwerben. Von dort aus ist der Weg nach Ostrowite zu nehmen, um dann, nach etwa einem Kilometer, auf einem großen auf der linken Straßenseite zu nehmen. Von dort aus führt eine gelbe Markierung um den See Głuche Duże und den See Ostrowiec herum. Es ist einer der größten und malerischsten Seen in der Region. Auf dem westlichen Seeufer beträgt die Länge der Strecke beinahe 9 km, dann zieht sie sich weiter, den Fluss Płociczna entlang. Zurück kommt man auf demselben Weg. **Die andere Möglichkeit** besteht darin, den **Naturpfad** See Ostrowieckie - Węgornia zu nehmen. Dieser beginnt auch am Parkplatz und endet am Aussichtspunkt Węgornia am Fluss Płociczna. Der Pfand ist 7 km lang, zurück kommt man auf dem 4 km langen Weg über Ostrowite. Für die Strecke braucht man 3-4 Stunden. Man kann sich aber für die kürzere, **fünf Kilometer lange Variante** entscheiden und den Ausflug am Parkplatz an der Siedlung Ostrowiec beenden, um den 2,5 km langen Weg zurück zum Parkplatz zu nehmen, oder gar für die **Dreikilometervariante**, also gleich nach Umgehung des Sees Głuche zurück zum Auto kommen. In der Nähe des Parkplatzes befindet sich eine Brücke, und darunter das malerische Tal des Kanals Głuchy. Hat man die erste oder die letzte Variante gewählt, dann lohnt es sich später in die Siedlung Ostrowite mit dem Wagen zu kommen - einem entzückenden Ort mit restaurierten Fachwerkhäusern.
Ein halbes Kilometer südlich von Głusko, an der Hauptstraße, steht der Wegweiser mit der Aufschrift „Kamienna". Dort steht ein immer noch im Betrieb befindliches **historisches Wasserkraftwerk**, das beinahe 100 Jahre alt ist. Es ist typisch für Wasserkraftwerke aus dem Anfang des 20. Jahrhunderts. Drinnen findet man die ursprüngliche, immer noch arbeitende Ausstattung.

Um die Wildnis bei Lubiatów Die Strecke führt auf einem Lehrpfad um zwei große Seen herum: Solecko und Lubiatówko, die aufgrund ihrer Eigenschaften teilweise zu einem Naturschutzgebiet erklärt worden sind. Ein Bestandteil des Naturschutzgebietes ist der südliche Teil von Solecko mit den ihn umgebenden Wäldern, die auf einem sehr vielfältigen Gelände wachsen (relative Höhen von bis zu 22 m). Dadurch werden Raub- und Wasservögel geschützt, die Pflanzen auf den hohen Seeufern sowie die Quellen auf den Hochfläche um die Seen herum. Der Lehrpfad beginnt am Rehabilitations- und Ferienzentrum in Gościm, wo man das Auto stehen lassen kann. Für die volle Runde braucht man 3-4 Stunden.

Kąpielisko nad jeziorem „Solecko" • Badestelle am See „Solecko"

W MEANDRACH RZEKI OBRY

AN DEN MÄANDERN DER OBRA

Jezioro Lubikowskie • Der See Lubikowskie

W MEANDRACH RZEKI OBRY

OKOLICE SKWIERZYNY, PRZYTOCZNEJ, BLEDZEWA, PSZCZEWA, MIĘDZYRZECZA I TRZCIELA

Charakterystyka krajobrazu. Kraina lasów, czystych rynnowych jezior, przecięta malowniczą doliną rzeki Obry. Od północy zamyka ją południowo-zachodni skraj Puszczy Noteckiej, następnie koryto Warty z nadbrzeżnymi łąkami. Przesuwając się na południe teren wspina się na wysoczyznę i odtąd krajobraz zaczyna malowniczo falować. W jego strukturze dominują siedliska leśne – borowe na glebach lżejszych, las mieszany na żyźniejszych aż po las bagienny w siedliskach podmokłych. Nieco rzadziej w krajobrazie pojawiają się łąki i pola a wśród nich rozrzucone z rzadka siedziby ludzkie. Miłym akcentem polnych dróg w tych stronach są umieszczane na rozdrożach kapliczki. Kolejnym istotnym elementem tutejszego pejzażu są jeziora. Miejscami są bardzo liczne, różnej wielkości, z urozmaiconą linią brzegową. Ważną dla turysty cechą wielu z nich jest wysoka przejrzystość wody. Osią regionu jest Obra, silnie meandrująca rzeka o wielkiej urodzie i dużym potencjale w turystyce kajakowej. Obszar cechuje bogata sieć dobrze utrzymanych szlaków rowerowych. Skojarzenie tych wszystkich cech sprawia, że obszar ten jest już licznie odwiedzany zarówno przez nastawionych na rekreację wczasowiczów jak i lubiących aktywny wypoczynek turystów.

AN DEN MÄANDERN DER OBRA

DIE UMGEBUNG VON SKWIERZYNA, PRZYTOCZNA, BLEDZEW, PSZCZEW, MIĘDZYRZECZ UND TRZCIEL

Die Landschaft. Ein Land voller Wälder, sauberen Rinnenseen, durchgeschnitten vom malerischen Tal der Obra. Vom Norden her grenzt es an die südwestliche Ecke des Urwaldes Puszcza Notecka, dann an das Flussbett der Warthe mit Wiesen auf dessen Ufer. Begibt man sich in den Süden, so steigt man auf eine Hochfläche empor, die dann hin- und herzuwogen beginnt. Die Landschaft besteht vor allem aus Wäldern – Nadelbäume in den mageren Böden, Mischwald auf den fruchtbareren, bis zum Moorwald auf den Feuchtgebieten. Seltener tauchen in der Landschaft Wiesen und Felder auf und zwischen ihnen zerstreute Siedlungen. Einen schönen Akzent bilden die auf den beiden Seiten stehenden Wegkapellen. Ein weiteres wichtiges Element der hiesigen Landschaft sind die Seen. An manschen Stellen recht zahlreich, von unterschiedlicher Größe, mit abwechslungsreicher Uferlinie. Für den Touristen ist deren Sauberkeit von besonderer Bedeutung. Das Rückgrat dieser Region bildet die Obra, ein schöner und für die Paddelboote gut geeigneter Fluss. Das Gebiet zeichnet sich auch durch ein umfangreiches Netz gut erhaltener Fahrradrouten. Dank einer Mischung all dieser Eigenschaften wird das Gebiet oft besucht, einerseits von Menschen, die auf Erholung eingestellt sind, andererseits von solchen, die ihre Freizeit lieber aktiv gestalten.

Plaża nad Jeziorem Głębokim • Strand am See Głębokie

MIEJSCA, KTÓRE TRZEBA ZOBACZYĆ

Wybitnym walorem opisywanego obszaru są **niespotykanie przejrzyste wody licznych i imponujących rozmiarami jezior**. Poniżej wymieniono ich kompleksy urzekające turystę zarówno czystością wód jak i malowniczym krajobrazem.

Jezioro Lubikowskie i Jezioro Szarcz. Duże jeziora (314 ha i 170 ha) słynące ze swych przejrzystych wód i wygodnych plaż. Nad jeziorami znajdują się ośrodki wypoczynkowe. Ich niewielka ilość i punktowa lokalizacja nie wpływa negatywnie na urodę naturalnej linii brzegowej. jezioro położone jest ok. 4 km na południe od Przytocznej, skąd najlepiej do niego dojechać, drugie graniczy z turystyczną miejscowością Pszczew. Na południe od tej miejscowości rozciąga się **w malowniczej rynnie ciąg jezior pomiędzy Pszczewem a Trzcielem** – kompleks dużych rynnowych jezior o wysokich walorach rekreacyjnych. Wzdłuż ich brzegów, po wschodniej stronie, bieży atrakcyjny krajobrazowo niebieski szlak pieszy i zielony rowerowy. Jeziora obfitują w różnej wielkości plaże a w ich sąsiedztwie różnego standardu baza noclegowa. Kilkanaście kilometrów na zachód leżą **Jeziora Bledzewskie,** zwane też Chycińskimi. kompleks atrakcyjnych krajobrazowo jezior, których wielkim walorem jest czystość wód. Akweny ciągną się pomiędzy Kurskiem a Bledzewem. Przy brzegach znajdują się plaże i pola namiotowe. Można do nich dotrzeć kajakiem od Zalewu Bledzewskiego przez rzeczkę Strugę Jeziorną (co oferuje moc wrażeń), lub standardowo lądem, drogami od Bledzewa czy Międzyrzecza. W pobliżu tej ostatniej miejscowości warto odwiedzić **Jezioro Głębokie,** także zachwycające kryształową czystością swych wód.

ORTE, DIE MAN GESEHEN HABEN MUSS

Zu den größten Vorteilen dieser Region gehören **außergewöhnlich saubere Gewässer zahlreicher Seen von beeindruckender Größe.** Unten wurden jene Gebiete erwähnt, deren Seen den Besucher sowohl durch die Sauberkeit des Gewässers, als auch die pittoreske Landschaft bezaubern.

Seen Lubikowskie und Szarcz. Große Seen (314 und 170 ha), berühmt durch die Klarheit ihres Wassers. An den Seen befinden sich Ferienanlagen. Da es nur wenige sind, die sich an einzelnen Stellen befinden, haben sie keine negative Auswirkung auf die natürliche Schönheit der Ufer. Der erste See liegt ca. 4 km südlich von Przytoczna, von wo aus er auch am besten erreichbar ist, der andere grenzt an die touristische Gemeinde Pszczew. In südlicher Richtung erstreckt sich **in einer malerischen Rinne eine Reihe von Seen zwischen Pszczew und Trzciel.** Eine Gruppe großer Rinnenseen von großer Attraktivität für die Touristen. Entlang deren Ufern, auf der südlichen Seite, verlaufen die landschaftlich besonders interessanten Wander- und Fahrradrouten. An den Seen gibt es viele Stände unterschiedlicher Größen, in deren Nachbarschaft – Ferienanlagen unterschiedlicher Standards. Etwa ein Dutzend Kilometer westlich liegen die **Seen Bledzewskie**, auch Chycińskie genannt. Es handelt sich um eine weitere Gruppe landschaftlich beeindruckender Seen mit besonders klarem Wasser. Die erstrecken sich zwischen Kursk und Bledzew. An den Seen befinden sich Strände und Zeltplätze. Man kann sie mit dem Paddelboot von dem Haff Bledzewski aus, über den Fluss Struga Jeziorna (eine Strecke, die viele Eindrücke sichert) erreichen, oder aber weniger abenteuerlich, auf den Straßen von Bledzew oder Międzyrzecz aus. Bei dem letzteren Ort befindet sich auch der **See Głębokie,** dessen kristallklares Wasser auch entzücken kann.

Plaża nad jeziorem Szarcz • Strand am See Szarcz

Rynek w Pszczewie • Marktplatz in Pszczew

Pszczew. Niewielka miejscowość (1,8 tys. mieszkańców), której uroda, okoliczne walory i infrastruktura przypisały miano miejscowości turystycznej. Ten fakt podkreślony został utworzeniem Pszczewskiego Parku Krajobrazowego. W granicach miejscowości sporo atrakcji: na uroczym **ryneczku** znajduje się **muzeum** i punkt informacji turystycznej zlokalizowane w wyjątkowym w swej architekturze **„Domu Szewca"** z poł. XVIII wieku. W jego wnętrzu zachowała się oryginalna czarna kuchnia i autentyczny warsztat szewski z początku XX wieku. Przy ul. Sikorskiego 15 znajduje się barokowa **plebania** z pierwszej poł. XVII wieku i sąsiedni XIX-wieczny budynek gospodarczy: dawna wozownia i stajnie, dziś budynek mieszkalny. Po drugiej stronie szosy widać **kościół** z 1896 roku o renesansowej architekturze z elementami baroku. W prezbiterium zachował się neobarokowy ołtarz główny z obrazem św. Marii Magdaleny z XVII wieku i kopią obrazu Matki Boskiej Rokitniańskiej. Celem poszerzenia wiedzy o przyrodzie i innych walorach turystycznych warto wstąpić do **Ośrodka Edukacji Przyrodniczej** Pszczewskiego Parku Krajobrazowego (ul. Szarzecka 14).

Pszczew. Ein kleiner Ort (1,8 Tsd. Einwohner), dessen Schönheit, Sehenswürdigkeiten und Infrastruktur ihm den Zunamen einer touristischen Gemeinde gesichert hat. Betont wurde dies durch die Bildung des Landschaftsschutzparks Pszczew. Im Ort selbst stößt man auch auf viele Sehenswürdigkeiten: Auf dem entzückenden **Markt** befinden sich das **Museum** und eine Informationsstelle in dem architektonisch außergewöhnlichen **„Schusterhaus"** aus der Mitte des 18 Jh. In dessen Inneren findet man immer noch die ursprüngliche schwarze Küche und eine echte Schusterwerkstatt aus dem Anfang des 20. Jahrhunderts. In der ul. Sikorskiego 15 steht ein barockes **Pfarrhaus** aus der ersten Hälfte des 17. Jahrhundert und nebenbei – ein Wirtschaftsgebäude aus dem 19. Jahrhundert: ehemaliger Wagenschuppen und Stall, heute ein Wohngebäude. Auf der anderen Straßenseite steht eine **Kirche** von 1896, im Stil der Renaissance mit Elementen des Barocks. Im Presbyterium ist der neobarocke Hauptaltar mit einem Bildnis der Maria Magdalena aus dem 17. Jahrhundert und einer Kopie des Bildes der Maria Muttergottes aus Rokitno erhalten geblieben. Um sein Wissen um die Natur und die anderen Sehenswürdigkeiten zu erweitern, soll man das **Zentrum für Naturbildung** des Landschaftsschutzparks Pszczew besuchen (ul. Szarzecka 14).

Zabytkowy budynek plebanii w Pszczewie
Historisches Pfarrhaus in Pszczew

Rezerwat Jezioro Wielkie koło Trzciela • Naturschutzgebiet Jezioro Wielkie bei Trzciel

Rezerwat ornitologiczny „Jezioro Wielkie" o powierzchni 236 ha to płytkie (do 2,5 m) jezioro eutroficzne z niedostępną dla człowieka linią brzegową. Ptaki wodne i błotne wykorzystują jezioro jako lęgowisko, żerowisko oraz jako miejsce odpoczynku podczas migracji. Stwierdzono tu występowanie ponad 120 gatunków awifauny, niektóre z nich tworzą tu populacje wyróżniające się liczebnością na Ziemi Lubuskiej. Rezerwat można zwiedzać tylko płynąc kajakiem i trzymając się trasy wyznaczonej przez specjalnie umieszczone na jeziorze boje.

Beim Vogelschutzgebiet „Jezioro Wielkie" handelt es sich um einen seichten (bis 2,5 m) eutrofischen See von 236 ha, dessen Ufer für die Menschen unerreichbar sind. Die Wasser- und Stelzvögel nutzen den See als ihre Brutstätte, Nahrungsraum und Erholungsort auf ihren Reisen. Man hat hier mehr als 120 Gattungen der Avifauna entdeckt, so manche Population zeichnet sich durch ihre Zahlengröße im Lebuser Land aus. Das Naturschutzgebiet ist nur mit dem Paddelboot erreichbar, wobei man sich an die auf dem See angebrachten Schwimmbojen halten muss.

Kolonia lęgowa ptaków w rezerwacie Jezioro Wielkie • Brutstelle der Vögel im Naturschutzgebiet Jezioro Wielkie

Zespół muzealno-zamkowo-parkowy w Międzyrzeczu. Kompleks tworzony przez zabytkowe budowle i otaczający je park. Najstarszą i najciekawszą architektonicznie częścią zespołu są **ruiny Zamku**. Była to średniowieczna twierdza obronna wzniesiona ok. 1350 roku przez Kazimierza Wielkiego. Wybudowano ją na jeszcze starszym grodzie z IX wieku w widłach rzek Obry i Paklicy. Ich wody zasilają do dziś fosę otaczającą zamek. Równolegle do niej przebiega dobrze utrzymany wał zewnętrzny dawnego podgrodzia. Następnym cennym zabytkiem kompleksu jest **dawna siedziba starostów międzyrzeckich**, w której mieści się obecnie **muzeum**. Ekspozycja dotyczy archeologii, historii, sztuki, rzemiosła artystycznego i kultury ludowej. Ponadto zawiera najciekawszy w Polsce zbiór malowanych na blasze portretów trumiennych. Przedstawiają portrety szlachty polskiej i napływowej szlachty niemieckiej mieszkającej w XVII i XVIII wieku w okolicy Międzyrzecza. Elementem zespołu jest zrekonstruowany **dom bramny**. Budowle otacza zadbany, XIX-wieczny **park**. Nieopodal zespołu muzealnego warto zobaczyć ozdobę rynku miejskiego – **ratusz.** Jest to okazały i pięknej architektury budynek, któremu kształt nadano w 1813 roku, po przebudowach budynku starszego. Nieopodal, przy ul. Świerczewskiego, swą ogromną bryłą wyróżnia się późnogotycki **kościół pw. św. Jana Chrzciciela w Międzyrzeczu.** Został on wzniesiony w latach 1474-1479.

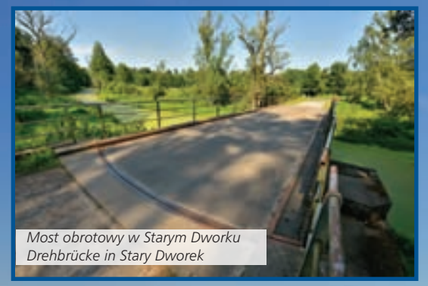
Das Museumsschloss mit Parkanlage in Międzyrzecz. Eine Anlage bestehend aus historischen Gebäuden und dem sie umgebenden Park. Den ältesten und architektonisch interessantesten Teil der Anlage bildet die **Schlossruine.** Es handelt sich um eine ca. 1350 vom Kazimierz dem Großen errichtete Verteidigungsfestung. Sie wurde auf einer noch älteren Burg aus dem 9. Jahrhundert in der Gabelung der Flüsse Obra und Paklica erbaut. Mit dem Wasser dieser Flüsse wird der Burggraben bespeist. Parallel dazu verläuft ein gut erhaltener Außenwall der ehemaligen Vorburg. Eine weitere wertvolle Sehenswürdigkeit der Anlage ist der **ehemalige Sitz der Meseritzer Landräte**, in dem sich heute ein **Museum** befindet. Die Ausstellung bezieht sich auf Archäologie, Geschichte, Kunst, Kunsthandwerk und Volkskultur. Sie enthält außerdem die interessanteste Sammlung von auf Blech gemalten Sargporträts in Polen. Darauf sind Darstellungen der polnischen und eingewanderten deutschen Adeligen zu sehen, die im 17. und 18. Jahrhundert in der Nähe von Międzyrzecz lebten. Ein Teil der Anlage ist das wiederhergestellte **Torhaus**. Um die Gebäude herum befindet sich ein gepflegter Park aus dem 19. Jahrhundert. Neben der Schlossanlage ist noch die Perle des Stadtmarktes sehenswert – **das Rathaus.** Es ist ein großes und architektonisch sehr ansprechendes Bauwerk, dem seine Gestalt 1813 verliehen wurde, nachdem ein älteres Gebäude umgebaut worden ist. Gleich um die Ecke, in der ul. Świerczewskiego, zeichnet sich die **Kirche Johann des Täufers in Międzyrzecz** durch ihren riesigen Baukörper aus. Sie wurde in den Jahren 1474-1479 errichtet.

Muzeum w Międzyrzeczu • Museum in Międzyrzecz

Ratusz w Międzyrzeczu • Rathaus in Międzyrzecz

Most obrotowy w Starym Dworku
Drehbrücke in Stary Dworek

Schrony MRU koło Pniewa • Ostwall bei Pniewo

Międzyrzecki Rejon Umocniony (MRU) to ogromny kompleks poniemieckich fortyfikacji. Powstał w latach 30. XX wieku na ówczesnym pograniczu niemiecko-polskim. Fortyfikacje tworzyły system kilkudziesięciu żelbetowych bunkrów rozciągających się na długości ok. 100 km. Niektóre z nich były połączone systemem podziemnych tuneli. One właśnie stanowią dziś największą turystyczną atrakcję MRU. Wydrążono je na głębokości 30 – 50 m pod powierzchnią ziemi, tworząc labirynt o łącznej długości około 30 km. Wejście do podziemi znajduje się w niewielkiej miejscowości Pniewo, ok. 10 km na południe od Międzyrzecza. Wstęp możliwy jest przez cały rok, tylko z przewodnikiem (także obcojęzycznym). Ceny, warunki zwiedzania oraz pozostałe szczegóły na stronie www.bunkry.pl. Atrakcje fortyfikacji MRU nie kończą się na podziemnych trasach. W ich skład wchodziły także budowle hydrotechniczne. W Starym Dworku znajduje się **most obrotowy**. Ciekawa konstrukcja oraz napęd linowy umożliwiają mu obrót wokół osi o 90 stopni i ustawienie równoległe do rzeki. Kilkudziesięciotonowego kolosa może poruszyć siła jednego człowieka. Działanie tego systemu schematycznie przedstawiono na pobliskiej tablicy informacyjnej. Co ciekawe, działa on do dziś, jest okazjonalnie obracany przez społecznych opiekunów podczas pokazów, imprez, itp. Istnieje jeszcze jedna taka konstrukcja w pobliskim Kursku lecz nie jest sprawna. Dojazd: z centrum wsi biegnie wąska droga w dół, poprzeczna do głównej. Należy się nią udać, przejechać przez pierwszy most, by po ok. 250 m dojechać do drugiego, ten jest właściwy. Budowli, związanych z MRU jest więcej, min. to **most przesuwno-rolkowy w Bledzewie.** Ze względu na uszkodzenia ruch mostu nie jest możliwy, lecz na pobliskiej tablicy widnieje informacja o projektowych założeniach i funkcjach obronnych. Zlokalizowany na drodze wyjazdowej, w kierunku Skwierzyny.

Der Oder-Warthe-Bogen (Międzyrzecki Rejon Umocniony, MRU) ist ein riesiger Komplex ehemalig deutscher Befestigungen. Er entstand in den 30er Jahren des 20. Jahrhunderts im damaligen deutsch-polnischen Grenzgebiet. Die Befestigungen bildeten ein System von mehreren Dutzend Bunkern aus Eisenbeton, die sich auf einer Länge von 100 km erstrecken. Manche waren durch ein System unterirdischer Gänge verbunden. Und diese ziehen heute die meisten Touristen an. Sie befinden sich 30-50 m unter der Erdoberfläche und bilden ein Labyrinth von insgesamt 30 km Länge. Den Eingang findet man in dem kleinen Ort Pniewo, ca. 10 km südlich von Międzyrzecz. Die Kasematten können zu allen Jahreszeiten besichtigt werden, wohlgemerkt nur mit einem Fremdenführer (auch fremdsprachig). Die Preise, Bedingungen der Besichtigung und weitere Einzelheiten findet man unter www.bunkry.pl. Doch die Sehenswürdigkeiten der Befestigungen sind mit den unterirdischen Spaziergängen nicht ausgeschöpft. Es gehörten dazu nämlich auch hydrotechnische Bauwerke. In Stary Dworek befindet sich eine **Drehbrücke**. Durch seine interessante Konstruktion und Seilbetrieb kann sie sich um 90 Grad drehen und sich parallel zum Fluss stellen. Der zehn Tonnen wiegende Riese kann von der Hand eines einzigen Menschen in Bewegung gesetzt werden. Die Funktionsweise dieses Systems wurde schematisch an der nah gelegenen Informationstafel dargestellt. Interessanterweise funktioniert es bis heute und wird gelegentlich von den ehrenamtlichen Betreuern bei Darstellungen, Veranstaltungen usw. gedreht. Es ist noch eine solche Konstruktion vorhanden, in im nah gelegenen Kursk, sie ist aber nicht mehr im Betrieb. Zufahrt: Von der Dorfmitte führt ein schmaler Weg nach unten, schräg zu der Hauptstraße. Man muss ihn nehmen, die erste Brücke überqueren, um nach ca. 250 m die zweite zu erreichen, die richtige. Bauwerke, die mit dem Oder-Warthe-Bogen zusammenhängen, gibt es mehr, so etwa die **Schiebebrücke auf Rollen in Bledzew**. Wegen der Beschädigungen kann sie nicht mehr in Bewegung gesetzt werden, aber an der nebenbei stehenden Tafel gibt es Informationen zur vorgesehenen Funktionalität und die Verteidigungsfunktion. Sie befindet sich an der Ausfahrtsstraße in Richtung Skwierzyna.

Otoczony fosą zamek w Międzyrzeczu • Die Burg in Międzyrzecz mit dem Burggraben

Ołtarz kościoła w Rokitnie • Der Altar in der Kirche in Rokitno

Kościółki regionu. Są to bardzo malownicze, zróżnicowane wielkością i stylem świątynie, mogące stanowić temat osobnej, ciekawej wycieczki. Największą i najsłynniejszą świątynią jest **Sanktuarium Matki Bożej Rokitniańskiej** z 1756 roku. Jej ołtarz zdobi obraz Matki Boskiej z I poł. XVI wieku, przez wiernych uznany za cudowny, który stał się celem pielgrzymek. We wnętrzu znajdują się sklepienia żaglowe ozdobione polichromią z XVIII wieku. Rokitno leży w gminie Przytoczna, dojazd od szosy nr 24. Około 10 km na północny wschód od Rokitna znajduje się interesującej architektury **kościół w Goraju** – ceglana świątynia

Kirchen in der Region. Es handelt sich um malerische, ihrer Größe und Stil nach unterschiedlichen Kirchen, die das Thema eines gesonderten, interessanten Ausflugs sein können. Das größte und berühmteste Gotteshaus ist das **Heiligtum Muttergottes von Rokitno.** Es ist eine große Kirche von 1756. In ihrem Alter befindet sich ein Gemälde Muttergottes aus der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts, das von den Gläubigen für wundertätig erklärt wurde und Ziel von Pilgerfahrten ist. Im Innenbereich befinden sich Hängekuppeln mit Polychromie aus dem 18. Jahrhundert. Rokitno liegt in der Gemeinde Przytoczna, Zufahrt mit Chaussee Nr. 24. Ca. 10 km weiter, in Richtung Nordosten von Rokitno, befindet sich eine interessante **Kirche**

Kościół w Goraju • Kirche in Goraj

Kościół w Kalsku • Kirche in Kalsk

w stylu barokowym z 1679 roku. Zaś kilka km na południe **kościół w Kalsku** – wielkiej urody i jeden z najcenniejszych zabytków sakralnych województwa. Został wzniesiony w konstrukcji zrębowej w latach 1692-1693. Posiada równie cenne wyposażenie, m.in. neogotycki ołtarz główny i dwa starsze ołtarze boczne. Bliżej Międzyrzecza znajduje się **kościół w Świętym Wojciechu –** niewielka, lecz pięknie zachowana świątynia szachulcowa z 1768 roku. Na jej wyposażeniu znajduje się dzwon z 1660 roku. Kościół znajduje się w domniemanym miejscu założenia przez Bolesława Chrobrego w 1001 roku pierwszego na ziemiach polskich klasztoru benedyktynów i męczeńskiej śmierci Pięciu Braci Męczenników w 1003 roku. Cztery kilometry dalej, jadąc malowniczą drogą pośród pól można dotrzeć do szachulcowego **kościółka w Gorzycy** z 1736 roku. Nieco dalej na południe, w gminie Trzciel znajduje się kolejna perełka sakralna – **kościół w Chociszewie**, jeden z najstarszych i najbardziej oryginalnych w swej architekturze na Ziemi Lubuskiej. Jest to późnogotycka budowla kamienna powstała prawdopodobnie w połowie XIV wieku. W następnym stuleciu dobudowano wieżę, którą zwieńczono charakterystyczną, niezwykle wysmukłą iglicą. Wewnątrz zachowało się rokokowe wyposażenie oraz uszkodzony dzwon z 1500 roku.

Kościółek w Świętym Wojciechu • Kirche in Święty Wojciech

Goraj – errichten 1670 im barocken Stil aus Ziegelstein. Und mehrere Kilometer in südlicher Richtung – die **Kirche in Kalsk** – ein wunderschönes und eines der wertvollsten religiösen Denkmäler in der Woiwodschaft. Sie wurde als eine Blockkonstruktion in den Jahren 1692-1693 errichtet. Auch ihre Ausstattung ist wertvoll: u. a. ein neogotischer Hauptaltar und zwei ältere Seitenaltäre. Näher an Międzyrzecz befindet sich die **Kirche in Święty Wojciech.** Eine kleine, aber wunderschön erhaltene Fachwerkkirche von 1768. Ausgestattet mit einer Glocke von 1660. Sie befindet sich an der Stelle, wo Bolesław der Tapfere (Chrobry) im Jahre 1001 das erste Benediktinerkloster in den polnischen Ländern gegründet hatte und wo die Fünf Heiligen Brüder im Jahre 1003 ihren Märtyrertod gefunden haben sollen. Fährt man auf einem malerischen Weg inmitten von Feldern 4 km weiter, so kommt man zu eine **Fachwerkkirche in Gorzyca** vom Jahre 1736. Etwas weiter südlich, in der Gemeinde Trzciel, befindet sich eine weitere Perle der religiösen Architektur – die **Kirche in Chociszewo**. Sie ist einer der ältesten und architektonisch besonders interessanten Kirchen im Lebuser Land. Dieses spätgotische Steinbauwerk wurde wahrscheinlich in der Mitte des 14. Jahrhundert errichtet. Im Laufe des darauf folgenden Jahrhunderts wurde der Turm angebaut, gekrönt mit der charakteristischen, schlanken Turmspitze. Im Inneren findet man die Ausstattung aus der Rokokozeit und eine beschädigte Glocke von 1500.

Kościół w Chociszewie • Kirche in Chociszewo

Kościół w Chycinie • Kirche in Chycin

Elektrownia w Bledzewie • Kraftwerk Bledzew

Rynek w Bledzewie • Marktplatz in Bledzew

Bledzew. Jedna z perełek architektury o charakterystycznym dla małego miasteczka układzie przestrzennym: prostokątny rynek pośrodku a wokół niego XIX-wieczna zabudowa, kościół z 1880 roku z pocysterskim wyposażeniem wnętrza oraz sieć malutkich uliczek nadających miejscowości wielkiego uroku. W pobliżu Bledzewa znajduje się zabytek hydrotechniki z początku XX wieku – **elektrownia nad zalewem Bledzewskim**. To jedna z najstarszych czynnych elektrowni wodnych w naszym kraju. Używa trzech turbin i agregatów z lat 1910 i 1923 o mocy 1490 kW. Obiekt jest udostępniony do zwiedzania wyłącznie zorganizowanym grupom, po wcześniejszym uzgodnieniu terminu (tel. 95 725 80 66). Dojazd z Bledzewa drogą wyjazdową na Skwierzynę, po przejechaniu przez most po ok. 500 m należy skręcić w widoczną po prawej stronie szeroką, szutrową drogę. Obiekt można wygodnie podziwiać (z zewnątrz) podczas spływu kajakowego Obrą.

Bledzew. Eine der Perlen der Architektur mit einer für eine Kleinstadt typischen räumlichen Anordnung: ein rechteckiger Markt in der Mitte und Gebäude aus dem 19. Jahrhundert um ihn herum, eine Kirche von 1880 mit einer einst den Zisterziensern gehörenden Ausstattung und ein Netz winziger Straßen, die dem Ort viel Reiz verleihen. In der Nähe von Bledzew steht ein Denkmal der Wassertechnik aus dem Anfang des 20. Jahrhunderts – **ein Wasserstromwerk am Stausee von Bledzew.** Es ist das älteste, immer noch funktionierende Wasserstromwerk in Polen. Es erzeugt Strom mit drei Turbinen und Aggregaten aus den Jahren 1910 und 1923, mit einer Leistung von 1490 kW. Das Objekt kann ausschließlich von organisierten Gruppen besichtigt werden, nachdem man zuvor den Termin vereinbart hat (Tel. 95 725 80 66). Zu erreichen ist es von Bledzew aus mit der Ausfahrtstraße nach Skwierzyna; nachdem man die Brücke überquert hat, muss man in die auf der rechten Seite auftauchende breite Schotterstraße biegen. Von außen kann das Bauwerk bequem bei einer Paddelfahrt auf der Obra besichtigt werden.

Rozdroże w Starym Dworku • Scheideweg in Stary Dworek

Stary Dworek. Niewielka wieś nad Obrą z malowniczym układem przestrzennym. W jej centralnej części znajduje się barokowy kościół wzniesiony w latach 1768-1778. Przy drodze do Bledzewa zachowała się kolumna z wizerunkiem Maryi z XVIII wieku. Nad Obrą utworzono przystań kajakową wraz z pomocną infrastrukturą. Ciekawostką tej miejscowości jest zwyczaj wyjątkowo bogatego zdobienia domostw kwiatami i figurami z drewna. Charakterystycznym elementem są m.in. brzozowe figury królika. Jedną z atrakcji jest opisany wyżej most obrotowy.

Stary Dworek. Ein kleines Dorf an der Obra mit einer malerischen räumlichen Anordnung. In seinem zentralen Teil befindet sich eine barocke Kirche, errichtet in den Jahren 1768-1778. An der Straße nach Bledzew steht eine Säule mit der Abbildung von Maria aus dem 18. Jahrhundert. An der Obra wurde ein Paddelbootanleger mit der dazugehörigen Infrastruktur eingerichtet. Erwähnenswert ist die hiesige Sitte, die Häuser mit Blumen und Holzfiguren besonders üppig zu schmücken, typisch sind etwa Kaninchen-Figuren aus Holz. Zu den Attraktionen gehört auch die oben beschriebene Drehbrücke.

Pałac w Wiejcach. Okazałe założenie pałacowo-parkowe wzniesione około 1860 roku w stylu neobarokowym i rozbudowane w latach 30. XX wieku. Po 1945 roku majątek został przejęty w stanie niezniszczonym przez Skarb Państwa. Choć w czasach socjalizmu jego stan techniczny bardzo podupadł to dziś, dzięki prywatnej inicjatywie, ponownie stanowi ozdobę okolicy. Wokół pałacu zachował się oryginalny układ założenia parkowego z okazałym drzewostanem. Jest on udostępniony do bezpłatnego zwiedzania. Wiejce położone są około 23 km na wschód od Skwierzyny, na południowym skraju Puszczy Noteckiej.

Schloss in Wiejce. Eine stattliche Schloss- und Parkanlage von 1860 im neubarocken Stil, ausgebaut in den 30er Jahren des 20. Jahrhunderts. Nach 1945 wurde der Gutshof in unbeschädigtem Zustand von der Staatskasse übernommen. Obwohl er im Sozialismus weitgehend in Verfall geraten ist, ziert er heute wieder, dank privaten Eigentümern, die Umgebung durch seine Schönheit. Um den Palast herum befindet sich die ursprüngliche Parkanlage mit groß gewachsenen Bäumen. Er darf umsonst besichtigt werden. Wiejce liegt etwa 23 km östlich von Skwierzyna, am südlichen Rande des Urwaldes Puszcza Notecka.

Kirkut w Skwierzynie. Zabytkowy cmentarz dawnej społeczności żydowskiej zamieszkującej okolicę. Zachowało się tu prawie 250 nagrobków, najstarszy pochodzi z 1736 roku, czyli z czasu, kiedy Skwierzyna znajdowała się w granicach I Rzeczypospolitej. Kirkut porastają stare dęby i bluszcz. Na szczycie wzniesienia ulokowano tablice opisujące judaistyczną symbolikę wykorzystywaną na nagrobkach. Cmentarz położony jest przy ul. Międzyrzeckiej, jego oznakowanie jest widoczne z szosy.

Jüdischer Friedhof in Skwierzyna. Historischer Friedhof der ehemaligen jüdischen Gemeinde aus der Gegend. Erhalten geblieben sind beinahe 250 Grabsteine, mit dem ältesten von 1736, also noch aus einer Zeit, als Skwierzyna in den Grenzen der Republik Polen lag. Auf dem Friedhof wachsen alte Eichen und Efeu. Auf dem Gipfel des Hügels wurde eine Tafel mit der Erklärung der an den Grabsteinen sichtbaren jüdischen Symbole angebracht. Der Friedhof liegt in der ul. Międzyrzecka, von der Chaussee aus sind die Markierungen sichtbar.

Widok z zabytkowej wieży • Blick aus dem historischen Turm

Okolice Pszczewa • Bei Pszczew

Wieża nieopodal Starej Jabłonki • Turm bei Stara Jabłonka

NA ROWER

„Po Pszczewskim Parku Krajobrazowym". Malowniczość okolic Pszczewa i bogata sieć oznakowanych tras rowerowych przekłada się już dziś na jego wyjątkowo dużą popularność wśród rowerzystów. Szlaki biegną po wąskich drogach asfaltowych jak i po wygodnych (choć chwilami piaszczystych lub błotnistych) drogach polnych i leśnych. W terenie, prócz piktogramów, turysta spotka drogowskazy z kolorem szlaków i odległościami. Ta bogata infrastruktura bardzo się przydaje, bowiem nie wydano jak dotąd żadnej dostatecznie dokładnej publikacji kartograficznej prezentującej w syntetycznym ujęciu wszystkie oznakowane trasy. Niezgodne z rzeczywistością (na pewnych odcinkach) są także trasy opisane na stronach internetowych. Stąd zaleca się turyście zabranie na szlak co najmniej dwóch map okolic i samodzielną analizę przebiegu trasy. Dla poznania najpiękniejszych cech krajobrazu Pszczewskiego Parku warto przejechać minimum dwoma trasami – południową i północną. Jednak można śmiało posunąć się dalej z twierdzeniem, że wszystkie drogi (oprócz dwóch ruchliwych dróg nr 3 i 24) w okolicach Bledzewa i Międzyrzecza są atrakcyjne dla rowerzysty.

Trasa pierwsza, „leśna", wiodąca przez duże kompleksy leśne wzdłuż ciągu rynnowych jezior. Z proponowanych tras, ta należy do tzw. „lektur obowiązkowych", bieży trasą szlaku zielonego od centrum Pszczewa do Trzciela. Początkowo wzdłuż wschodniego brzegu jeziora Chłop. Jezioro jest duże, przejrzyste, z bogatą linią brzegową urozmaiconą niewielkimi plażami. Szlak jest dobrze oznakowany i bez problemu prowadzi do Trzciela. W miasteczku tym, przejeżdżając przez rynek (a w zasadzie dwa ryneczki, co jest pozostałością po ciekawej historii miasta) należy dotrzeć do szlaku niebieskiego. Nim zaś, do malowniczej miejscowości Stara Jabłonka. Stąd warto odbić na pięciokilometrową trasę czarnym szlakiem do zabytkowej leśnej wieży obserwacyjnej. Jest ona udostępniana turystycznie, po uprzedzeniu telefonicznym, pod nr 61 441 17 66. Po powrocie należy kontynuować jazdę szlakiem niebieskim przez Silną Nową do wsi Silna. Stąd czarnym szlakiem do centrum Pszczewa. Długość trasy wynosi ok. 45 km a charakter pętli umożliwia start w dowolnym miejscu na trasie, np. w Trzcielu.

MIT DEM FAHRRAD

„Im Landschaftsschutzpark Pszczew". Angesichts der Schönheit der Gegend von Pszczew und der zahlreichen markierten Radwege ist diese Gegend schon jetzt zu einem beliebten Treffpunkt von Radlern geworden. Die Strecken verlaufen auf schmalen Asphaltstraßen und auf bequemen (wenn auch manchmal mit Sand oder Schlamm bedeckten) Feld- und Waldstraßen. Die Markierung besteht neben den üblichen Zeichen auch aus Wegweisern mit Kilometerangabe. Diese ausgebaute Infrastruktur erweist sich als sehr hilfreich, da bisher keine Landkarten herausgegeben worden sind, die die dargestellten Strecken in ihrer Gesamtheit berücksichtigen würden. Auch die Beschreibungen der Strecken im Internet weichen (an bestimmten Stellen) von deren tatsächlichen Verlauf ab. Deswegen wird empfohlen, auf die Fahrt wenigstens zwei Landkarten der Gegend mitzunehmen und den Verlauf der Strecken selbst zu analysieren. Um die schönsten Teile des Landschaftsschutzparks kennenzulernen, soll man wenigstens zwei Strecken zurücklegen – die südliche und die nördliche. Doch man kann ohne Zweifel feststellen, dass sämtliche Wege (mit der Ausnahme der zwei verkehrsreichen Straßen Nr. 3 und 24) in der Gegend von Bledzew und Międzyrzecz für einen Radler durchaus sehenswert sind.

Bei der ersteren handelt es sich um eine Stecke quer durch große Wälder einer Seenrinne entlang. Von all den empfohlenen Strecken gehört diese zu den „Pflichtlektüren" und verläuft entlang der grün markierten Strecke von Pszczew nach Trzciel. Sie führt zuerst am östlichen Ufer des Sees Chłop entlang. Dieser große und klare See hat eine abwechslungsreiche Uferlinie mit zerstreuten kleinen Stränden. Die Strecke ist gut markiert und man kommt ohne Schwierigkeiten nach Trzciel. Nachdem man in dieser Stadt den Markt (oder eigentlich zwei Märkte, eine Überbleibsel der interessanten Gesichte dieses Ortes) überquert hat, erreicht man die blaue Markierung. Damit kommt man zum malerischen Ort Stara Jabłonka. Von hier aus lohnt der fünf Kilometer lange Abstecher gemäß der schwarzen Markierung zum alten Aussichtsturm im Wald. Er kann nach einer telefonischen Vereinbarung unter der Nummer 61 441 17 66 bestiegen werden. Zurückgekehrt soll man die Fahrt nach der blauen Markierung über Silna Nowa nach Silna fortsetzen. Von hier aus folgt man der schwarzen Markierung zur Pszczews Stadtmitte. Die Strecke ist 45 km lang und kann, als eine Schleife, an einer beliebten Stelle befahren werden, etwa in Trzciel.

Przydrożna kapliczka • Bildstock am Wegesrand

Trasa druga, „sakralna", obfitująca w przydrożne kapliczki i zabytkowe kościoły. Jej długość wynosi około 40 km, wiedzie głównie pośród łąk, przez najcenniejsze walory turystyczne w północnej części Parku Krajobrazowego. Wyjazd z Pszczewa drogą na Szarcz, dalej główną drogą do malowniczego Stołunia. Trzymając się głównej drogi należy dojechać do Kulingowa. Mijając tę miejscowość po około kilometrze, nieopodal wsi Żółwin, należy skręcić w widoczną po prawej stronie utwardzoną, gruntową drogę na Kalsko. Przez tę wieś należy jechać główną drogą w kierunku północnym na Rokitno. W Rokitnie warto zwiedzić **sanktuarium**, po czym udać się polną drogą do Lubikowa, gdzie można zajechać na plażę niezwykle przejrzystego Jeziora Lubikowskiego. Następnie gruntową drogą na Szarcz (oznakowana drogowskazem) i Pszczew.

„Przez łąki i Puszcze". Malownicza trasa biegnąca w połowie przez nadwarciańskie łąki i w połowie przez Puszczę Notecką. Jej długość wynosi 32 km i bieży w zdecydowanej większości po wygodnych drogach szutrowych i gruntowych, fragmentami brukiem i drogą asfaltową. Charakter pętli pozwala rozpocząć i zakończyć wycieczkę w dowolnym miejscu trasy. W niniejszym opisie początek i koniec trasy stanowi Skwierzyna. Wiedzie trzema, dobrze oznakowanymi szlakami. Najpierw czerwonym, później żółtym i następnie czarnym. Trzymając się czerwonego szlaku należy wyjechać ze Skwierzyny w kierunku północnym, początkowo drogą nr 159, na Murzynowo, Drezdenko. Po przejechaniu ok. 2 km, kiedy szosa dociera do lasu szlak czerwony skręca w lewo. Należy nim podążyć do miejscowości Kijewice. Tę maleńką osadę objeżdża się po wschodniej (prawej) stronie i jedzie dalej do Murzynowa. Trzymając się czerwonego szlaku z Murzynowa należy wyjechać drogą na Warcin. Przy tej osadzie znajduje się węzeł szlaków. Tam trzeba skręcić w prawo i dalej jechać żółtym szlakiem do Gościnowa, następnie Dobrojewa. Potem minąć kościół tej miejscowości, dojechać do szosy nr 159. Na skrzyżowaniu skręcić w prawo i po stu metrach w lewo, w leśną wyraźną drogę. Odtąd szlak żółty zagłębia się w Puszczy Noteckiej. Po sześciu kilometrach jazdy pojawia się skrzyżowanie ze szlakiem czarnym. Należy wówczas skręcić w prawo, ale by zobaczyć leśniczówkę „Jezierce" warto tu na chwilę odbić w lewo. Stamtąd należy wrócić do krzyżówki i dalej czarnym szlakiem jechać na południe aż do Skwierzyny. To najatrakcyjniejszy fragment szlaku leśnego, mija bowiem wielkiej urody **bory chrobotkowe**. Opisane szlaki biegną po komfortowych drogach utwardzonych, co jest nieczęste w Puszczy słynącej z piaszczystych gleb.

Leśniczówka „Jezierce" • Forsthaus „Jezierce"

Szlak przez Puszczę Notecką • Rad- und Wanderweg durch den Urwald Puszcza Notecka

Die zweite besonders empfohlene Strecke, die als „sakral" bezeichnet werden kann, führt an vielen Wegkapellen und alten Kirchen vorbei. Sie ist 40 km lang und verläuft durch Wiesen zu den sehenswertesten Punkten des nördlichen Teiles im Landschaftsschutzpark. Pszczew verlässt man mit der Straße nach Szarcz, um auf der Hauptstraße das malerische Stołuń zu erreichen. Ohne die Straße zu verlassen, kommt man in Kuligowo an. Nach etwa einem Kilometer, in der Nähe des Dorfes Żółwin, soll man in die rechts auftauchende, befestigte Wirtschaftsstraße nach Kalsko einbiegen. Dieses Dorf durchquert man auf der Hauptstraße in nördlicher Richtung, nach Rokitno. Dort soll man das **Heiligtum** besichtigen und dann den Feldweg nach Lubikowo nehmen, wo man am Strand an dem besonders klaren See Lubikowskie eine Ruhepause machen kann. Dann kommt man auf einem Wirtschaftsweg nach Szarcz (gemäß Wegweiser) und Pszczew.

„Durch Wiesen und Urwälder". Eine malerische Strecke, die zur Hälfte durch die Auen an der Warthe und zur Hälfte durch den Urwald Puszcza Notecka verläuft. Sie ist 32 km lang und führt meistens auf bequemen Schotter- und Wirtschaftswegen, teilweise aber auch auf Pflaster- und Asphaltstraßen. Da es sich um eine Schleife handelt, kann die Strecke an einer beliebigen Stelle angefangen und damit auch abgeschlossen werden. Für diese Darstellung gilt Skwierzyna als Ausgangspunkt. Sie verbindet drei gut markierte Radstrecken. Zuerst die rote, dann die gelbe und abschließend die schwarze. Der roten Markierung folgend soll man Skwierzyna in Richtung Norden verlassen, zuerst auf der Straße Nr. 159 in Richtung Murzynowo, Drezdenko. Nach etwa 2 km, wenn die Chaussee den Wald erreicht, biegt die rote Markierung nach links ab. Man folgt ihr weiter bis nach Kijewice. An dieser kleinen Siedlung fährt man von der östlichen (rechten) Seite vorbei, und setzt weiter nach Murzynowo fort. Ohne die rote Markierung zu verlassen, fährt man aus Murzynowo in Richtung Warcin aus. Bei dieser Siedlung kreuzen sich zahlreiche Wander- und Radstrecken. Dort muss man nach rechts einbiegen und weiter die gelbe Markierung nach Gościnowo und dann Dobrojewo befolgen. Dort kommt man, an der Kirche vorbei, zur Chaussee Nr. 159. An der Kreuzung biegt man nach rechts und erreicht nach 100 m einen gut sichtbaren Waldweg. Die gelbe Markierung führt von nun an in die Tiefe des Urwaldes Puszcza Notecka. Nach sechs Kilometern erreicht man eine Kreuzung mit der schwarz markierten Strecke. Dort soll man nach rechts abbiegen, um die Försterei „Jezierce" zu besichtigen, und dann noch einen kurzen Abstecher nach links zu machen. Dann zurück zur Kreuzung und weiter nach der schwarzen Markierung in Richtung Süden bis nach Skwierzyna. Dies ist der interessanteste Teil der Waldstrecke, an wunderschönen **Flechten-Nadelwäldern**. Die beschriebenen Routen verlaufen auf bequemen, befestigten Straßen, eine Seltenheit in dem durch seine Sandböden berühmten Urwald.

Pole biwakowe nad Obrą • Zeltplatz an der Obra

NA KAJAK

Obra jest już znanym i cenionym szlakiem kajakowym. W skali trudności oceniana jest jako szlak łatwy i niezbyt uciążliwy. Najczęściej spływany jest odcinek z Kopanicy do ujścia rzeki do Warty, koło Skwierzyny. Długość tego odcinka wynosi prawie 150 kilometrów, na jego pokonanie potrzeba wielu dni. Oczywiście istnieją możliwości zorganizowania spływu znacznie krótszego, na jeden dzień czy nawet kilka godzin. Na tym odcinku Obra płynie przez bardzo malowniczy teren, przepływa przez różnej wielkości jeziora, miejscami płynie bardzo wolno, by później nabrać cech szlaków górskich. Można z niej odbić w mniejsze dopływy, by dać się oczarować ich niezwykle czystym wodom. Obra jest rzeką urozmaiconą, dostarczającą wielu pozytywnych wrażeń. Rozmieszczone wzdłuż rzeki liczne pola namiotowe pozwalają na komfortowe nocowanie. W każdej większej miejscowości nadobrzańskiej istnieją wypożyczalnie sprzętu pływającego, których właściciele oferują kompleksowy transport oraz odpowiedzą na indywidualne potrzeby. Jako szczególnie polecany jest odcinek poniżej Międzyrzecza (odcinek łagodny) do Zalewu Bledzewskiego i poniżej Zalewu do ujścia (odcinek z umiarkowanymi bystrzynami).
Z zalewu Bledzewskiego warto odbić w lewobrzeżny dopływ – **Strugę Jeziorną** (zwaną też Jeziorną), by dotrzeć do połączonych tym ciekiem trzech jezior Chycina (84 ha), Długie (98 ha) i Kurskie (71 ha). Szlak liczy ok. 8 km do ostatniego jeziora i jest bardzo malowniczy. Wody Strugi i jezior cechuje wysoka przejrzystość.

MIT DEM BOOT

Die Obra ist eine bekannte und hochgeschätzte Paddelroute. Sie wird als leicht und wenig beschwerlich eingestuft. Meistens wird der Abschnitt von Kopanica bis zur Mündung in die Warthe bei Skwierzyna befahren. Dies sind beinahe 150 km, man braucht dafür mehrere Tage. Es besteht natürlich auch die Möglichkeit, eine viel kürzere Fahrt zu machen, einen Tag oder auch nur einige Stunden lang. Die Obra fließt hier durch ein sehr malerisches Gelände, durchquert Seen unterschiedlicher Größen, manchmal sehr langsam, um dann plötzlich einem Bergbach gleich zu rasen. Man kann in die Nebenflüsse Abstecher machen, um sich von der außergewöhnlichen Sauberkeit dieser Gewässer begeistern zu lassen. Die Obra ist sehr abwechslungsreich und sorgt für viele angenehme Eindrücke. Auf ihren Ufern findet man zahlreiche Zeltplätze, sodass man auch bequem übernachten kann. In jedem Ort an der Obra gibt es Paddelbootverleihe, deren Besitzer auch umfangreichen Transport anbieten und den individuellen Bedürfnissen gern Genüge tun. Doch besonders empfehlenswert ist der Abschnitt hinter Międzyrzecz (sanft) bis zum Stausee Bledzew und weiter bis zur Mündung (teilweise mäßige Strudel).
Von dem Stausee in Bledzew lohnt ein Abstecher in den linken Nebenfluss **Struga Jeziorna** (oder kurz „Jeziorna“), um die durch ihn verbundenen drei Seen: Chycina (84 ha), Długie (98 ha) und Kurskie (71 ha) zu erreichen. Die Strecke ist 8 km lang und bis zum letzten See sehr malerisch. Die Gewässer des Nebenflusses und der Seen zeichnen sich durch große Klarheit aus.

SAMOCHODEM I PIESZO

Podziemna trasa Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego. Opisane w rozdziale „Miejsca, które trzeba zobaczyć" podziemne fortyfikacje stanowią jedyną w swoim rodzaju pieszą trasę turystyczną. Czas przejścia zależy od wybranej opcji długości tras. Krótsza zajmuje ok. 1,5 godz., dłuższa ponad 2 godz. zwiedzania. Wejście do podziemi znajduje się w niewielkiej miejscowości Pniewo ok. 10 km na południe od Międzyrzecza. Wstęp możliwy jest przez cały rok, tylko z przewodnikiem (także obcojęzycznym). Oprócz Pniewa zorganizowane wejścia do podziemnych fortyfikacji możliwe są z miejscowości Nietoperek i Boryszyn.

Wokół jeziorek Gołyńskich. Jeziorka to niewielkie, urocze akweny polodowcowe ułożone w jednym ciągu. Cechują się przejrzystą wodą i malowniczą, naturalną linią brzegową. W części jednego z jeziorek (Gołyńskie Małe) utworzono rezerwat florystyczny o pow. 3,1 ha. Występuje tu min. okrągłolistna, długolistna i największa osobliwość rezerwatu – wełnianeczka alpejska. Wokół jeziorek prowadzi wygodna ścieżka. Dojazd: główną drogą na Trzciel, po około 1 km po opuszczeniu zabudowań Pszczewa, przed jedynym przydrożnym budynkiem odbija w prawo gruntowa droga, którą bieży szlak żółty. Droga ta, po ok. 1,5 km, kończy się położonym w lesie parkingiem. Stamtąd, dalej już pieszo, zgodnie z kierunkiem drogi można dotrzeć do jeziora Przydrożnego. Można je obejść wokół i wrócić na parking, lub iść dalej wokół kolejnych dwóch jezior: Gołyńskie Małe i Duży Gołyń. Zależnie od wybranej opcji długość trasy to 2 lub 4 km.

Ścieżka edukacyjna „Trzciel – Łysa Góra" to wyposażona (przez Nadleśnictwo Trzciel) w 22 tablice edukacyjne trasa biegnąca zachodnią krawędzią doliny rzeki Obry. Po jednej stronie ścieżki rośnie las – najpierw mieszany, później bory sosnowe – a po drugiej rozciągają się malownicze podmokłe łąki. To przejście jednego siedliska w drugie, zwane ekotonem, jest bardzo interesujące zarówno pod przyrodniczym jak i krajobrazowym względem. Trasa kończy się na tzw. „Łysej Górze", która od kilku lat łysą już nie jest. Jest to urocze miejsce porośnięte sporym lasem i niewielkim wrzosowiskiem z chrobotkiem reniferowym. Na Łysej Górze stała niegdyś wieża widokowa. Trasa ma charakter liniowy (wraca się tą samą drogą). Jej długość wynosi 2,5 km w jedną stronę. Początek trasy znajduje się w odległości kilkuset metrów od granic Trzciela, przy drodze na Pszczew.

Na ścieżce Trzciel – Łysa Góra • Auf dem Naturpfad Trzciel – Łysa Góra

Piesza ścieżka edukacyjna koło Trzciela • Lehrpfad bei Trzciel

MIT DEM AUTO UND ZU FUSS

Unterirdischer Gang im Oder-Warthe-Bogen. Die unter „Orte, die man gesehen haben muss" beschriebenen unterirdischen Befestigungen stellen eine Wanderstrecke ohnegleichen dar. Die Wanderzeit schwankt, je nach der ausgewählten Länge. Für die kürzere Strecke braucht mach ca. 1,5 Stunden, für die längere - etwa 2 Stunden. Den Eingang findet man in dem kleinen Ort Pniewo, ca. 10 km südlich von Międzyrzecz. Die Kasematten können zu allen Jahreszeiten besichtigt werden, wohlgemerkt nur mit einem Fremdenführer (auch fremdsprachig). Die unterirdischen Teile der Befestigungen kann man neben Pniewo auch in Nietoperek und Boryszyn betreten.

Um die Gołyńskie-Seen herum. Bei den Seen handelt es sich um kleine, entzückenden postglaziale Gewässer, die in einem Zug nacheinander liegen. Sie zeichnen sich durch klares Wasser und malerische, natürlich gestaltete Ufer aus. In einem der Seen (Gołyńskie Małe) wurde teilweise ein Pflanzenschutzgebiet von 3,1 ha Fläche gebildet. Man findet hier u. a. den Rundblättrigen Sonnentau, den Langbrettigen Sonnentau und die größte Besonderheit des Gebietes – die Alpen-Rasenbinse. Um die Seen herum führt ein bequemer Pfad. Zufahrt: Hauptstraße Richtung Trzciel, nach etwas 1 km hinter Pszczew ein Wirtschaftsweg an einem einzigen Gebäude nach rechts. Gelber Markierung folgen. Der Weg endet nach 1,5 km mit einem Parkplatz im Wald. Von dort aus setzt man zu Fuß geradeaus fort, bis man den Seen Przydrożne findet. Man kann ihn umgehen und zum Parkplatz zurückkommen, oder aber zu den zwei weiteren Seen laufen: Gołyńskie Małe und Duży Gołyń. Je nach Wahl ist die Strecke 2 bis 4 km lang.

Der Lehrpfad „Trzciel – Łysa Góra" ist eine (von der Oberförsterei Trzciel) mit 22 Informationstafeln ausgestattete Strecke am westlichen Rand des Obratals. Auf der einer Seite des Pfades stehen Wälder – zuerst gemischt, dann Kiefern –, und auf der anderen Seite erstrecken sie malerische Auen. Dieser Übergangsbereich zwischen zwei Lebensräumen, genannt Ökoton, ist sowohl in Hinblick auf seine Pflanzen- und Tierwelt als auch auf seine Landschaft sehr interessant. Die Strecke endet vor dem sog. „Kahlberg" („Łysa Góra"), der seit mehreren Jahren nicht mehr „kahl" ist. Es handelt sich um einen entzückenden Ort mit einem verhältnismäßig großen Wald und einem kleinen Heidefeld mit Rentierflechte. Auf dem Berg stand eins ein Aussichtsturm. Die Strecke kommt man auf demselben Weg zurück. Sie ist 2,5 km lang - in eine Richtung. Sie nimmt einige Hundert Meter hinter der Grenze von Trzciel, an der Straße nach Pszczew ihren Anfang.

CZŁONKOWIE EUROREGIONU PRO EUROPA VIADRINA
MITGLIEDER DER EUROREGION PRO EUROPA VIADRINA

STOWARZYSZENIE GMIN POLSKICH EUROREGIONU „PRO EUROPA VIADRINA”

Bledzew
www.bledzew.pl

Bogdaniec
www.bogdaniec.pl

Cybinka
www.cybinka.pl

Deszczno
www.deszczno.pl

Dobiegniew
www.dobiegniew.pl

Drezdenko
www.drezdenko.pl

Gorzów Wielkopolski
www.gorzow.pl

Gorzyca
www.gorzyca.pl

Kłodawa
www.klodawa.pl

Kostrzyn nad Odrą
www.kostrzyn.um.gov.pl

Krzeszyce
www.krzeszyce.pl

Lubiszyn
www.lubiszyn.pl

Lubniewice
www.lubniewice.pl

Międzyrzecz
www.miedzyrzecz.pl

Ośno Lubuskie
www.osno.pl

Powiat Gorzowski
www.powiatgorzowski.pl

Powiat Słubicki
www.powiatslubicki.pl

Powiat Sulęciński
www.powiatsulecinski.pl

Powiat Strzelecko-Drezdenecki
www.fsd.pl

Przytoczna
www.przytoczna.pl

Pszczew
www.pszczew.pl

Rzepin
www.rzepin.pl

Santok
www.santok.pl

Skwierzyna
www.skwierzyna.pl

Słońsk
www.slonsk.pl

Słubice
www.slubice.pl

Stare Kurowo
www.starekurowo.pl

Strzelce Krajeńskie
www.strzelce.pl

Sulęcin
www.sulecin.pl

Trzciel
www.trzciel.pl

Witnica
www.witnica.pl

Zwierzyn
www.zwierzyn.pl

MITTLERE ODER E.V.

Landkreis Märkisch-Oderland
www.maerkisch-oderland.de

Landkreis Oder-Spree
www.landkreis-oder-spree.de

Frankfurt (Oder)
www.frankfurt-oder.de

Amt Odervorland
www.amt-odervorland.de

Amt Seelow-Land
www.amt-seelow-land.de

DGB Bezirk Berlin-Brandenburg
www.berlin-brandenburg.dgb.de

Europa-Universität Viadrina
www.euv-frankfurt-o.de

Evangelischer Kirchenkreis „An der Oder und Spree”
www.kirchen-ff.de

Handwerkskammer Frankfurt (Oder)
www.handwerkskammer-ff.de

IHK Ostbrandenburg
www.ihk-ostbrandenburg.de

Landschaftspflegeverband „Mittlere Oder” e.V.
www.mittlere-oder.de

Messe und Veranstaltungs GmbH Frankfurt (Oder)
www.muv-ffo.de

Stadt Seelow
www.seelow.de

Vereinigung der Unternehmensverbände in Berlin und Brandenburg e.V.
www.uvb-online.de

Investor Center Ostbrandenburg GmbH Betreiber des World Trade Center Frankfurt (Oder) – Slubice
www.wtcbb.de

BIBLIOGRAFIA / LITERATURVERZEICHNIS
PUBLIKACJE POMOCNE W ROZWINIĘCIU PORUSZONYCH TEMATÓW

Biegalski Bogdan „Uwarunkowania społeczno-polityczne na Środkowym Nadodrzu po II wojnie światowej”, „Ziemia Lubuska, studia nad tożsamością regionu” pod redakcją Andrzeja Toczewskiego, Zielona Góra 2004

Chara Piotr „Kostrzyn nad Odrą – bastion historii i przyrody”, Kraków 2008

Chara Piotr „Błota Warciańskie – wśród mokradeł Doliny Dolnej Warty”, Gorzów 2012

Czarnuch Zbigniew „Ujarzmianie Rzeki”, Fundacja Zielonej Doliny Odry i Warty 2011

Czarnuch Zbigniew „Nad Wartą i wśród lasów”, Witnica 2012

Czarnuch Zbigniew „Opowieść o dwóch ziemiach mieszkańców Pyrzan”, Towarzystwo Przyjaciół Witnicy 1991

Czarnuch Zbigniew „Forty kostrzyńskiej twierdzy”, wyd. Trakt nr 5 str. 7, Gorzów 1993

Czarnuch Zbigniew „Johann Moritz von Nassau”, Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 10, Gorzów Wlkp. 2003

Czarnuch Zbigniew „SS-mańskie gniazdo”, Ziemia Gorzowska nr 8 /24.02.2000

Czarnuch Zbigniew – dane niepublikowane

Dudziak Maciej „Pejzaże (po)granicza”, Raport z badań, Gorzów Wielkopolski 2007

Fontane Theodor „Po tej stronie Odry”, Dąbroszyn 2000

Grabowska Bożena „Zamek Joannitów w Słońsku”, wyd. Trakt nr 25 str. 57-58, Gorzów Wlkp. 2004

Jager Markus „Dąbroszyn”, 2006 (zeszyt bez miejsca wydania)

Jermaczek A., Pawlaczyk P., Rybaczyk E. „Murawy kserotermiczne nad Odrą, Wartą i Notecią”

Jermaczek Andrzej, Maciantowicz Marek (red.) „Przyroda Ziemi Lubuskiej”, Świebodzin 2005

Kamińska Krystyna, Ireneusz Krzysztof Szmidt „Słońsk”, wyd. Arsenał, Gorzów 2004

Kołosowski Przemysław (red.) „Zakony rycerskie na ziemiach pogranicza”, Chwarszczany 2007

Król Stanisław (red.) „Przyroda województwa gorzowskiego”, Gorzów Wlkp. 1994

Nestorowicz Tomasz „Kostrzyn – historia militarna do XIX wieku”, zeszyt „Przeszłość i teraźniejszość Twierdzy Kostrzyn” str. 91-100, Kostrzyn – Zielona Góra 2004

Osękowski Czesław „Główne wyznaczniki dziedzictwa polsko-niemieckiego na pograniczu lubuskim”, „Ziemia Lubuska, studia nad tożsamością regionu” pod redakcją Andrzeja Toczewskiego, Zielona Góra 2004

Skaziński Błażej „Założenie Pałacowo-Parkowe w Dąbroszynie”, wyd. Trakt nr 25 str. 52-54, Gorzów Wlkp. 2004

Wichrowski Marcin „Fort Sarbinowo, czyli rzecz o ślepych zaułkach ewolucji techniki”, zeszyt „Przeszłość i teraźniejszość Twierdzy Kostrzyn” str. 103-152, Kostrzyn – Zielona Góra 2004

„Zamki, dwory i pałace woj. lubuskiego”, praca zbiorowa pod red. Bielniś-Kopeć Barbara, Skaziński Błażej, Zielona Góra 2007

„Przyroda Gminy Drezdenko”, praca zbiorowa pod red. Lipnickiego Ludwika

„Natura 2000 Brandenburgs Tafelsilber”, praca zbiorowa pod red. Schade Jens-Uwe, Gotting-Frosinski Jorg, Potsdam 2006